

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

POLITIKOS IR VADYBOS FAKULTETAS

POLITIKOS MOKSLŲ INSTITUTAS

JULIJA DIMITRIJEVA

VALSTYBINIO STUDIJŲ FINANSAVIMO POLITIKA

Magistro baigiamasis darbas

Vadovė

doc. dr. Jolanta Urbanovič

VILNIUS

2015

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
POLITIKOS IR VADYBOS FAKULTETAS
POLITIKOS MOKSLŲ INSTITUTAS

VALSTYBINIO STUDIJŲ FINANSAVIMO POLITIKA

Švietimo politikos ir vadybos magistro baigiamasis darbas

Studijų programa (621L20009)

Konsultantas

lekt. Eglė Radėnienė

2015 – 03

Vadovas

_____ doc. dr. Jolanta Urbanovič

2015 – 03

Recenzentas

2015 – 03

Atliko

_____ stud. J. Dimitrijeva

2015 – 03

VILNIUS

TURINYS

LENTELIŲ SĄRAŠAS.....	4
PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS.....	5
ĮVADAS.....	6
I. TEORINĖ DALIS.....	10
1. AUKŠTOJO MOKSLO FINANSAVIMO POLITIKA AUKŠTOSIOS MOKYKLOS IR VALSTYBĖS SĄVEIKOS POŽIŪRIU.....	10
2. STUDIJŲ FINANSAVIMO ŠALTINIAI.....	16
3. STUDIJŲ FINANSAVIMO METODAI.....	19
3.1 Finansavimas pagal sutartinį biudžetą (Derybų finansavimo metodas).....	23
3.2 Finansavimas pagal formulę.....	26
3.3 Veiklos rezultatų finansavimas – veiklos sutartys.....	29
3.4 Kategorinis arba numatytas finansavimo metodas.....	30
II. STUDIJŲ FINANSAVIMO LYGINAMOJI ANALIZĖ	32
AUKŠTOJO MOKSLO STUDIJŲ FINANSAVIMO METODOLOGIJA	32
4. EUROPOS VALSTYBIŲ AUKŠTOJO MOKSLO SISTEMŲ APŽVALGA.....	35
5. AUKŠTAJAM MOKSLUI SKIRIAMOS LĖŠOS.....	46
6. STUDIJŲ FINANSAVIMO ŠALTINIAI.....	51
6.1 Aukštojo mokslo finansavimo šaltiniai skirtingose Europos valstybėse.....	53
6.2 Aukštajam mokslui skiriamos lėšos pagal finansavimo šaltinius.....	58
6.3 Lietuvos studijų finansavimas pagal finansavimo šaltinius.....	62
7. STUDIJŲ FINANSAVIMO METODAI SKIRTINGOSE EUROPOS VALSTYBĖSE.....	64
IŠVADOS.....	83
REKOMENDACIJOS.....	85
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	86
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA.....	90
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA.....	90

LENTELIŲ SĄRAŠAS

<i>1 lentelė.</i> Valstybės ir aukštosios mokyklos santykiai taikant skirtingus aukštojo mokslo finansavimo modelius.....	11
<i>2 lentelė.</i> Lyginamosios analizės kriterijai ir tiriamieji klausimai.....	33
<i>3 lentelė.</i> Visos viešosios išlaidos aukštajam mokslui (ISCED 5-6) pagal PGS (mln.).....	47
<i>4 lentelė.</i> Išlaidos aukštajam mokslui kaip viešųjų išlaidų BVP dalis (ISCED 5-6).....	49
<i>5 lentelė.</i> Valstybinių ir privačių išlaidų proporcinis pasiskirstymas švietimo įstaigoms, pagal švietimo lygmenis (2011 m.).....	59

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

<i>1 pav.</i> Pagrindiniai aukštojo mokslo finansavimo šaltiniai.....	17
<i>2 pav.</i> Aukštojo mokslo finansų paskirstymo metodai.....	22
<i>3 pav.</i> ISCED švietimo sistemų klasifikacijos legenda.....	35
<i>4 pav.</i> Lenkijos švietimo sistema pagal ISCED klasifikaciją.....	36
<i>5 pav.</i> Danijos švietimo sistema pagal ISCED klasifikaciją.....	37
<i>6 pav.</i> Estijos švietimo sistema pagal ISCED klasifikaciją.....	39
<i>7 pav.</i> Anglijos švietimo sistema pagal ISCED klasifikaciją.....	40
<i>8 pav.</i> Suomijos švietimo sistema pagal ISCED klasifikaciją.....	41
<i>9 pav.</i> Prancūzijos švietimo sistema pagal ISCED klasifikaciją.....	42
<i>10 pav.</i> Lietuvos švietimo sistema pagal ISCED klasifikaciją.....	43
<i>11 pav.</i> Viešosios valstybės išlaidos, skiriamos švietimui, kaip BVP dalis (%).....	46
<i>12 pav.</i> Europos valstybių skiriamos lėšos švietimui pagal PGS (2011 m.).....	48
<i>13 pav.</i> Lietuvos aukštųjų mokyklų finansuotojai ir skiriamo finansavimo paskirtis.....	56
<i>14 pav.</i> Aukštojo mokslo finansavimas.....	57
<i>15 pav.</i> Viešųjų ir privačių išlaidų pasiskirstymas aukštojo mokslo įstaigoms (2011 m.).....	60
<i>16 pav.</i> Aukštųjų mokyklų lėšos ir pajamos pagal finansavimo šaltinius.....	63
<i>17 pav.</i> Pagrindiniai valstybinio finansavimo metodai.....	65
<i>18 pav.</i> Valstybinio finansavimo metodai Europoje 2006-2007 metais.....	66

ĮVADAS

Temos aktualumas. Aukštojo mokslo finansavimas ir jo optimizavimas yra vienas pagrindinių klausimų, siejamų su aukštuoju mokslu, greta kokybės, efektyvumo ir prieinamumo. Anot Birutės Pranevičienės ir Aurelijos Pūraitės, „studijų finansavimo sistema yra vienas iš esminių, nulemiančių visą aukštojo mokslo sistemą – ir instituciniu, ir kokybiniu, ir prieinamumo, ir kitais lygmenimis“.¹ Europos valstybės remiasi skirtingomis aukštojo mokslo tradicijomis ir taiko įvairius valstybinio finansavimo būdus. Jų pasirinkimas priklauso nuo siekiamų nacionalinių tikslų, valstybės ekonominio pajėgumo, valstybinio reguliavimo masto ir aukštųjų mokyklų autonomijos santykio. Materialus universitetų aprūpinimas daugiausiai priklauso nuo valstybės politikos švietimo srityje. Pavyzdžiui, Skandinavijos valstybės yra linkusios visiškai finansuoti aukštojo mokslo studijas, o kontinentinėse Europos valstybėse taikomi susitarimai su valstybe, siekiant patenkinti ne tik valstybės, bet ir studentų interesus.

Aukštasis mokslas vis labiau masiškėja ir didėjanti išsilavinimo reikšmė nuolat skatina ieškoti naujų, studentus pritraukiančių bei studijų kokybę garantuojančių, studijų finansavimo metodų. Tinkamo finansavimo metodo pasirinkimas yra vienas svarbiausių veiksnių, siekiant aukštojo mokslo kokybės, veiksmingumo ir efektyvumo. Finansavimo modelis turi reikšmingą įtaką universiteto ir jos pagrindinių veikėjų tarpusavio sąveikai². Studijų finansavimo modelius ir metodus nagrinėję autoriai Cazenave P. (1992), Williams G. (1987, 1992), Middlehurst R. (1995), Kraujutaitytė L. (2002), J. Salmi (2006), A. Hauptman (2006), F. Barnabe (2012), T. Estermann (2009, 2013), T. Nokkala (2009), D. Albrecht (1992), A. Ziderman (1992), A. Puraitė (2010, 2011), K. Nkrumah-Young (2008), P. Powell (2008) ir kt. nurodo, kad pasirinktas aukštojo mokslo finansavimo metodas atspindi, kokia yra aukštųjų mokyklų priklausomybė nuo valstybės.

Pastaruoju metu yra plačiai diskutuojama dėl tinkamo studijų finansavimo modelio pasirinkimo Lietuvai. Nors vienas iš dabartinio studijų finansavimo metodo principų teigia, kad studentas sprendžia, kur nešis studijų krepšelį, tačiau vis dažniau jo sprendimas yra nulemiamas valstybinės valdžios. Taip pat išryškėja naujajai viešajai vadybai būdingas principas orientuotis į vidurkį, tai yra, jog svarbus vidutinių gabumų studentas, kadangi mažėjant diplomo vertei, vis daugiau studentų nori tiesiog gauti diplomą, o ne pritaikyti savo įgytas žinias ir gebėjimus darbo rinkoje³. Taigi yra svarbu išanalizuoti, kokie aukštojo mokslo modeliai yra taikomi skirtingose

¹ Pranevičienė, B., Pūraitė, A., The financing methods of higher education system, *Jurisprudencija*, Nr. 4(122), 2010, p. 335-356.

² Williams G., The Economic Approach, kn. *Perspectives on Higher Education*, Clark B. R. (red.), Los Angeles: University of California Press, 1987, p. 84.

³ Ten pat.

Europos valstybėse (tarp jų ir Lietuvoje), juos palyginti ir nustatyti, koks aukštojo mokslo modelis galėtų būti taikomas Lietuvoje.

Temos naujumas. Tiek valstybinis tiek privatus finansavimas Europos autorių plačiai analizuojamas, tačiau tokio tipo mokslinių darbų Lietuvoje nėra daug. Šia tema yra rašiusi Aurelija Pūraitė (2010, 2011), Linas Čekanavičius (2008), Jonas Babravčius (2012) ir Ignas Dzemyda (2012) ir kt. Lietuvoje nėra darbų, lyginančių skirtingų Europos valstybių studijų finansavimo metodus, aptariant jų finansavimo šaltinius bei išlaidas. Tokia analizė bus naudinga kitiems tyrėjams, siekiant geriau suprasti Lietuvos ir kitų Europos valstybių studijų finansavimo metodus bei jų skirtumus.

Tyrimo problema. Tinkamo studijų finansavimo metodo pasirinkimas. Sparčiai augantis studentų skaičius visame pasaulyje skatina valstybes susidurti su iššūkiais visiems studentams suteikti kokybiškas paslaugas su turimais finansiniais ištekliais. Aukštasis mokslas deja nedaugelyje valstybių yra prioritetinė sritis, kuriai būtų skiriama didelė valstybinio finansavimo dalis. Taigi svarbu pasirinkti tokią finansavimo politiką, kuri patenkintų visų suinteresuotų grupių poreikius. Kiekviena valstybė finansavimo politiką formuoja pagal turimas išlaidas, esamas aukštojo mokslo tradicijas, vyraujančias politines ideologijas, valstybės dydį ar geografinę padėtį. Kaip pastebi Jamil Salmi ir Arthur M. Hauptman (2006), valstybės, vykstant aukštojo mokslo masiškėjimui ir siekiant patenkinti finansavimo poreikius, pasidalino į dvi grupes siekiant spręsti šią problemą⁴: pirma, buvo padidintas mokestis už studijas taip pasidalijant išlaidas tarp valstybės, aukštosios mokyklos ir studento. Antra, vykdyta privačių finansuotojų paieška mokslinių tyrimų finansavimui bei siekiama užsidirbti ir teikiamų paslaugų ir pastato nuomos. Taigi, svarbu išanalizuoti, kokie finansavimo metodai gali būti pasirenkami, siekiant suderinti valstybinių ir privačių lėšų finansavimą, kokie metodai yra taikomi skirtingose Europos valstybėse ir kuo jie skiriasi.

Darbo objektas. Valstybinio studijų finansavimo metodai, finansavimo šaltiniai ir išlaidos.

Darbo tikslas. Išanalizuoti studijų finansavimo politikos modelius pagal vyraujančias finansavimo politikos tendencijas skirtingose Europos valstybėse.

Darbo uždaviniai:

1. Išanalizuoti valstybinio studijų finansavimo politiką aukštosios mokyklos ir valstybės sąveikos požiūriu.
2. Išanalizuoti ir palyginti valstybių viešųjų išlaidų studijoms apimtis ir tendencijas.
3. Atlikti studijų finansavimo šaltinių analizę.
4. Atskleisti ir palyginti pasirinktų valstybių valstybinio studijų finansavimo modelius.

⁴ Salmi, J., Hauptman, M., A., *Innovation in Tertiary Education Financing: A Comparative Evaluation of Allocation Mechanisms*, Washington: The World Bank, 2006, p. 3

Tyrimo metodika. Darbe atliekama lyginamoji valstybinio studijų finansavimo analizė. Jai pasirinktos septynios Europos valstybės, remiantis viešojo administravimo valstybių skirstymo modeliu. Tai *Suomija, Danija, Lenkija, Estija, Prancūzija, Anglija ir Lietuva*.

Darbe taikyti *mokslinių straipsnių analizės, lyginamosios analizės ir apibendrinimo metodai*, siekiant išgryninti darbo problemą, atskleisti jos svarbą ir pateikti jos sprendimo alternatyvas – pasiūlyti aukštojo mokslo finansavimo modelį, kuris galėtų būti taikomas Lietuvoje.

Darbo tyrimas buvo atliekamas remiantis *Eurydice* pateikiamais Europos valstybių švietimo sistemų aprašymais bei pateikiamu valstybių finansavimo metodų aprašymu.

Darbe naudota statistinė medžiaga iš *Eurostat* duomenų bazės – medžiaga darbe naudota švietimo išlaidų lyginamajai analizei atlikti. Taip pat remtasi *OECD Education in Glance 2014*⁵ pateikiamomis schemomis bei diagramomis – jos darbe naudotos kaip vaizdinė medžiaga pateikiant analizuojamų valstybių išlaidų bei finansavimo šaltinių analizę.

Temos iširtumas. Išsami studijų finansavimo metodų Europos šalyse analizė pateikiama Jamil Salmi ir Arthur M. Hauptman (2006) analizėje „*Inovacijos aukštojo mokslo finansavime: lyginamasis finansavimo metodų vertinimas*“⁶. Autoriai plačiai aprašė ir susistemino aukštojo mokslo institucijų finansavimo modelius, finansavimo šaltinius, paramos studentams sistemas. Taip pat finansavimo modelius analizavo Federico Barnabe (2012) straipsnyje „*Naujos tendencijos ir seni įpročiai aukštojo mokslo valdyje: viešas prieš privatų finansavimą*“⁷. Autorius analizuoja skirtingų Europos valstybių atvejus kelerių metų laikotarpyje, apžvelgia studijų finansavimo šaltinius ir jų skirstymą. Thomas Estermann, Enora Benetot Pruvot ir Anna-Lena Claeys-Kulik (2013) ataskaitoje „*Strategijų kūrimas veiksmingam aukštojo mokslo finansavimui Europoje*“⁸ analizuoja aukštųjų mokyklų finansavimo šaltinius, jų formas bei studijų finansavimo metodus, atliekama skirtingų valstybių atvejų analizė. Ben Jongbloed (2010) iš Twente universiteto Olandijoje tyrime „*Aukštojo mokslo finansavimas: Europos šalių patirtis*“⁹ nagrinėja, kaip taikomi finansavimo metodai veikia aukštojo mokslo sistemą skirtingose Europos valstybėse, analizuoja ir lygina jų autonomiją, kokiais kriterijais remiantis yra pasirenkamas tam tikras finansavimo modelis. Finansavimo modelius yra analizavę ir keli Lietuvos autoriai – tai Aurelijos Pūraitės (2011)

⁵ *Education at a Glance 2014: OECD Indicators*, prieiga per internetą: <<http://www.oecd.org/edu/education-at-a-glance-2014.pdf>>(žiūrėta: 2014 12 26).

⁶ Salmi, J., Hauptman, M., A., *Innovation in Tertiary Education Financing: A Comparative Evaluation of Allocation Mechanisms*, Washington: The World Bank, 2006, p. 3-45.

⁷ Barnabe, F., *Emerging Trends and Old Habits in Higher Education Management: Focus on the Public vs. Private Funding Debate*, *Creative Education*, Vol. 3, 2012, p. 1006-1015.

⁸ Esterman, T., et al., *Designing Strategies for Efficient Funding of Higher Education in Europe*, Brussels: European University Association, 2013, p. 1-20.

⁹ Jongbloed, B., *Funding Higher Education: a view across Europe*, Brussels: ESMU, 2010, p. 10-29.

disertacija „*Aukštojo universitetinio mokslo valstybinis reguliavimas*“¹⁰, Birutės Pranevičienės ir Aurelijos Pūraitės (2010) straipsnis „*Aukštojo mokslo sistemos finansavimo metodai*“¹¹. Šiuose darbuose analizuojami aukštojo mokslo finansavimo modeliai bei metodai, valstybės ir aukštosios mokyklos tarpusavio sąveika. Finansavimo modelius taip pat aprašė Lina Kraujutaitytė (2002) monografijoje „*Aukštojo mokslo demokratiškumo pagrindai*“¹². Pastarosios autorės (L. Kraujutaitytė ir A. Pūraitė) rėmėsi Burton R. Clarko (1983) atliktomis analizėmis¹³ aprašant finansavimo modelius – biurokratinį, kolegialų bei rinkos – ir kaip jie veikia aukštosios mokyklos ir valstybės tarpusavio sąveiką – šio autoriaus darbais remtasi ir šiame darbe.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, septyni skyriai, išvados, rekomendacijos, darbo santrauka lietuvių ir anglų kalbomis ir literatūros sąrašas, lentelių ir paveikslų sąrašas. Įvade yra pristatomas darbo aktualumas, naujumas, problema, pristatomas tikslas, uždaviniai bei darbe naudoti metodai. Pirmame skyriuje yra analizuojama aukštųjų mokyklų ir valstybės sąveika, taikant skirtingus studijų finansavimo metodus. Antrame skyriuje aptariami aukštojo mokslo finansavimo šaltiniai. Trečiajame skyriuje analizuojami teoriniai studijų finansavimo metodai. Ketvirtajame skyriuje pristatomos analizuojamų valstybių švietimo sistemos ir jų finansavimas. Penktasis skyrius skirtas lėšų, skiriamų analizuojamų valstybių visai švietimo sistemai ir atskirai aukštajam mokslui, apžvalgai ir analizei. Šeštame skyriuje analizuojami ir lyginami skirtingų valstybių aukštojo mokslo finansavimo šaltiniai. Septintajame skyriuje pateikiama septynių Europos valstybių studijų finansavimo metodų lyginamoji analizė. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados, rekomendacijos, santrauka lietuvių ir anglų kalbomis bei literatūros sąrašas. Darbe pateikiamos 5 lentelės, 18 paveikslų, naudotas 52 literatūros šaltiniai. Darbą sudaro 91 puslapis.

¹⁰Pūraitė, A., *Aukštojo universitetinio mokslo valstybinis reguliavimas*: daktaro disertacija, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, p. 124-167.

¹¹Pranevičienė, B., Pūraitė, A., The financing methods of higher education system, *Jurisprudencija*, Nr. 4(122), 2010, p. 133-156.

¹²Kraujutaitytė L., *Aukštojo mokslo demokratiškumo pagrindai*, Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002, p. 186-207.

¹³Williams G., The Economic Approach, kn. *Perspectives on Higher Education*, Clark B. R. (red.), Los Angeles: University of California Press, 1987, p. 79-106.

I. TEORINĖ DALIS

1. AUKŠTOJO MOKSLO FINANSAVIMO POLITIKA AUKŠTOSIOS MOKYKLOS IR VALSTYBĖS SĄVEIKOS POŽIŪRIU

Aukštojo mokslo finansavimo modeliai gali būti skiriami pagal 1) valstybės ir aukštosios mokyklos bendradarbiavimo ir poveikio viena kitai lygį arba 2) pagal tai, kas finansuoja aukštąsias mokyklas (aukštojo mokslo finansavimo šaltiniai).

Pagal aukštosios mokyklos ir valstybės sąveikos pobūdį yra skiriami trys aukštojo mokslo finansavimo modeliai – tai biurokratinis, kolegialus ir rinkos modelis. Pastarasis (rinkos) modelis yra šiandieniniame pasaulyje dažniausiai taikomas, nors valstybė vis dar išlieka pagrindine aukštųjų mokyklų finansuotoja.

Valstybės ir aukštosios mokyklos sąveikos modelius plačiai aprašė G. Williams, remdamasi B. R. Clarko koordinavimo modeliu.¹⁴ G. Williams analizuoja aukštųjų mokyklų elgseną valstybės, pačios aukštosios mokyklos ir studento atžvilgiu.¹⁵ Šiuos modelius taip pat yra analizavusi Aurelija Pūraitė disertacijoje „*Aukštojo universitetinio mokslo valstybinis reguliavimas*“¹⁶ ir straipsnyje, parengtame drauge su B. Pranevičiene „*The financing methods of higher education system*“.¹⁷ Taip pat biurokratinį, kolegialų ir rinkos modelius analizavo L. Kraujutaitytė disertacijoje „*Aukštojo mokslo demokratiškumo pagrindai*“.¹⁸

Biurokratinis aukštojo mokslo finansavimo modelis. Taikant šį modelį visi finansiniai sprendimai yra priimami už mokyklos sienų esančio išorinės institucijos – centrinės valdžios, pačios valstybės. Valstybė aukštųjų mokyklų kontrolės funkcijas gali perleisti ar deleguoti kitoms institucijoms – komitetams, komisijoms ir kt., kurių veikoje dalyvauja ir aukštosios mokyklos akademinės bendruomenės deleguoti nariai.¹⁹ Taikant šį modelį lėšos aukštajai mokyklai yra

¹⁴ Williams G., *The Economic Approach*, kn. *Perspectives on Higher Education*, Clark B. R. (red.), Los Angeles: University of California Press, 1987, p. 85.

¹⁵ Ten pat., p. 84.

¹⁶ Pūraitė, A., *Aukštojo universitetinio mokslo valstybinis reguliavimas*: daktaro disertacija, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, p. 124-131.

¹⁷ Pūraitė, A., Pranevičienė, B. *The financing methods of higher education system*//*Jurisprudencija*, 2010, Nr. 4 p. 335-356.

¹⁸ Kraujutaitytė L., *Aukštojo mokslo demokratiškumo pagrindai*, Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002, p. 186-207.

¹⁹ Pūraitė, A., *Aukštojo universitetinio mokslo valstybinis reguliavimas*: daktaro disertacija, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, p. 125.

asignuojamos laikantis tam tikrų taisyklių ir reikalavimų.²⁰ Valdžia yra sutelkta politikų rankose ir jie sprendžia kaip aukštoji mokykla turi būti valdoma, taip pat – kaip ji panaudos gautas lėšas.

Šis modelis geriausiai leidžia įgyvendinti valstybės numatytus ilgalaikius prioritetus švietimo srityje (ką labai sunku padaryti taikant rinkos modelį), kadangi valstybė gali besąlygiškai kontroliuoti aukštųjų mokyklų veiklą, nustatyti jų veiklos tikslus ir prioritetus. Valstybė gali nustatyti aukštosios mokyklos struktūrą, padalinių ir darbuotojų skaičių, taip pat numatyti, kiek studentų gali būti priimta į aukštąją mokyklą, numatyti skirtingų studijų krypčių ir mokslinių tyrimų poreikį, mastą ir kryptį.²¹ Taip pat yra siekiama patenkinti ne tik valstybės, bet ir visuomenės poreikius (pavyzdžiui, parengti tiek specialistų, kiek reikia darbo rinkai, tačiau šis veiksnys gali būti vertinamas ir neigiamai, kadangi sunku nustatyti, kokių specialistų reikės ateityje).

Šis aukštojo mokslo finansavimo modelis teigiamai įtakoja studijų kokybę skiriant lėšas atitinkamoms sritims tobulinti bei užtikrinti standartų laikymąsi. Viena iš tokių sričių yra studijų programos – valstybė gali nuspręsti, kokias studijų programas finansuoti ir kiek tos studijų programos absolventų reikia parengti. Tai sąlyginai įtakoja prieinamumą, kadangi vietų aukštojoje mokykloje skaičius yra ribojamas atsižvelgiant į studijų programai skiriamą finansavimą. Anot L. Kraujutaitytės, vienas iš valstybės prioritetų dažniausiai ir yra siejamas su potencialiu studentų skaičiumi.²² Taip pat tokia politika leidžia aukštosioms mokykloms derinti finansavimą ir jų veiklą, t.y. jei aukštoji mokykla turi vykdyti valstybės vienu iš prioritetų laikomą veiklą, ji gali reikalauti tam atitinkamo finansavimo.²³ Tačiau kokybės užtikrinimas, kaip pastebi A. Pūraitė, gali būti pradėtas labai formalizuoti siekiant įgyvendinti iškeltus reikalavimus, o pačios aukštojo mokslo institucijos įvairias kokybės vertinimo sistemas linkusios priimti gan priešišškai.²⁴

Biurokratinis aukštojo mokslo finansavimo modelis turi ir nemažai trūkumų. Pirmiausia, griežtas centralizuotas finansavimas riboja aukštųjų mokyklų autonomiją ir akademinę laisvę pačioms priimti finansinius sprendimus, kadangi skiriamas finansavimas dažniausiai yra lydimas daugybės nurodymų, kaip ir kur skiriami asignavimai turi būti panaudoti. Už viską turi būti atsiskaitoma aukštesnei valdžiai taigi neišvengiama ir biurokratinės hierarchijos. Aukštoji mokykla pati negali skiriamų lėšų panaudoti jos prioritetinėms sritims ir siekiant patenkinti kasdienes aukštosios mokyklos poreikius, kurie gali kisti ir nebeatitikti valstybės numatyto plano. Turi būti

²⁰ Williams G., *The Economic Approach*, kn. *Perspectives on Higher Education*, Clark B. R. (red.), Los Angeles: University of California Press, 1987, p. 85.

²¹ Pūraitė, A., *Aukštojo universitetinio mokslo valstybinis reguliavimas: daktaro disertacija*, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, p. 124.

²² Kraujutaitytė L., *Aukštojo mokslo demokratiškumo pagrindai*, Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002, p. 191.

²³ Williams G., *The Economic Approach*, kn. *Perspectives on Higher Education*, Clark B. R. (red.), Los Angeles: University of California Press, 1987, p. 86.

²⁴ Pūraitė, A., *Aukštojo universitetinio mokslo valstybinis reguliavimas: daktaro disertacija*, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, p. 125.

atsižvelgiama į „valstybės užsakymą“, kuris gali būti ir visai nenaudingas ne tik pačiai aukštajai mokyklai bet ir valstybei (ilgalaikėje perspektyvoje), nes yra tenkinamos trumpalaikės politikų užgaidos arba asmeniniai interesai. Taikant šį modelį santykiai tarp valstybės ir aukštosios mokyklos grindžiami kontrolės principu – valstybė atlieka prižiūrėtojos vaidmenį (žr.1 lentelę).

1 lentelė. Valstybės ir aukštosios mokyklos santykiai taikant skirtingus aukštojo mokslo finansavimo modelius

<i>Biurokratinis modelis</i>	<i>Kolegialus modelis</i>	<i>Rinkos modelis</i>
<i>Kontrolės ir priežiūros principai</i>	<i>Remiamasi paramos principu</i>	<i>Interesų suderinamumas</i>
<i>Centralizacija</i>	<i>Decentralizacija</i>	<i>Decentralizacija</i>
<i>Atskaitomybė - valstybei</i>	<i>Atskaitomybė - savivaldos institucijoms</i>	<i>Atskaitomybė - visuomenei</i>

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis L. Kraujutaitytės (2002) monografija „Aukštojo mokslo demokratiškumo pagrindai“.

Kolegialus aukštojo mokslo finansavimo modelis. Pagal šį modelį aukštojo mokslo institucijoms suteikiama lėšų panaudojimo laisvė bei galimybė pačioms gauti lėšų iš įvairių šaltinių (už teikiamas paslaugas, iš labdaros, studentų įmokų ir kt.). Taikant kolegialų modelį atsakomybė už lėšų panaudojimą tenka ne centrinei valdžiai (valstybei), bet aukštosios mokyklos savivaldos institucijoms (Tarybai ar Senatui). Taikant biurokratinį aukštojo mokslo finansavimo modelį, institucijų darbuotojai negali savarankiškai priimti sprendimų, o naudojantis kolegialiu aukštojo mokslo finansavimo modeliu aukštosios mokyklos bendruomenė gali pati priimti sprendimus susijusius su valdymu ir lėšų panaudojimu.²⁵ Vienas didžiausių šio modelio privalumų yra tas, kad nėra ribojama aukštosios mokyklos autonomija. Ji pati gali spręsti kaip panaudoti gautas lėšas ir įgyvendinti tuos prioritetus, kurie yra svarbūs pačiai aukštajai mokyklai, o ne vien valstybei (nes valstybės prioritetai gali neatitikti skirtingų aukštųjų mokyklų prioritetų). Taigi, šis modelis užtikrina gautų lėšų panaudojimo efektyvumą.

Kolegialaus finansavimo modelio atveju santykiai tarp valstybės ir aukštosios mokyklos grindžiami paramos principu (žr.1 lentelę). Svarbiausia modelio idėja yra aukštųjų mokyklų

²⁵ Williams G., The Economic Approach, kn. *Perspectives on Higher Education*, Clark B. R. (red.), Los Angeles: University of California Press, 1987, p. 90.

nepriklausomybė, valstybė jomis pasitiki ir leidžia veikti savarankiškai, kas visiškai ribojama biurokratiniame aukštojo mokslo finansavimo modelyje.

Šis modelis sumažina arba visiškai atiboja akademinę bendruomenę nuo valstybinių biurokratinių procedūrų.²⁶ Užtikrinama aukštojo mokslo institucijų autonomija ir akademinė laisvė, o taip pat institucijoms neleidžiama dirbti nekokybiškai, nes jos viską daro savo labui, o ne vien vykdo valstybės užsakymą. Taip pat modelio plusas yra efektyvus pinigų panaudojimas, kadangi jie nėra švaistomi, o panaudojami tikslingiau, patenkinant aukštųjų mokyklų poreikius.

Vis dėl to, ir šis modelis turi trūkumų. Gali išsivystyti per didelė ir „ligota“ konkurencija institucijos viduje. Ji gali būti iššaukta šališkų interesų gynybos ir skirtingų padalinių norų, kurių visų valstybė finansuoti nėra pajėgi. Taip pat nors aukštosios mokyklos valdyme dalyvauja pati akademinė bendruomenė, tačiau sprendimus dažniausiai priima mažuma, t.y. keli akademinės bendruomenės nariai, kurie gali būti suinteresuoti tenkinti asmeninius interesus, o ne visos aukštosios mokyklos poreikius bei menkai tenkinti valstybės ir visuomenės lūkesčius (interesus). Kolegialus finansavimo modelis užtikrina lėšų panaudojimo atskaitomybę – aukštosios mokyklos yra atskaitingos savo savivaldos institucijoms. Taip pat patys finansavimo kriterijai būna neprieinami, „remiantis prielaidomis, jog viešieji kriterijai gali turėti neigiamą įtaką paskirstant lėšas aukštosiose mokyklose, arba kad aukštųjų mokyklų institucinė autonomija reikalauja konfidencialumo, ir atvirkščiai...“.²⁷

Jei aukštoji mokykla gauna stabilias lėšas, ji nėra suinteresuota derinti savo interesų su visuomene, kas yra priešinga rinkos modelyje, kur nuo visuomenės poreikių ir interesų priklauso aukštosios mokyklos gaunamas finansavimas. Viena dažniausiai įvardijama šio modelio ypatybė yra tai, jog „valstybės biudžetas aukštojo mokslo sistemos atžvilgiu yra perskirstomas iš visos visuomenės narių (įskaitant ir finansiškai nepajėgius asmenis) tik tam tikro socialinio lygmens atstovams, kurie yra pajėgūs ekonomiškai ir privilegijuoti socialine prasme, nes paprastai tokių asmenų vaikai siekia aukštojo mokslo“.²⁸ Taip asmenys, kurie sudaro nedidelę dalį ir siekia aukštojo mokslo, yra išlaikomi visų mokesčių mokėtojų lėšų.

Aukštasis mokslas per mažai bendradarbiauja su privačiais subjektais ir negauna didelio jų finansavimo ir tai sąlygoja mažesnę prieinamumą norintiems studijuoti aukštosiose mokyklose.

Rinkos aukštojo mokslo finansavimo modelis. Visi finansavimo metodai turi rinkos požymių – vienur jie pasireiškia labiau, o kitur mažiau. Pavyzdžiui, kolegialiaame modelyje rinkos elementų galima įžvelgti aukštosioms mokykloms siekiant pritraukti privačius finansuotojus ir kitaip

²⁶ Kraujutaitytė L., *Aukštojo mokslo demokratiškumo pagrindai*, Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002, p. 189.

²⁷ Ten pat., p. 190.

²⁸ Pūraitė, A., *Aukštojo universitetinio mokslo valstybinis reguliavimas: daktaro disertacija*, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, p. 126.

užsidirbti lėšų. Taikant rinkos modelį aukštųjų mokyklų išlikimas priklauso nuo paslaugų pardavimo, t.y. gebėjimo pritraukti kuo daugiau klientų (studentų, vyriausybės, ekonominių įmonių), sukurti didelį paslaugų pasirinkimą, kuris tenkintų klientų poreikius. Paslaugos gali būti studijos – studijų programos bei įvairūs tyrimai, kurie yra užsakomi iš šalies. Aukštoji mokykla turi stengtis pritraukti lėšas iš kuo įvairesnių šaltinių, siekiant užtikrinti efektyvią ir kokybišką institucijos veiklą.²⁹ Šis modelis sutelkia visų suinteresuotų asmenų interesus ir stengiasi patenkinti visų poreikius (anksčiau aptarti du modeliai orientuojasi tik į kai kurias interesų grupes – tas kurias numato valstybė, ar pati aukštoji mokykla) (žr.1 lentelę).

Rinkos modelis skatina aukštąsias mokyklas nuolat keistis, keisti teikiamų paslaugų turinį nuolat prisitaikant prie kintančios ekonomikos socialinių sąlygų.³⁰ Taigi tos aukštosios mokyklos, kurios nėra pajėgios pritraukti kuo daugiau studentų yra pasmerktos žlugti. Pavyzdžiui, 8 dešimtmetyje 144 JAV koledžai buvo priversti užsidaryti dėl per mažo priimtų studijuoti studentų skaičiaus.³¹ Tačiau tai nesąlygojo masiškai mažėjančio aukštųjų mokyklų skaičiaus, o kaip tik paskatino steigti dar daugiau aukštųjų mokyklų, siekiančių pritraukti studentus ir kitus investuotojus teikiant naujesnes, inovatoriškesnes paslaugas. Savotiškas aukštųjų paslaugų pliuralizmas suteikia galimybę patenkinti visų visuomenės narių poreikius.

Rinkos modelis skatina aukštąsias mokyklas konkuruoti tarpusavyje, siekiant pritraukti kuo daugiau studentų. Taip aukštosios mokyklos yra skatinamos mažinti studijų kainas ir gerinti studijų kokybę. Dažniausia šis modelis remiasi principu, kai aukštajai mokyklai skiriamas finansavimas priklauso nuo priimtų studentų skaičiaus.

Rinkos modelis savaime skatina didinti atskaitomybę visuomenei, kadangi aukštosios mokyklos siekdamos pritraukti daugiau studentų, turi nuolatos informuoti apie besikeičiančias studijų programas, studijų kokybę, finansavimą. Atskaitomybė yra svarbi ir investuotojams, kurie tikisi, kad jų investicijos yra panaudojamos produktyviai.

Rinkos aukštojo mokslo finansavimo modelio principas yra išlaikyti valstybinio ir privataus finansavimo pusiausvyrą. Šiuo metu aktuali problema yra menkas privataus sektoriaus investicijų pritraukimas ir klausimas kaip jį padidinti, ką reikėtų keisti, siekiant sudominti privačius investuotojus. Tačiau privatūs investuotojai yra linkę sulaukti greitų rezultatų, dėl ko gali nukentėti ilgalaikiai aukštosios mokyklos planai.

²⁹ Pūraitė, A., *Aukštojo universitetinio mokslo valstybinis reguliavimas: daktaro disertacija*, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, p. 130.

³⁰ Williams G., *The Economic Approach*, kn. *Perspectives on Higher Education*, Clark B. R. (red.), Los Angeles: University of California Press, 1987, p. 95.

³¹ Ten pat.

Rinkos modelis gali iš arenos išmesti brangias studijų programas, kadangi vykstant nuolatinei aukštųjų mokyklų konkurencijai ir siūlant pigias studijų programas, brangios studijų programos gali nesulaukti studentų susidomėjimo. Tai yra pastebima šiandieninėje Lietuvoje, kai ypač daug studentų studijuoja socialinių mokslų kryptyje, o fizikiniai ir technologiniai mokslai nepritraukia didelio studentų skaičiaus.³² Daugiausiai finansuojamų vietų turi socialinių mokslų studentai, o mažiausiai – meno studijų srities bei humanitariniai ir fiziniai mokslai. Tai sąlygoja didelę socialinių mokslų paklausa, kadangi šioje srityje studijos yra žymiai pigesnės nei anksčiau minėtose ir biomedicinos ar fizikiniuose moksluose. Studentai, įstoję į valstybės nefinansuojamą studijų programą, turi mokėti už studijas pilną studijų kainą ir dažnai yra linkę pasirinkti pigesnes studijas.

Visi trys aukštojo mokslo finansavimo modeliai parodo tris skirtingas sąveikas tarp valstybės ir aukštosios mokyklos. Biurokratinis aukštojo mokslo finansavimo modelis pasižymi kontrolės ir priežiūros principais – šis modelis valstybei suteikia daugiau teisių nei pačiai aukštajai mokyklai. Biurokratinis modelis nepalieka institucijai jokio savarankiškumo, o kolegialus finansavimo modelis suteikia galimybę pačios aukštosios mokyklos bendruomenei nuspręsti dėl iškilusių klausimų. Rinkos modelis visą sprendimo laisvę palieka ne valstybei ar mažai aukštosios mokyklos bendruomenės daliai, tačiau siekiama patenkinti visų suinteresuotų pusių poreikius – ne tik išrinktos mažumos, bet ir studentų, investuotojų ir kt. Biurokratinis modelis nesukuria galimybių aukštosioms mokykloms veikti savarankiškai, jos yra visiškai atskaitingos valstybei. Kolegialus, kaip ir rinkos, modelis skatina aukštąsias mokyklas veikti savarankiškai ir nepriklausomai. Tačiau kolegialiaame modelyje aukštoji mokykla turi atsiskaityti tik savo savivaldos organams, o rinkos modelyje – visai visuomenei, nes ji yra pagrindinė aukštųjų mokyklų finansuotoja.

Visuose modeliuose yra svarbus bendravimas su privačiais subjektais – valstybiniame modelyje jo beveik visai nėra, kadangi čia valstybė neša didžiausią naštą, siekdama kontroliuoti visą aukštosios mokyklos veiklą ir patenkinti galbūt daugiau savo, nei mokyklos poreikius. Kolegialiaame modelyje bendravimas su privačiais subjektais yra skatinamas, tačiau yra per mažas, nes nėra gaunamas didelis finansavimas. Tuo tarpu visas rinkos modelis remiasi bendradarbiavimu su privačiais subjektais – pačiais studentais, investuotojais.

Vis dėl to, grynai modeliai aukštojo mokslo sistemoje egzistuoja retai, dažnai visų trijų - dažniausiai kolegialaus ir rinkos – modelių elementai yra persipynę tarpusavyje.

³² Studijuojantys pagal sritis, prieiga per internetą <http://rsvs.emokykla.lt/cognos8/cgi-bin/cognosisapi.dll?b_action=cognosViewer&ui.action=run&ui.object=%2fcontent%2ffolderf%40name%3d%27Studijos%27%2freportf%40name%3d%2705.%20Studijuojantys%20pagal%20sritis%27|&ui.name=05.%20Studijuojantys%20pagal%20sritis&run.outputFormat=&run.prompt=true&cv.toolbar=false&cv.header=false>, _ (žiūrėta 2015 03 28).

2. STUDIJŲ FINANSAVIMO ŠALTINIAI

Aukštojo mokslo sistemą finansuoti gali valstybė, studentai ir jų šeimos, privatūs finansuotojai (įmonės ar kt.). Tačiau be šių trijų finansavimo šaltinių yra daug kitų institucijų, tiek privačių, tiek ir valstybinių, nacionalinių ir supranacionalinių (fondai, ne pelno siekiančios privačios ar supranacionalinės organizacijos, kurios finansuoja aukštojo mokslo institucijas), o taip pat aukštosios mokyklos gali pačios save finansuoti ir būti savo finansavimo šaltiniu.³³ Kiekvienoje valstybėje šie finansavimo šaltiniai skiriasi pagal skiriamo finansavimo aukštojo mokslo institucijoms dydį.

Kofi K. Nkrumah-Young ir Philip Powell skiria valstybinį, privatų ir bendrąjį (dalijamąjį) finansavimą.³⁴

Valstybinis finansavimas yra taikomas pagal metodus, kuriuos pasirenka finansuotojas; šie metodai vadinami išteklių paskirstymo modeliais. Viešasis finansavimas, per šiuos modelius veikia aukštojo mokslo institucijų funkcionavimą pagal tai, koku būdu institucijos gauna finansavimą ir taip pat tai veikia finansuojamojo elgesį pageidaujama linkme.³⁵

Aukštojo mokslo sistema visame pasaulyje daugiausiai yra finansuojama valstybės (valstybinis finansavimas aukštajam mokslui yra dominuojantis), tačiau yra matomas greitas valstybės skiriamų asignavimų mažėjimas, o tai skatina pačias aukštojo mokslo institucijas ieškoti kitų lėšų gavimo šaltinių skatinant rinkos principų taikymą ir įgyvendinimą.

Didesnis valstybinis finansavimas matomas besivystančiose šalyse, kuriose dažniau yra susiduriama su kritinėmis situacijomis, kurioms daro įtaką tiek vidiniai, tiek ir išoriniai veiksniai. Aukštojo mokslo sistemą gali veikti demografiniai veiksniai, valstybinio finansavimo mažėjimas paveiktas finansinių krizių šalyje, naujos ar augančios išlaidos bei suinteresuotų šalių (*stakeholders*) spaudimas.³⁶ Tai skatina aukštojo mokslo institucijų finansavimo diversifikaciją ieškant alternatyvių finansavimo būdų privačiame sektoriuje ir tenkinant rinkos poreikius bei taikant rinkos principus.³⁷

1 paveiksle pateikiama F. Barnabe schema, kurioje išskiriami skirtingi studijų finansavimo šaltiniai. Pagrindiniai finansavimo šaltiniai – valstybinis, privatus ir pačios aukštojo mokslo

³³ Barnabe, F., Emerging Trends and Old Habits in Higher Education Management: Focus on the Public vs. Private Funding Debate, *Creative Education*, Vol. 3, 2012, p. 1007.

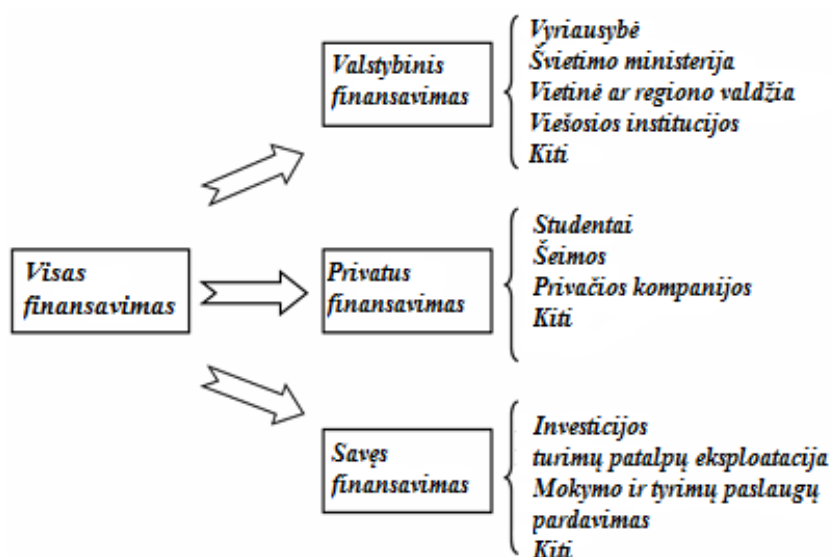
³⁴ Nkrumah-Young, K., Powell, P., Resource allocation models and accountability: a Jamaican case study, *Journal of Higher Education Policy and Management*, Vol. 30, No. 3, 2008, p. 245.

³⁵ Ten pat.

³⁶ Barnabe, F., Emerging Trends and Old Habits in Higher Education Management: Focus on the Public vs. Private Funding Debate, *Creative Education*, Vol. 3, 2012, p. 1007.

³⁷ Ten pat.

institucijos savęs finansavimas – gali būti skirstomi į smulkesnes kategorijas, išskiriant atskirus lėšų skyrimo subjektus.

1 pav. Pagrindiniai aukštojo mokslo finansavimo šaltiniai.

Šaltinis: Barnabe, F. *Emerging Trends and Old Habits in Higher Education Management: Focus on the Public vs. Private Funding Debate*, *Creative Education*, 2012, Vol. 3, p. 1007.

Valstybiniame finansavime finansavimo proceso vykdytojas ir pats finansavimo šaltinis dažniausiai yra Švietimo ministerija (valstybė). Lėšos aukštojo mokslo institucijoms yra asignuojamos remiantis specialiai tam parengtomis metodikomis. Aukštojo mokslo institucija gali būti nekontroliuojama ir neribojama, kaip ji panaudos gautą finansavimą, tačiau orientuojantis į bendruosius politinius, ekonominius ir socialinius tikslus ir jų įgyvendinimą.³⁸ Kitas lėšų skyrimo būdas yra toks, kai lėšas taip pat skiria valstybinis organas, tačiau skiriamas finansavimas yra detalizuotas pagal tai, kiek lėšų ir kam aukštojo mokslo institucija gali panaudoti. Trečiu atveju, aukštojo mokslo institucija gali būti finansuojama kitų valdžios institucijų ir valstybinių įstaigų, įskaitant ir regionines ir vietines įstaigas.

Privačius studijų finansavimo šaltinius dažniausiai sudaro studentų ar jų šeimų lėšos, taip pat privačių įmonių finansavimai.

Savęs/savaiminis finansavimas skirtas aukštojo mokslo institucijos savęs finansavimui. Tai aukštoji mokykla gali daryti investicijų pagalba ir savo turto eksploatacija (nekilnojamuoju ir intelektualiu turto – nuomojamos patalpos, rengiamos paskaitos ne tik studentams ir kt.), o taip pat parduodant ar atliekant užsakomus tyrimus.

³⁸ Barnabe, F., *Emerging Trends and Old Habits in Higher Education Management: Focus on the Public vs. Private Funding Debate*, *Creative Education*, Vol. 3, 2012, p. 1007.

Anot F. Barnabe, visi trys aukštojo mokslo institucijų finansavimo šaltiniai ir jų kategorijos reikalauja visai kitokio skirtingų lėšų šaltinių kombinavimo, pagal kurį yra kuriamas ir taikomas finansavimo mechanizmas, derinant skirtingas sąlygas dėl finansavimo ir jo panaudojimo („*All these distinct categories of funding processes correspond to different combinations of the source of funding, the mechanism by which funding is awarded and provided, conditions in the use of funding and the justification for funding*“).³⁹

Taigi valstybiniai finansavimo šaltiniai finansuoja svarbiausias aukštųjų mokyklų išlaidas, susijusias su studijomis, administracinėmis bei patalpų priežiūros išlaidomis. Privatūs šaltiniai didžiąją lėšų dalį skiria mokesčiui už studijas padengti bei įvairių tyrimų finansavimui. Pastarieji yra finansuojami, jeigu aukštoji mokykla bendradarbiauja su privataus sektoriaus darbdaviais ir atliekami tyrimai jiems yra aktualūs. Taip pat aukštosios mokyklos gali pritraukti darbdavius finansuoti ne tik įvairius tyrimus bei jų projektus, tačiau ir studijas – toks reiškinys pasitaiko, kai darbdavys yra suinteresuotas tam tikros kvalifikacijos specialistų rengimu ir vėlesniu jų įsidarbinimu. Aukštųjų mokyklų galimybė pačioms užsidirbti yra nuolat skatinama taip didinant jų autonomiją ir diegiant rinkos modelio principus. Tačiau neretai aukštosios mokyklos susiduria su kliūtimis arba nenoru pačioms ieškoti finansuotojų, o gauti reikiamą finansavimą iš valstybės. Dėl to reikėtų mažinti valstybės skiriamą finansavimą aukštosioms mokykloms, skatinant jas pačias pritraukti privačias lėšas diegiant papildomus mokymo kursus, nuomojant patalpas įvairioms paskaitoms ar kitiems edukaciniams užsiėmimams.

³⁹ Barnabe, F., Emerging Trends and Old Habits in Higher Education Management: Focus on the Public vs. Private Funding Debate, *Creative Education*, Vol. 3, 2012, p. 1008.

3. STUDIJŲ FINANSAVIMO METODAI

XXI a. aukštojo mokslo sistemoje dažniausiai yra taikomas rinkos modelis, taigi aukštosioms mokykloms skiriant valstybės lėšų asignavimus yra taikomi įvairūs jų skyrimo metodai siekiant patenkinti kuo daugiau suinteresuotų grupių poreikių.

Bendraja prasme finansavimo metodai yra skirstomi į indėlio (kai finansavimas yra paremtas priimtų studentų skaičiumi, esamomis studijų programomis ir pan.⁴⁰) arba rezultatų finansavimą (baigusiųjų tam tikras studijų programas studentų skaičius, numatytų rezultatų pasiekimas, studentams numatytų studijų rezultatų pasiekimas po egzaminų sesijų, nacionalinių tikslų įvykdymas ir pan.). 2006 metais Europos komisija pasisakė už aukštojo mokslo finansavimą, paremtą rezultatais, o ne realiomis išlaidomis ir taip užtikrinant aukštojo mokslo institucijai realią autonomiją ir atskaitomybę prieš visuomenę už savo veiklą.⁴¹ Indėlio finansavimo metodai yra siejami su didesniu valstybės kontroliavimu, t.y. biurokratiu aukštojo mokslo finansavimo modeliu. Rezultatų finansavimo metodai dažniausiai orientuojasi lanksčią aukštosios mokyklos veiklos vadybą ir rinkos poreikius. Indėlio finansavimo metodai (derybų ir finansavimo pagal formulę) remiasi politinių sprendimų pagrįsta atskaitomybe bei valstybine kontrole ir vadyba pagrįsta suteikta teise vadovauti (*rule-led management*).⁴²

Finansavimo metodai yra skiriami į du tipus⁴³:

- skiriami tiesiogiai institucijai (einamosioms išlaidoms padengti, investicijoms, specifiniams tikslams ir tyrimų išlaidoms);
- netiesioginė parama (stipendijos, studentams suteikiamos paskolos, mokesčių lengvatos, pragyvenimo išlaidoms padengti skirtos lėšos).

Visoje Europoje lėšos yra skiriamos bendromis dotacijomis, skirtomis kelių kategorijų išlaidoms padengti. Išlaidų kategorijos priklauso nuo suinteresuotų vietinių aukštojo mokslo institucijų, o keliose Europos valstybėse bendrosios dotacijos yra skiriamos pagal išlaidų

⁴⁰ Miroiu, A., Paul-Dragos, A., *Public higher education financing: a comparison of the historical and formula-based mechanism*, prieiga per internetą

<<http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/NISPAcee/UNPAN009148.pdf>> (žiūrėta 2014 09 14).

⁴¹ *Higher Education Governance in Europe. Policies, Structures, Funding and Academic Staff*. Brussels: Eurydice, 2008, p. 47, prieiga per internetą

<http://www.utwente.nl/bms/cheps/summer_school/Literature/EU%20Reforms%20Eurydice%202008%20report.pdf>, (žiūrėta 2015 02 10).

⁴² Nkrumah-Young, K., Powell, P., Resource allocation models and accountability: a Jamaican case study, *Journal of Higher Education Policy and Management*, Vol. 30, No. 3, 2008, p. 252.

⁴³ Salmi, J., Hauptman, M., A., *Innovation in Tertiary Education Financing: A Comparative Evaluation of Allocation Mechanisms*, Washington: The World Bank, 2006, p. 7.

kategorijas, kurių turi būti griežtai laikomasi.⁴⁴ Apskritai bendrosios dotacijos yra skiriamos mokymo ir institucijos vidaus veiklos išlaidoms padengti. Bet bendrosios dotacijos nesudaro viso valstybinio finansavimo – daugelyje šalių aukštojo mokslo institucijos gauna tam tikriems tikslams ar paskirtims skiriamą finansavimą (pvz., orientuojantis į nacionalines programas, socialinius tikslus ar tyrimų programas).⁴⁵

Kiekviena valstybė taiko skirtingus valstybinio studijų finansavimo metodus ir dažniausiai pasitaikantys yra⁴⁶:

- Derybų finansavimas pagal finansuojamos institucijos sudarytą išlaidų sąmatą;
- Finansuotojo numatytas finansavimas pagal praeities išlaidas;
- Finansavimas pagal formulę;
- Veiklos sutartys orientuotos į strateginius tikslus;
- Sutartys, orientuotos į baigiančiųjų tam tikros srities studijas, skaičių;
- Konkrečių mokslinių tyrimų finansavimas, atrenkamų konkursų pagalba.

Net tie patys metodai, pavyzdžiui, finansavimas pagal formulę, skirtingose šalyse gali kardinaliai skirtis. Skirtingų finansavimo metodų taikymas dažniausiai turi keturis pagrindinius siekinius – kokybę (*quality*), efektyvumą (*efficiency*), veiksmingumą (*effectiveness*) ir teisingumą (*equity*). Finansavimo metodai yra reikalingi ne tik tam, kad būtų paskirstomos lėšos, tačiau ir užtikrinant jų bei finansuojamų institucijų priežiūrą, valdymą (*governance*) bei vadybą.⁴⁷ Taikant bet kurį finansavimo metodą atskaitomybė yra būtinas veiksnys.⁴⁸ Atskaitomybė turi būti vykdoma per atskaitinius pranešimus (*report*), paaiškinimus kaip lėšos yra panaudojamos ir kaip paveikia sritis, kurioms jos yra skiriamos. Suinteresuotos šalys turi užtikrinti, kad aukštojo mokslo institucijai skirtos lėšos būtų panaudojamos tinkamai ir studijų kaina taptų labiau pagrįsta.⁴⁹

Vienas iš finansavimo padalijimo būdų yra jo skirstymas pagal tai, kas yra finansuojama – indėlis (*input*) ar išdėlis (rezultatai) (*outputs or outcomes*).⁵⁰ Indėlio finansavimo metodais laikomi biudžeto eilutės, programų finansavimai, finansavimas pagal formulę (indėlio kriterijus). Rezultatų

⁴⁴ Barnabe, F., *Emerging Trends and Old Habits in Higher Education Management: Focus on the Public vs. Private Funding Debate*, *Creative Education*, Vol. 3, 2012, p. 1011.

⁴⁵ Ten pat.

⁴⁶ *Higher Education Governance in Europe. Policies, Structures, Funding and Academic Staff*. Brussels: Eurydice, 2008, p. 50, prieiga per internetą <http://www.utwente.nl/bms/cheeps/summer_school/Literature/EU%20Reforms%20Eurydice%202008%20report.pdf>, (žiūrėta 2015 02 10).

⁴⁷ Jongbloed, B., *Funding Higher Education: a view across Europe*, Brussels: ESMU, 2010, p. 17.

⁴⁸ Nkrumah-Young, K., Powell, P., Resource allocation models and accountability: a Jamaican case study, *Journal of Higher Education Policy and Management*, Vol. 30, No. 3, 2008, p. 245

⁴⁹ Ten pat., p. 246.

⁵⁰ Albrecht, D, Ziderman, A., *Funding Mechanisms of Higher Education*, Washington: World Bank, 1992, p. 33, 41.

finansavimo metodas yra veiklos sutartimis paremtas finansavimas, finansavimas pagal formulę (jei orientuojasi į rezultatų kriterijų).

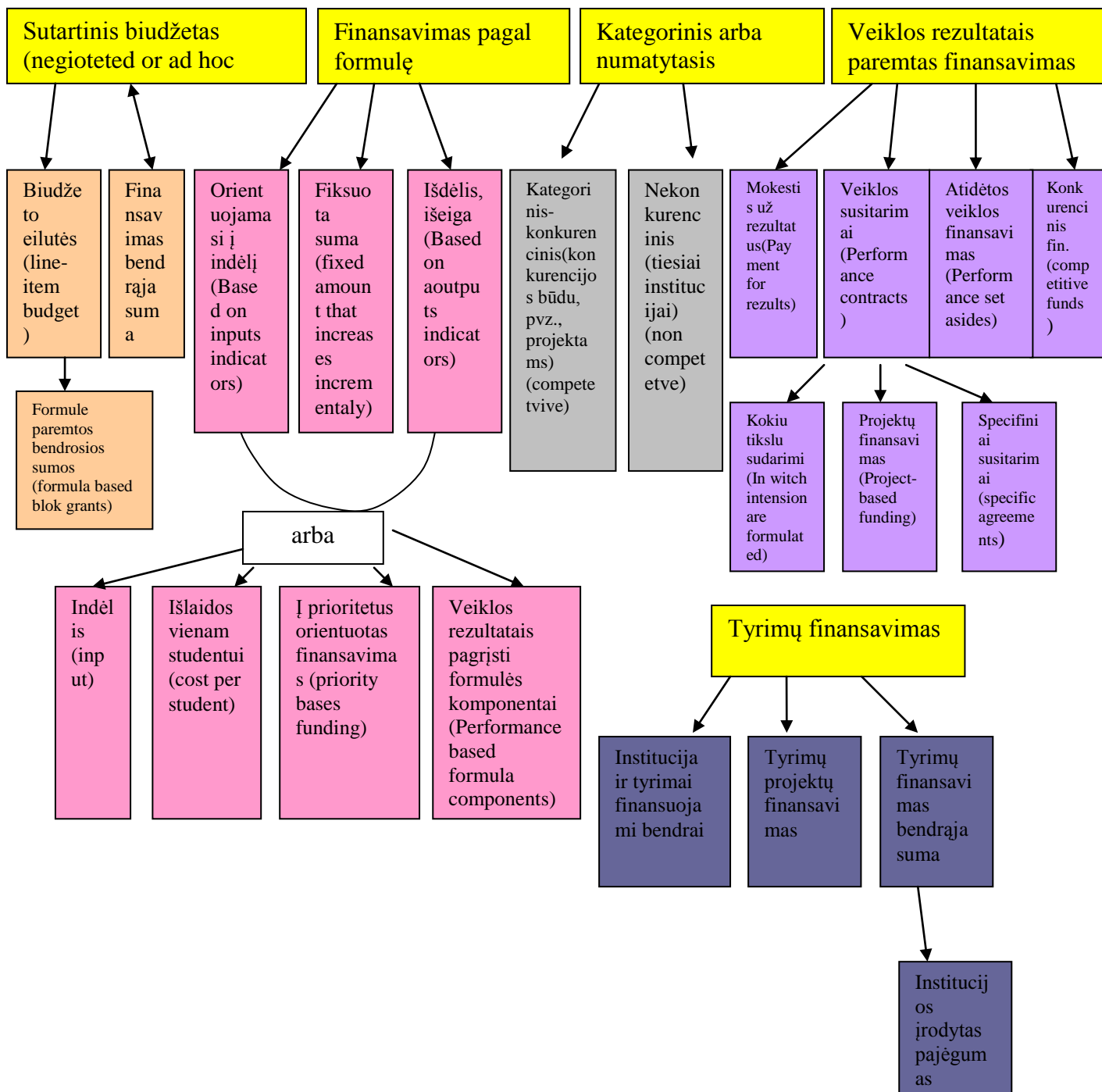
Išanalizavus skirtingų autorių (J. Salmi, A. Hauptman, F. Barnabe, T. Estermann, T. Nokkala, D. Albrecht, A. Ziderman, A. Puraitė, K. Nkrumah-Young, P. Powell ir kt.) pateikiamus aukštojo mokslo metodus galima skirti 5 pagrindines finansavimo metodų grupes, kurios dalijasi į smulkesnes finansavimo šakas (2 pav.):

- 1) **DERYBŲ**: finansavimas pagal sutartinį/iš anksto nesuplanuotą biudžetą (*negoteted or ad hoc budgets*);
- 2) **FINANSAVIMAS PAGAL FORMULĘ** (*funding formulas*);
- 3) **PRIORITETINIS**: kategorinis arba tikslinis finansavimas (*categorical or earmarked funds*);
- 4) **Į VEIKLĄ ORIENTUOTAS FINANSAVIMAS** (*performance-baised funding*);
- 5) **TYRIMŲ FINANSAVIMAS** (*funding of research*).

Šie metodai, kaip ir aukštojo mokslo finansavimo modeliai gali būti taikomi naudojant kelis jų iš karto ar skirtingus jų elementus, nes dažniausiai vienas „grynas“ finansavimo metodas nėra taikomas. A. Puraitė aukštojo mokslo finansavimo metodus skiria pagal finansavimo adresatą: skiriami institucinis finansavimas „bendraja suma“, programinis finansavimas ir paslaugos gavėjo finansavimas.⁵¹ Tačiau kai kurie autoriai finansavimą bendrąja suma laiko vienu iš sutartinio biudžeto būdų⁵² – šiuo požiūriu remiamasi ir šiame magistro darbe.

⁵¹ Pūraitė, A., *Aukštojo universitetinio mokslo valstybinis reguliavimas*: daktaro disertacija, Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2011, p. 132.

⁵² Salmi, J., Hauptman, M., A., *Innovation in Tertiary Education Financing: A Comparative Evaluation of Allocation Mechanizms*, Washington: The Worl Bank, 2006, p. 84.

2 pav. Aukštojo mokslo finansų paskirstymo metodai

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis:

1. Salmi, J., Hauptman, M., A., *Innovation in Tertiary Education Financing: A Comparative Evaluation of Allocation Mechanisms*, Washington: The World Bank, 2006.
2. Esterman, T., Bennetot Pruvot, E., Claeys-Kulik, A., L., *Designing Strategies for Efficient Funding of higher Education in Europe*, Brussels: European University Association, 2013.

3.1 Finansavimas pagal sutartinį biudžetą (Derybų finansavimo metodas)

Finansavimas pagal sutartinį biudžetą kitaip šis finansavimo būdas gali būti vadinamas derybų finansavimo būdu, kadangi dėl skiriamų lėšų valstybė susitaria su aukštąja mokykla. Dažniausiai šiuo būdu lėšos yra skiriamos individualiai kiekvienai aukštąja mokyklai pagal aukštojo mokslo institucijos parengtą biudžeto sąmatą arba remiantis ankstesnėmis įstaigos išlaidomis.⁵³ Toks finansavimas skiriamas dviem keliais – finansuojant pagal biudžeto eilutę (*line-item budget funding*) arba finansuojant bendrąja suma (*block grants*) (žr. 2 pav.). Kai kurie autoriai visą šio finansavimo metodo šaką vadina finansavimu bendrąja suma (*angl. block grants*), o sutartinis biudžetas yra tik vienas iš būdų. Tačiau taikant sutartinio biudžeto finansavimo metodą, yra finansuojama pati aukštoji mokykla.⁵⁴ Sutartinio biudžeto finansavime galima įžvelgti nemažai biurokratinio aukštojo mokslo finansavimo bruožų, kurie pasižymi konservatyvumu – nesistengiama kurti naujovių, skatinant efektyviau finansuoti aukštąsias mokyklas, tačiau pasisakoma už stiprų valstybės kontroliavimą.⁵⁵ Finansuojama yra institucija, o ne stojantysis, valstybė taikant šį metodą gali daryti didžiausią įtaką aukštojo mokslo institucijai kontroliuodama jai skiriamas lėšas, ir taip galėdama iš dalies įgyvendinti savo prioritetus, pritarėdama numatomoms išlaidoms. Finansuojama įstaiga yra atsakinga tik už jos sunaudojamas lėšas, atsižvelgiant į patvirtintas išlaidų ribas.⁵⁶ Taip pat derybų principu pagrįstas finansavimas suteikia valstybei galimybę nuslėpti biudžeto nukarpymus.⁵⁷ Tačiau šis metodas gali būti būdingas ir kolegialiam aukštojo mokslo finansavimo modeliui ir pasireikšti rinkos modelyje, formuojant valstybės skiriamų asignavimų dalį.⁵⁸

Biudžeto eilutės – tai yra klasikinis numatyto finansavimo (*earmarked funds*) būdas. Toks lėšų skyrimo metodas yra gan griežtas ir paremtas taisyklių laikymusi, nes skiriamų lėšų negalima panaudoti kam nors kitam, nei kam jos yra skirtos. Metodas remiasi indėlio finansavimu, numatant kiek lėšų reiktų skirti atsižvelgiant į jų vertę ir poreikį.⁵⁹ Metodo principas yra kontroliuoti kaip aukštajai mokyklai skiriamos lėšos yra panaudojamos – lėšos yra skiriamos konkrečiai veiklai ar numatomoms išlaidoms finansuoti. Biudžeto eilutės finansavimas dažniausia remiasi centre

⁵³ Barnabe, F., Emerging Trends and Old Habits ir Higher Education Management: Focus on the Public vs. Private Funding Debate, *Creative Education*, Vol. 3, 2012, p. 1011.

⁵⁴ Pūraitė, A., *Aukštojo universitetinio mokslo valstybinis reguliavimas*: daktaro disertacija, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, p. 133.

⁵⁵ Želvys, R., et al., *Švietimo politika ir monitoringas*, Vilnius: Švietimo studijų centras, 2003, p. 27.

⁵⁶ Nkrumah-Young, K., Powell, P., Resource allocation models and accountability: a Jamaican case study, *Journal of Higher Education Policy and Management*, Vol. 30, No. 3, 2008, p. 250.

⁵⁷ Ten pat., p. 251.

⁵⁸ Pūraitė, A., *Aukštojo universitetinio mokslo valstybinis reguliavimas*: daktaro disertacija, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, p. 133.

⁵⁹ Barnabe, F., Emerging Trends and Old Habits ir Higher Education Management: Focus on the Public vs. Private Funding Debate, *Creative Education*, Vol. 3, 2012, p. 1011.

kontrole ir atskaitomybe, tačiau kartais aukštosioms mokykloms yra suteikiama didesnė atskaitomybės laisvė.⁶⁰ Kontrolė ir yra vienas esminių šio finansavimo metodo trūkumų – aukštoji mokykla pati negali paskirstyti lėšų ir atsiranda tie patys neigiami veiksniai kaip ir biurokratiniame aukštojo mokslo finansavimo modelyje, kai aukštoji mokykla lėšas gali panaudoti neefektyviai, nes nėra atsižvelgiama į jos veiklos prioritetus. Toks finansavimo metodas vis dėlto yra ar buvo taikomas keliose Europos valstybėse – Graikijoje, Latvijoje, Bulgarijoje, Serbijoje, Turkijoje, o taip pat buvo taikomas ir Lietuvoje.⁶¹ Šiuo metu biudžeto eilučių finansavimo mechanizmas yra taikomas Turkijoje, Kipre ir Graikijoje.⁶² Tačiau šis sutartinio biudžeto finansavimo būdas nėra toks populiarus, kaip finansavimas bendrąja suma.

Finansavimas bendrąja suma – aukštajai mokyklai yra skiriama viena numatyta lėšų suma, finansine dotacija, kuri yra skirta kelioms išlaidų kategorijoms (studijų kaštams, kasdienės veiklos išlaidoms, mokslinių tyrimų veiklai ar kt.). Šis metodas dar yra vadinamas numatytu finansavimu (*earmarked funds*). Finansavimas bendrąja suma dažniausiai yra taikomas institucijose, kuriose dominuoja valstybinis finansavimas. Bendrosios sumos finansavimas yra skiriamas ilgesniam laikotarpiui, aukštosios mokyklos tariaisi su valstybe, o ilgainiui pereina prie sutarčių, reglamentuojančių aukštųjų mokyklų teises ir pareigas su galimybe jas kasmet koreguoti.

Finansavimas bendrąja suma aukštajai mokyklai suteikia daugiau laisvės bei lankstumo nuspręsti kaip paskirstyti gautas lėšas.⁶³ Tačiau nors šis būdas sumažina aukštosios mokyklos kontrolę yra šalių, kurios linkusios jo atsisakyti. Finansavimas bendrąja suma leidžia aukštojo mokslo institucijai nuspręsti, kaip finansuoti savo veiklą, norint pasiekti užsibrėžtus rezultatus. Pavyzdžiui, Australijoje nutarta pereiti nuo finansavimo bendrąja suma prie biudžeto eilučių finansavimo.⁶⁴ Vis dėlto, 14-oje Europos valstybių finansavimas bendrąja suma naudojamas netaikant jokių lėšų skyrimo apribojimų (Danija, Estija, Suomija, Italija, Liuksemburgas, Nyderlandai, Vokietija (Vestfalija), Norvegija, Suomija, Šveicarija, Didžioji Britanija), o 8 šalyse finansavimas yra suskirstytas į kategorijas ir nėra arba yra nedidelė galimybė lėšas perskirstyti iš

⁶⁰ Salmi, J., Hauptman, M., A., *Innovation in Tertiary Education Financing: A Comparative Evaluation of Allocation Mechanisms*, Washington: The World Bank, 2006, p. 9.

⁶¹ Estermann, T., Nokkala, T., *University autonomy in Europe I*, Brussels: European University Association, 2009, p. 19.

⁶² *University autonomy in Europe*, prieiga per internetą < <http://www.university-autonomy.eu/dimensions/financial/> >, (žiūrėta 2014 05 24).

⁶³ Barnabe, F., *Emerging Trends and Old Habits in Higher Education Management: Focus on the Public vs. Private Funding Debate*, *Creative Education*, Vol. 3, 2012, p. 1011.

⁶⁴ Salmi, J., Hauptman, M., A., *Innovation in Tertiary Education Financing: A Comparative Evaluation of Allocation Mechanisms*, Washington: The World Bank, 2006, p. 9.

vienos kategorijos į kitą (Prancūzija, Vengrija, Islandija, Latvija, Lietuva, Portugalija, Slovakija, Švedija).⁶⁵

Taip pat iš finansavimo bendraja suma būdo gali išsiskirti *formule paremtas finansavimas bendraja suma* (žr. 2 pav.). Tai būdas, kai net ir skiriant numatytą lėšų sumą, viskas yra paskaičiuojama remiantis įvairiais standartais, formulėmis bei viską smulkiai detalizuojant. Tačiau taip pat dažnai šis metodas sudaro apie 50 proc. skiriamo viešojo finansavimo, taigi tik dalis lėšų yra skiriama bendraja suma pagal formulę, o kita dalis – bendraja suma. Šis metodas taikomas Vokietijoje, Ispanijoje bei Austrijoje.⁶⁶ Pavyzdžiui, Vokietijoje lėšos aukštajam mokslui yra skiriamos vadovaujantis sudėtingomis procedūromis – aukštosios mokyklos kasmet rengia detalius biudžeto planus, kuriuos svarsto atskirų teritorinių vienetų – žemių – ministerijos ir parlamentas (AM sistema valdoma atskirų žemių ir federaliniu lygmeniu).⁶⁷ Vokietijoje lėšų skyrimas griežtai reglamentuotas ir pasižymi detalumu. Papildomas pajamas aukštosios mokyklos gali gauti konkursų būdu arba iš privačių šaltinių.⁶⁸

D. Albrecht ir A. Ziderman sutartinį biudžetą skirsto į tris grupes – prieauginį finansavimą, specialųjį sutartinį biudžetą ir fiskuotą pajamų susitarimą. *Prieauginis biudžetas (incremental budgeting)* taikomas, kai institucijai skiriamas fiksuotas prieaugis prie jų buvusio finansavimo dydžio. Šis finansavimas suteikia valstybei teisę teisingai skirstyti lėšas aukštojo mokslo institucijoms, kadangi pagal šį principą visos institucijos gauna vienodą proporcingą lėšų prieaugį.⁶⁹ Aukštojo mokslo institucijoms skiriamas finansavimas dažniausiai nekinta, jis nėra įtakojamas nei ekonominės krizės, nei aukštojo mokslo institucijos veiklos. Šiuo finansavimo mechanizmu siekiama sumažinti valstybės išlaidas švietimui, neleidžiant infliacijai įtakoti aukštojo mokslo institucijų biudžetų.

Specialusis sutartinis biudžetas (ad-hoc negotiations) – šis metodas remiasi principu, kad tarp aukštojo mokslo institucijos atstovų ir valstybės (ar kitos finansuojančios šalies) yra suderinamas dvišalis susitarimas. Šio metodo esmė yra politinis gebėjimas derėtis ir susitarti.

Fiksuoto pajamų susitarimo (fixed revenue agreements) metodas yra panašus į rezultatų finansavimo (*performance-based*) mechanizmą, kadangi šiuo atveju valstybė su aukštojo mokslo institucija pasirašo susitarimą, kuriuo remiantis, aukštojo mokslo institucijai yra skiriam keli procentai papildomo finansavimo atsižvelgiant į visas finansuojamos institucijos gaunamas

⁶⁵ *University autonomy in Europe*, prieiga per internetą < <http://www.university-autonomy.eu/dimensions/financial/> >, (žiūrėta 2014 05 24).

⁶⁶ Esterman, T., et al., *Designing Strategies for Efficient Funding of Higher Education in Europe*, Brussels: European University Association, 2013, p. 9, prieiga per internetą < <http://www.eua.be/define> > (žiūrėta 2014 04 18).

⁶⁷ Pūraitė, A., *Aukštojo universitetinio mokslo valstybinis reguliavimas: daktaro disertacija*, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, p. 133.

⁶⁸ Ten pat.

⁶⁹ Albrecht, D, Ziderman, A., *Funding Mechanisms of Higher Education*, Washington: World Bank, 1992, p. 21.

pajamas.⁷⁰ Šis metodas neturi jokios įtakos ir sąsajų su universiteto vykdoma veikla, taigi gali būti laikomas netikslingu.

Visi trys aprašomi sutartinio biudžeto būdai orientuojasi į fiksuotą lėšų skyrimą aukštosioms mokykloms ir neskatina jų savo veiklą gerinti ir tobulinti siekiant didesnio finansavimo. Viena vertus tai gali būti vertinama teigiamai, kadangi ekonominiai nuosmukiai šalyje nelabai paveiks aukštojo mokslo sistemą, tačiau kartu tai sąlygoja aukštojo mokslo stagnaciją, kuri gali neigiamai veikti pačią šalies ekonomiką (paruošti prastus specialistus, nesiorientuoti į darbo rinkos poreikius, silpninti mokslinių tyrimų bazę ir kt.).

3.2 Finansavimas pagal formulę

Finansavimo formulės – tai įrankiai, skirti suskaičiuoti valstybinių subsidijų sumą, skiriamą mokymui ir kitai aukštosios mokyklos einamajai veiklai. Kai kuriais atvejais atsižvelgiama ir į mokslinių tyrimų veiklą. Formulės gali būti skaičiuojamos pagal praėjusių metų išlaidas arba atsižvelgiant į atskiros aukštojo mokslo institucijos finansinius sunkumus ar į pačios aukštosios mokyklos profilį.⁷¹ Formulės taikymas padidina aukštojo mokslo finansavimo skaidrumą objektyviai skirstant lėšas aukštosioms mokykloms bei vengiant pašalinio spaudimo (ypač politinio).⁷² Finansavimas pagal formulę yra taikomas daugelyje valstybių kaip vienas šalyje taikomas aukštojo mokslo finansavimo metodų arba viena iš jo dalių.

Finansavimas pagal formulę remiasi indėlio finansavimu ir priklauso nuo institucijos veiklos apimties, kuri dažniausiai matuojama pagal studijuojančių studentų skaičių (žr. 2 pav.). Taip pat reikia pažymėti, kad daugeliu atvejų finansavimo formulės turi atsižvelgti į veiklos rezultatų vertinimo kriterijus, kurie yra susiję su rezultatais, pasiektais per tam tikrą aukštojo mokslo institucijos ankstesnį laikotarpį (pvz., studentų sėkmės rodiklis).⁷³ Kai kuriose šalyse finansavimas pagal formulę yra vykdomas remiantis veiklos sutartimis, kurios apima derybų procedūras ir yra orientuotas į labiau bendresnius tikslus nei pati finansavimo formulė.⁷⁴

Dažniausiai pasirenkamas lėšų skyrimo kriterijus yra išlaidos vienam studentui, atsižvelgiant į studijų pakopą ir kryptį (diferenciacija pagal programas siejama su prioritetinio finansavimo

⁷⁰ Albrecht, D, Ziderman, A., *Funding Mechanisms of Higher Education*, Washington: World Bank, 1992, p. 22.

⁷¹ *Higher Education Governance in Europe. Policies, Structures, Funding and Academic Staff*. Brussels: Eurydice, 2008, p. 52.

⁷² Barnabe, F., *Emerging Trends and Old Habits in Higher Education Management: Focus on the Public vs. Private Funding Debate*, *Creative Education*, Vol. 3, 2012, p. 1011; *Higher Education Governance in Europe. Policies, Structures, Funding and Academic Staff*. Brussels: Eurydice, 2008, p. 52.

⁷³ Barnabe, F., *Emerging Trends and Old Habits in Higher Education Management: Focus on the Public vs. Private Funding Debate*, *Creative Education*, Vol. 3, 2012, p. 1011.

⁷⁴ *Higher Education Governance in Europe. Policies, Structures, Funding and Academic Staff*. Brussels: Eurydice, 2008, p. 52.

metodu, siekiant įgyvendinti regioninius ir nacionalinius prioritetus, atspindinčius darbo rinkos poreikius.⁷⁵ Pagal šį kriterijų gali būti taikomos skirtingos formulės skaičiavimo metodikos⁷⁶:

1) *aktuali išlaidų suma studentui* (išlaidos studentui skaičiuojamos pagal aukštojo mokslo institucijos pateiktą sąnaudų vienam studentui dydį/skaičių; taikoma JAV);

2) *vidutinė išlaidų suma vienam studentui* (pirmojo metodikos tipo alternatyva, kai sąnaudos vienam studentui skaičiuojamos pagal visą aukštojo mokslo sistemos statistiką, surinkta iš visų šalies aukštojo mokslo institucijų);

3) *normatyvinė išlaidų suma vienam studentui* (inovatyviausias tipas, kai nustatomas optimalus studentų/personalo santykis ir kiti standartizuoti efektyvumo matavimo vienetai. Naudojami skaičiavimai, numatantys, kokios išlaidos turi būti, o ne kokios yra pagal aktualųjį vidurkį. Ši metodika taikoma Anglijoje (kaip sudėtinis formulės mechanizmo elementas) ir pasaulio Banko skatinimu diegiamas daugelyje besivystančių šalių).

Šis finansavimo metodas yra taikomas dažniau nei sutartinis biudžetas, nuo kurio dažniausiai pereinama prie finansavimo pagal formulę – stengiamasi pereiti nuo biurokratinio aukštųjų mokyklų finansavimo požiūrio prie rinkos principais pagrįstų idėjų įgyvendinimo.⁷⁷ Finansavimo formulės gali skirtis pagal tai, kam jos bus skirtos ir vystomos bei nuo organizacijos, kuri kuria finansavimo formulę.⁷⁸ Šis metodas gali būti skirstomas į smulkesnes formules tokias kaip: 1) *fiksuota lėšų suma su augančiais procentais*; 2) *formulė orientuota į indėlių*; 3) *formulė orientuota į rezultatus ir jų finansavimą*. Tačiau dažniausiai yra taikomi visų trijų variantų komponentai.⁷⁹

Faktoriai (kriterijai), pagal kuriuos nustatoma finansavimo formulė, dažniausiai yra darbuotojai ir studentai, išlaidos vienam studentui, prioritetas finansavimas, veikla pagrįsti finansavimo komponentai. Šis finansavimo metodas pasižymi detalumu, kadangi yra numatomi visi lėšų panaudojimo tikslai. Dėl to šis finansavimas gali būti lyginamas su biudžeto eilutėmis arba sutartiniu biudžetu skiriamu pagal formulę.

1) *Indėlis*. Vienas paprasčiausių lėšų paskirstymų pagal formulę yra lėšų asignavimas pagal institucijoje dirbančių darbuotojų skaičių ir jų atlyginimų dydį. Toks finansavimas yra taikomas daugelyje šalių, o daugiausiai Rytų Europoje. Tačiau tai buvo pirminis šio tipo formulės finansavimas. Jis buvo tobulinamas ir keičiamas, orientuojant finansavimą ne į

⁷⁵ Salmi, J., Hauptman, M., A., *Innovation in Tertiary Education Financing: A Comparative Evaluation of Allocation Mechanisms*, Washington: The World Bank, 2006, p. 8.

⁷⁶ Ten pat., p. 7.

⁷⁷ Jongbloed, B., *Funding Higher Education: a view across Europe*, Brussels: ESMU, 2010, p. 17.

⁷⁸ Salmi, J., Hauptman, M., A., *Innovation in Tertiary Education Financing: A Comparative Evaluation of Allocation Mechanisms*, Washington: The World Bank, 2006, p. 10.

⁷⁹ Jongbloed, B., *Funding Higher Education: a view across Europe*, Brussels: ESMU, 2010, p. 18.

darbuotojus ir jų kvalifikaciją, o į studentus. Finansavimas pagal darbuotojus ir finansavimas pagal studentus dažnai yra derinami ir taikomi kartu. Taikant finansavimo formulę, orientuotą į studentus, jos kūrėjams svarbu atskirti ir nustatyti kaip finansuoti dalinius (iššestinių studijų) ir nuolatinių studijų studentus. Įvairiose šalyse lėšų skyrimas pagal šiuos rodiklius skiriasi ir pati vertė skiriama studentui yra nevienoda. Taip pat šio tipo formulė gali būti taikoma norint nustatyti priimamų studentų skaičių į aukštąsias mokyklas.⁸⁰ Dažniausiai formulė skaičiuojama pagal tai: 1) kiek studentų yra įregistruota praėjusiais ir esamais metais; 2) kiek yra prieinamų/laisvų valstybės finansuojamų studijų vietų institucijoje arba kiek jų siūlo aukštoji mokykla; 3) kiti institucijos veiklos indikatoriai.⁸¹ Remiantis indėlio finansavimu taip pat gali būti remiamasi aukštojo mokslo institucijos aktyvumu, kuris gali pasireikšti mokslinių tyrimų intensyvumu ir apimtimi.⁸²

- 2) *Pagal studentų skaičių.* Tai dažniausiai taikomas kriterijus naudojant finansavimą pagal formulę. Taikant šį finansų paskirstymo būdą aukštosioms mokykloms yra finansuojamos ne pagal tai, kiek studentų jos planuoja paruošti, o pagal realų priimtų studentų skaičių, vidutines išlaidas vienam studentui, normatyvines išlaidas vienam studentui (tai inovatyviausias būdas, kuris remiasi taisykle, kad yra asignuojama tiek lėšų, kiek jų turėtų būti panaudota vienam studentui).
- 3) *Finansavimas pagal prioritetus.* Šis finansavimo pagal formulę būdas taikomas norint įgyvendinti nacionalinius ir pačios institucijos keliamus prioritetus. Finansavimas pagal prioritetus gali būti lyginamas su dabar Lietuvoje įgyvendinamu tiksliniu studijų finansavimu, kai yra finansuojamos tos programos, kurias valstybė mano esant reikalingas. Vienas iš šio finansavimo pavyzdžių yra noras patenkinti darbo rinkos poreikius. Tokio finansavimo pavyzdys yra pasiūlos krepšelis (institucija finansuojama pagal tai, kiek studentų įstoja į tam tikras studijų programas).
- 4) *Veikla pagrįsti finansavimo komponentai (išdėlis).* Šis būdas taikomas, kai institucijos veiklos rodikliai yra sudėti į formulę ir finansavimas skiriamas pagal tai, kiek studentų metų pabaigoje baigia studijas ar gauna laipsnį, o ne pagal tai, kiek studentų įstoja.⁸³

⁸⁰ Salmi, J., Hauptman, M., A., *Innovation in Tertiary Education Financing: A Comparative Evaluation of Allocation Mechanisms*, Washington: The World Bank, 2006, p. 11.

⁸¹ *Higher Education Governance in Europe. Policies, Structures, Funding and Academic Staff*. Brussels: Eurydice, 2008, p. 53.

⁸² Ten pat., p. 52.

⁸³ Salmi, J., Hauptman, M., A., *Innovation in Tertiary Education Financing: A Comparative Evaluation of Allocation Mechanisms*, Washington: The World Bank, 2006, p. 14.

3.3 Veiklos rezultatų finansavimas – veiklos sutartys

Šis aukštojo mokslo finansavimo metodas sieja finansavimą ne su indėliu, o su išdėliu, t.y. planuojamais pasiekti rezultatais (*outputs and outcomes*) ir gali būti laikomas vienu liberaliausių finansavimo metodų, taikomų Europoje, kadangi aukštosioms mokyklos suteikiama laisvė pačioms spręsti, kaip bus panaudotos gaunamos lėšos ir pasiekti ne tik joms „primestų“ tikslų, tačiau ir pačiai aukštajai mokyklai svarbių ir tikslingų rezultatų. Šis finansavimo metodas yra vadinamas sutartimis, pasirašomomis su aukštosiomis mokyklomis arba metodu, kuris finansavimą skiria pagal „vykdymą“, programiniu finansavimu. Vis dėl to, visi išvardyti terminai gali būti skiriami į atskirus komponentus, taigi tikslingiausia šį finansavimo metodą sieti su išdėliu ir darbe jis bus vadinamas rezultatų finansavimo metodu.

Rezultatų finansavimo metodas remiasi sutarčių pasirašymu, kurios gali būti orientuojamos į nacionalinius valstybės tikslus, institucijos specifiką ar numatytą misiją. Sutartys gali būti labai plačios ir nesusmulkintos į smulkias dalis, o gali būti ir detalizuotos, siekiant gauti atitinkamus rezultatus kiekvienoje numatytoje srityje. Tačiau pastaruoju atveju sutartys tampa panašios į *biudžeto eilučių* finansavimo metodą.⁸⁴ Rezultatų finansavimo metodas vis dažniau yra taikomas įvairiose pasaulio valstybėse ir pakeičia kitus finansavimo metodus.

Su šiuo finansavimo metodu siejami penki lėšų asignavimo būdai (žr. 2 pav.)⁸⁵:

- 1) *Veiklos rezultatų kontraktai/sutartys (Performance contracts)* – tai susitarimai tarp valstybės ir aukštojo mokslo institucijos arba visos institucijų sistemos. Dažniausiai šiuo susitarimu finansavimo prioritetai yra siejami su nacionaliniais tikslais. Visas aukštojo mokslo institucijai skiriamas finansavimas gali remtis tik sutartyje (kontrakte) numatytais reikalavimais. Rezultatų finansavimo metodas plinta įvairiose valstybėse, kadangi suteikia galimybę įgyvendinti ne tik nacionalinius, tačiau ir pačios institucijos užsibrėžtus tikslus.
- 2) *Atidėtos veiklos finansavimas (Performance set asides)* – dalis finansavimo yra skiriama už institucijos pasiektus užsibrėžtus pasiekimus, veikos rodiklius/priemonės.
- 3) *Konkurencingas finansavimas (Competitive funds)* – tai viena iš šio finansavimo metodų naujovių. Institucijos kviečiamos kurti projektų pasiūlymus, kurie yra peržiūrimi ir suskirstomi atliekant įvairias procedūras, remiantis įvairiais kriterijais. Šis finansavimas dažniausiai skiriamas siekiant gerinti kokybę ir

⁸⁴ JongBloed, B., *Funding Higher Education: a view across Europe*, Brussels: ESMU, 2010, p. 18.

⁸⁵ Salmi, J., Hauptman, M., A., *Innovation in Tertiary Education Financing: A Comparative Evaluation of Allocation Mechanisms*, Washington: The World Bank, 2006, p. 16.

tinkamumą (*relevance*), plėtojant inovacijas ir gerinant vadybą – tai sunku pasiekti institucijas finansuojant pagal formulę ir sutartinį (*categorical*) biudžetą (*funds*).

- 4) *Mokestis už rezultatus (Payment for result)* – skiriamas dvejopai: 1) suskaičiuojamos priemonės (*performance measures*) norint suskaičiuoti institucijos tinkamumą visoms finansuojamoms dalims (ar gerai panaudoja, ar reikia finansuoti) pagal išlaidas; 2) valstybė ar privatūs asmenys sutinka mokėti už kiekvieną studentą, kuris baigia studijų mokslo metus arba gauna kvalifikaciją patvirtinantį diplomą.⁸⁶
- 5) *Sutartys (Contracts)*⁸⁷ – remiasi baigusiuju studijas skaičiumi priklausomai nuo studijų programos. Tarp valstybės ir aukštojo mokslo institucijos yra pasirašoma sutartis, kuri užtikrina, kad tam tikrą studijų programą baigs nustatytas studentų skaičius.

3.4 Kategorinis arba numatytas finansavimo metodas

Šis finansavimo metodas suteikia valstybei galimybę numatyti instituciją ar konkrečią grupę institucijų, kurios gaus tikslinį finansavimą konkrečioms reikmėms ar tikslams pasiekti.⁸⁸ Toks finansavimas dažniausiai yra siejamas su bandymu pataisyti ar pagerinti aukštųjų mokyklų padėtį dėl anksčiau joms skirto finansavimo, kuris galimai nepatenkino realių jų poreikių – nebuvo siejamas su jų geografinė padėtimi ar su ruošiamų studentų specializacija. Pavyzdžiui, kaimo vietovių švietimo įstaigoms gali būti skirtas finansavimas siekiant plėtoti nuotolinį mokymąsi arba aukštosioms mokykloms, turinčioms daug prastai besimokančių studentų, suteikiant galimybę joms atnaujinti savo įrangą ir pagerinti teikiamų paslaugų kokybę.⁸⁹ Prancūzijoje vienas iš finansavimo skyrimo kriterijų yra regionas, kuriame yra aukštoji mokykla – taip siekiama kuo geriau patenkinti ne tik aukštosios mokyklos, bet ir regiono poreikius.

Šis finansavimo metodas gali būti skiriamas dvejopai – įstatymų numatyta tvarka pagal poreikius numatytai veiklai ar paslaugoms vykdyti arba orientuojant į priimamų studentų skaičių ar

⁸⁶ Salmi, J., Hauptman, M., A., *Innovation in Tertiary Education Financing: A Comparative Evaluation of Allocation Mechanisms*, Washington: The World Bank, 2006, p. 22.

⁸⁷ Barnabe, F., *Emerging Trends and Old Habits in Higher Education Management: Focus on the Public vs. Private Funding Debate*, *Creative Education*, Vol. 3, 2012, p. 1011.

⁸⁸ Salmi, J., Hauptman, M., A., *Innovation in Tertiary Education Financing: A Comparative Evaluation of Allocation Mechanisms*, Washington: The World Bank, 2006, p. 9.

⁸⁹ Ten pat.

kitais formule paremtais kriterijais. Pastebima, kad šis metodas geriausiai yra pritaikomas finansuojant kapitalo investicijų projektus nei veiklos išlaidas.⁹⁰

Šis finansavimo metodas dažniausiai teigiamai veikia tik tas institucijas, kurios gali gauti numatytą finansavimą. Institucijos, kurios jo gauti negali, dažnai nėra suinteresuotos tenkinti valstybės numatytų tikslų ar vykdyti kitos prioritetinės veiklos⁹¹ (dėl to, veiklos sutarčių finansavimo metodas yra naudingesnis, nes skatina visas aukštąsias mokyklas vykdyti valstybinius prioritetus, kadangi finansavimas yra skiriamas pagal numatytos veiklos įvykdymo mastą).

⁹⁰ Salmi, J., Hauptman, M., A., *Innovation in Tertiary Education Financing: A Comparative Evaluation of Allocation Mechanisms*, Washington: The World Bank, 2006, p. 10.

⁹¹ Ten pat.

II. STUDIJŲ FINANSAVIMO LYGINAMOJI ANALIZĖ

AUKŠTOJO MOKSLO STUDIJŲ FINANSAVIMO METODOLOGIJA

Išanalizavus mokslinę literatūrą bus atliekamas empirinis tyrimas taikant lyginamosios analizės metodą, siekiant palyginti skirtingose Europos valstybėse ir Lietuvoje taikomus aukštojo mokslo studijų finansavimo metodus. Pasak Mark Bray, Bob Adamson bei Mark Mason, skirtingų valstybių lyginimas yra iššūkis, kadangi tenka lyginti skirtingas tradicijas, struktūras, aukštojo mokslo institucijų santykius.⁹²

Tyrimu taip pat bus siekiama nustatyti, kaip dabartinis Lietuvos aukštojo mokslo studijų finansavimo metodas (studijų krepšelis) atrodo Europos valstybių kontekste, jo pagrįstumą ir tobulintinas sritis. Baigiant empirinį tyrimą bus bandoma sudaryti Lietuvos aukštojo mokslo studijų finansavimo modelį, kuris galėtų būti priimtinesnis, bei patenkintų didesnius socialinius bei finansinius visų suinteresuotų grupių poreikius.

Atliekama analize siekiama palyginti skirtingas valstybinio studijų finansavimo sistemas, nustatyti kuo jos skiriasi, kokie yra jų panašumai ar trūkumai.

Tyrimo tipas ir metodai. Lyginamoji analizė, atlikta pagal tris kriterijus (lėšas, skiriamas studijoms, finansavimo šaltinius ir studijų finansavimo modelį) ir tiriamuosius klausimus (žr. 2 lentelę). Darbe remtasi septinių vietų lyginamąja analize⁹³ – pasirinktos septynių valstybių aukštojo mokslo sistemos ir analizuotas jų studijų finansavimo modelis. Darbo analizė atlikta remiantis *Eurydice* pateikiamais duomenimis apie analizuojamų valstybių švietimo sistemas. Tai daryta, siekiant analizuoti valstybes remiantis vienodais jų švietimo sistemų aprašymais.

Tyrimo imtis. Darbe analizuojamos septynios Europos valstybės, atstovaujančios skirtingus regionus ir aukštojo mokslo finansavimo tradicijas. Tyrimo imtis pasirinkta remiantis viešojo valdymo modelius atspindinčiomis šalimis.⁹⁴

- Anglosaksiškajai tradicijai išanalizuoti pasirinkta Anglija;
- Kontinentinei Europai – Estija, Lietuva, Lenkija, Prancūzija;
- Skandinaviškai – Danija ir Suomija.

⁹² Bray, M., et al., *Comparative Education Research*, Hong Kong: Comparative Education Research centre, Faculty of Education, The University of Hong Kong, 2007, p. 367.

⁹³ Ten pat., p. 366.

⁹⁴ Peters, G., *Four Main Administrative Traditions*, prieiga per internetą

<<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/EXTPUBLICSECTORANDGOVERNANCE/0,,contentMDK:20134002~pagePK:210058~piPK:210062~theSitePK:286305,00.html>> (žiūrėta: 2014 09 11).

2 lentelė. Lyginamosios analizės kriterijai ir tiriamieji klausimai

KRITERIJUS	Analizės/ tiriamieji klausimai
Valstybės išlaidos studijoms	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Kokios yra valstybių išlaidos bendrai visiems švietimo lygmenims ir atskirai aukštajam mokslui? ➤ Kokios yra valstybių išlaidos švietimui kaip BVP ir PGS (perkamosios galios indeksas, angl. <i>PPS - purchasing power standard</i>) metinių išlaidų dalis? ➤ Kokios yra valstybių išlaidos vienam studentui? ➤ Koks yra valstybinio finansavimo dydis skirtingose Europos valstybėse ir Lietuvoje? ➤ Kaip skiriamo finansavimo (išlaidų) dydis priklauso nuo finansavimo šaltinio ir valstybių pasirinkto studijų finansavimo modelio?
Studijų finansavimo šaltiniai	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Iš kokių šaltinių finansuojamo studijos (smulkesnė valstybinių (kokios institucijos, fondai ir kt.) ir privačių šaltinių analizė (šeimos, studentai, įmonės ar kiti darbdaviai, dovanojimas, labdara ir kt.)? ➤ Koks privataus ir valstybinio studijų finansavimo santykis/ proporcijos (auga, mažėja, nekinta)? ➤ Koks yra valstybinio ir privataus finansavimo pokytis nuo 2008 metų? ➤ Kaip Lietuva pagal finansavimo šaltinius atrodo kitų tiriamųjų valstybių kontekste? (ar skiriasi proporcijos, patys šaltiniai, kaip kito jų dydis?) ➤ Kokia sritis yra daugiausiai finansuojama valstybinių, o kokia privačių finansavimo šaltinių? ➤ Ar finansavimo šaltiniai patenkina aukštųjų mokyklų poreikius?
Valstybinio studijų finansavimo metodai	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Kokie finansavimo metodai yra taikomi analizuojamose valstybėse? ➤ Kokie – indėlio ar rezultatų – kriterijai yra svarbiausiai skiriant finansavimą? ➤ Kokiai ideologijai gali būti priskirtas pasirinktas

2 lentelės tęsinys

	<p>finansavimo metodas?</p> <ul style="list-style-type: none">➤ Kokiam modeliui (biurokratiniam, kolegialiam ar rinkos) gali būti priskirtas pasirinktas finansavimo metodas?➤ Kokie veiksniai sąlygoja skirtingų metodų pasirinkimą skirtingose valstybėse?➤ Koks yra dažniausiai taikomas finansavimo metodas?➤ Ar vienu metu yra taikomi keli studijų finansavimo metodai?➤ Koks yra pasirinkto finansavimo modelio poveikis valstybei ir studentui?➤ Ar pagal pasirinktą studijų finansavimo modelį aukštosios mokyklos yra atskaitingos už gautą finansavimą?➤ Kaip skiriasi skirtingose valstybėse taikomi tokie patys finansavimo metodai?➤ Ar taikomi finansavimo metodai pasiteisina (didėja priimtų studentų skaičius, gerėja studijų kokybė, mažėja valstybės finansinė našta)?
--	---

Sudaryta darbo autorės.

4. EUROPOS VALSTYBIŲ AUKŠTOJO MOKSLO SISTEMŲ APŽVALGA

Valstybės bus aptartos remiantis schematine jų švietimo sistemos diagrama ir papildomais šaltiniais, aptariant valstybių aukštojo mokslo finansavimą. Visose diagramose bus remiamasi ISCED švietimo sistemos klasifikacija.

Pateikiamų diagramų legenda, taikoma visų valstybių diagramoms paaiškinti:

	Ikimokyklinis ugdymas (už kurį Švietimo ir mokslo ministerija nėra atsakinga)		Profesinis vidurinis mokymas
	Ikimokyklinis ugdymas (už kurį Švietimo ir mokslo ministerija yra atsakinga)		Povidurinis aukštojo išsilavinimo nesuteikiantis ugdymas
	Pradinis ugdymas		Bendra struktūra
	Bendrasis vidurinis ugdymas		Aukštasis mokslas (dieninis skyrius)
Lygmuo pagal ISCED:	 ISCED 0	 ISCED 1	 ISCED 2
	 ISCED 3	 ISCED 4	 ISCED 5A
	 ISCED 5B		Papildomi metai
	Privalomas mokymasis dieniniame skyriuje		Mokymo įstaigos kursų derinimas su kursais darbo vietoje
	Privalomas mokymasis vakariniame/nekvalifikuojamame skyriuje		Studijos užsienyje
			Privaloma darbo patirtis + jos trukmė

3 pav. ISCED švietimo sistemų klasifikacijos legenda.

Šaltinis: *Eurydice Highlight, The structure of the European education systems 2012/13: schematic diagrams*, p. 8, prieiga per internetą

<http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/facts_and_figures/education_structures_EN.pdf> (žiūrėta: 2014 12 26),

Vertimas: Eurydice: Lietuva: Apžvalga, prieiga per internetą

<<https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Lietuva:Ap%C5%BEvalga>> (žiūrėta: 2015 03 11).

Lenkija

Lenkijoje aukštasis mokslas skirstomas į kolegijų ir laipsnį suteikiančias studijų programas. Kolegijų programas (ISCED 5B) vykdo valstybinės ir privačios mokytojų rengimo, užsienio kalbų ir socialinio darbo kolegijos. Studijos jose trunka 3 metus ir yra vertinamos kaip aukštojo mokslo studijos lyginat jas su kitomis valstybėmis, tačiau pačioje Lenkijoje teisiškai šių studijų diplomai nėra prilyginami aukštojo mokslo diplomui.⁹⁵

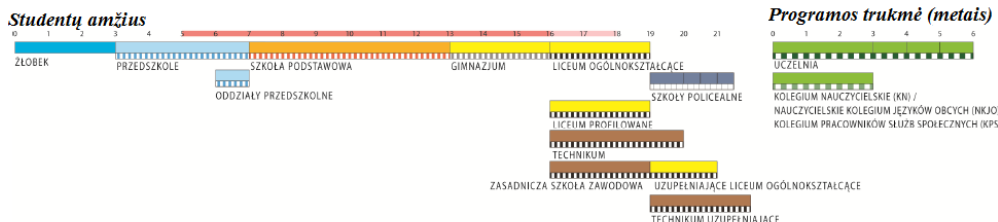
Laipsnį suteikiančios programos (ISCED 5A) gali būti vykdomos valstybinių ir nevalstybinių universiteto arba ne universiteto tipo (neuniversitetinių AM) aukštųjų mokyklų. Šios studijos trunka panašiai kaip ir Lietuvoje: pirmos pakopos studijos trunka 3 – 4 metus ir jas baigus įgyjamas bakalauro laipsnis. Antros pakopos studijos trunka nuo 1,5 iki 2 metų ir jas baigus

⁹⁵Eurydice: Poland: Higher Education, prieiga per internetą

<https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Poland:Higher_Education>, (žiūrėta 2014 12 26).

įgyjamas magistro laipsnis. Taip pat Lenkijoje yra ir vientisosios studijos, apimančios bakalauro ir magistro studijas bei iš karto suteikiančios magistro laipsnį. Šios studijos trunka nuo 4,5 iki 6 metų priklausomai nuo studijų programos (žr. 4 pav.).

LENKIJA

4 pav. Lenkijos švietimo sistema pagal ISCED klasifikaciją.

Šaltinis: Eurydice Highlight, *The structure of the European education systems 2012/13: schematic diagrams*, p. 8.

Trečiosios pakopos studijos trunka nuo 3 iki 4 metų ir jas baigus suteikiamas daktaro laipsnis.

Lenkijoje 2006 – 2007 metais vienas pagrindinių aukštojo mokslo finansavimo metodų buvo biudžeto finansavimas, paremtas ankstesnėmis išlaidomis. Taip pat buvo taikomas finansavimas pagal formulę bei specifinių tyrimų projektų finansavimas (tačiau darbe tyrimų finansavimas nebus aptariamas). 2011 metų duomenimis Lenkijoje buvo taikomas tik tikslinis (specifinis) finansavimas.⁹⁶

Dabar Lenkijoje aukštasis mokslas yra finansuojamas iš valstybės biudžeto, siekiant padengti išlaidas susijusias su priimtų studentų skaičiumi (į dienines, pilnas studijas). Taigi vyraujantis finansavimo mechanizmas remiasi indėlio finansavimu, o tiksliau finansavimu pagal formulę, kuri yra orientuota į indėlį. Finansavimas skiriamas vienam studentui atsižvelgiant į studijų pakopą bei studijų formą. Taip pat aukštosios mokyklos lėšas gali gauti ir iš kitų šaltinių: tai kitos valstybinės lėšos, vietinės valdžios ar įvairių asociacijų finansavimas.⁹⁷

Už finansų paskirstymą aukštosios mokykloms Lenkijoje yra atsakingas švietimo ministras. Aukštosios mokyklos turi teisę savarankiškai spręsti savo finansinius klausimus. Tačiau jos turi orientotis į galiojančius veiklos ir finansavimo planus bei jų vykdymą.

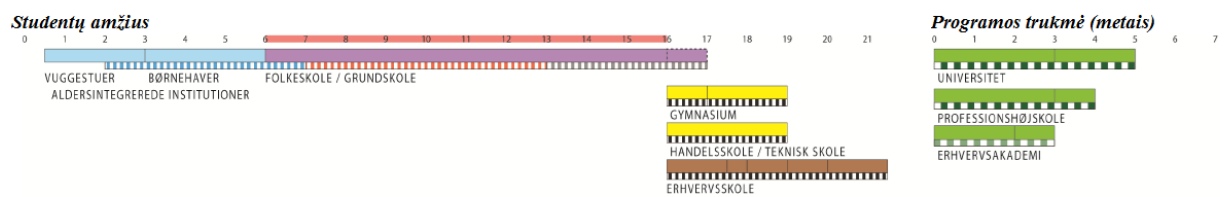
Danija

⁹⁶ Barnabe, F., *Emerging Trends and Old Habits in Higher Education Management: Focus on the Public vs. Private Funding Debate*, *Creative Education*, Vol. 3, 2012, p. 1012.

⁹⁷ Eurydice: Poland: Higher Education, prieiga per internetą <https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Poland:Higher_Education>, (žiūrėta 2014 12 26).

Danijoje yra trijų lygių aukštojo mokslo studijos – trumpojo, vidutinio ir ilgojo ciklo (žr. 5 pav.). Atsakomybė už aukštąjį mokslą Danijoje yra padalinta tarp trijų ministerijų – Aukštojo mokslo ir mokslo ministerijos (atsakinga už trumpojo ir vidurinio ciklo programas), Danijos kultūros ministerijos (vidutinio ir ilgojo ciklo programos susijusios su menais), ir Gynybos ministerijos.⁹⁸

DANIJA

5 pav. Danijos švietimo sistema pagal ISCED klasifikaciją.

Šaltinis: Eurydice Highlight, *The structure of the European education systems 2012/13: schematic diagrams*, p. 5.

2006 metais Danijoje buvo pradėta universitetų pertvarka, siekiant sumažinti jų skaičių. Šios pertvarkos tikslas buvo sustiprinti tyrimus, visą švietimą ir inovacijas, sukonzentruoti jas keliuose stipriausiuose universitetuose. Šiuo metu ilgojo ciklo programas (ISCED 5A) vykdo 8 universitetai.

Danijoje švietimo įstaigos yra finansuojamos valstybės arba savivaldybių. Kai kurios švietimo įstaigos yra savarankiškos, o kai kurios yra valstybinės arba pavaldžios savivaldybėms. Taip pat yra ir privačių švietimo įstaigų, kuriose yra mokama už mokslą, taip pat yra nario mokestis, kurį turi mokėti besimokantys pagal suaugusiųjų ugdymo programas.

Danijoje yra įdiegta taksometro sistema, t.y. bendrųjų dotacijų principas, pagal kurį yra finansuojamos visos šalies švietimo įstaigos. Taikant šį finansavimo principą, švietimo įstaigos yra finansuojamos pagal moksleivių/studentų skaičių. Taip pat finansavimas yra skiriamas atsižvelgiant į tam tikrus kriterijus – tai įstaigos bei jos mokinių/studentų vykdoma veikla ir pasiekti rezultatai. Taigi Danijoje yra taikomas rezultatų finansavimo modelis, kuris persipina su formulės finansavimu (finansavimas pagal indėlį, t.y. besimokančiųjų skaičių).

Vis dėlto, čia daugelis studentų už mokslą nemoka visiškai nieko (net studentų organizacijų mokesčio, kuris yra taikomas kitose Skandinavijos valstybėse, tarp jų ir Suomijoje)⁹⁹ ir tai rodo

⁹⁸ Eurydice: Denmark: Higher Education, prieiga per internetą <https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Denmark:Higher_Education>, (žiūrėta 2014 12 28).

⁹⁹ *Key data of Higher Education in Europe*, pranešimas spaudai, 2007 m. redakcija, p. 2, prieiga per internetą <http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/key_data_series/eu_press_release/pr088lt.pdf>, (žiūrėta 2014 11 12).

taikomo finansavimo modelio efektyvumą – švietimo įstaigos geba pritraukti reikiamą studentų skaičių, vykdyti numatytą veiklą ir pasiekti užsibrėžtus rezultatus.

Danijoje 2006 metais buvo priimta Danijos globaliosios ekonomikos strategija, pagal kurią siekiama, kad 50 procentų abiturientų mokytųsi aukštosiose mokyklose. 2009 metais tam buvo skirta 1,722 mln. DKK. Danijoje tik keli koledžai ima privalomą studijų reikmenų mokestį, skirtą knygoms ir kitoms studijų reikmėms pirkti – suma svyruoja nuo 100 iki 400 eurų. Jeigu atkreiptume dėmesį į F. Barnabe pateikiamą schemą (p. 65), matysime, kad dar 2008 metais praėjusių metų biudžetas buvo vienas iš veiksnių, įtakojančių Danijos aukštųjų mokyklų gaunamą finansavimą. Tačiau remiantis *Eurydice* duomenimis, jau 2013 metais praėjusių metų biudžetas nebeturėjo įtakos švietimo įstaigų finansavimui.¹⁰⁰

Danijoje finansuojant aukštojo mokslo įstaigas taikomi kolegialaus aukštojo mokslo finansavimo modelio elementai: aukštosios mokyklos gali pačios nuspręsti, kaip panaudoti gaunamas lėšas. Joms yra suteikiama apsisprendimo laisvė, ir remiamasi nuostata, kad tik tada yra pasiekiami geriausi rezultatai. Žinoma, aukštosios mokyklos, pačios spęsdamos kaip panaudoti turimas lėšas, negali pažeisti įstatymų.

Estija

Per pastarąjį dešimtmetį Estijos aukštojo mokslo sistema yra integruojama į Europos aukštojo mokslo sistemos erdvę. Estijos aukštojo mokslo strategija 2006-2015 metams numatė, kad aukštasis mokslas turi užtikrinti tarptautinius standartus atitinkančią studijų kokybę; užtikrinti, kad studijos ir tyrimai būtų sukonzentruoti į plėtros ir Estijos ekonomikos bei visuomenės poreikius; studijas orientuoti į studentų ir rinkos poreikius; užtikrinti aukštojo mokslo prieinamumą ir kt.¹⁰¹

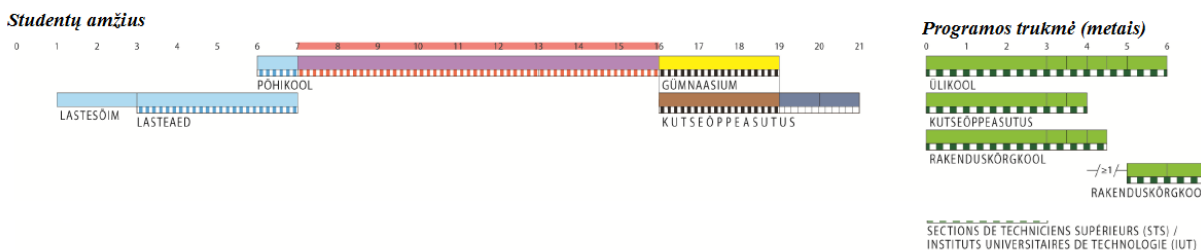
Estijos aukštojo mokslo sistema turi dvi atšakas – tai akademinis bei profesinis aukštasis mokslas. Aukštasis mokslas Estijoje nuo 2002 m. yra skirstomas į tris ciklus – bakalauro, magistro bei doktorantūros studijas (žr. 6 pav.). Profesinis aukštasis mokslas yra panašus į bakalauro studijas, kurias baigus yra užtikrinama galimybė studijuoti magistrantūroje. Medicinos, veterinarijos, farmacijos, odontologijos, architektūros bei inžinerijos studijos yra vientisosios, apima bakalauro

¹⁰⁰ Eurydice: Denmark: Higher Education, prieiga per internetą <https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Denmark:Higher_Education>, (žiūrėta 2014 12 28).

¹⁰¹ Eurydice: Estonia: Higher Education, prieiga per internetą <https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Estonia:Higher_Education>, (žiūrėta 2014 12 28).

bei magistratūros studijų programas ir jas baigus yra įgyjamas magistro laipsnis.¹⁰² Veterinarijos, farmacijos, odontologijos bei medicinos studijos Lietuvoje taip pat yra tik vientisųjų studijų formos.

ESTIJA

6 pav. Estijos švietimo sistema pagal ISCED klasifikaciją.

Šaltinis: *Eurydice Highlight, The structure of the European education systems 2012/13: schematic diagrams*, p. 5.

Estijoje yra dviejų tipų aukštosios mokyklos – tai universitetai ir profesinės aukštojo mokslo įstaigos. Abi jos vykdo ISCED 5A studijų programas. Taip pat aukštojo mokslo institucijos gali būti valstybinės, viešosios arba privačios.¹⁰³

Estijoje yra valstybinių, savivaldybei pavaldžių bei privačių švietimo įstaigų. Būtent nuo to, kam iš prieš tai išvardytų šalių priklauso švietimo įstaiga, skiriasi jos finansavimas. Jei švietimo įstaiga yra valstybinė, ji yra finansuojama iš valstybės biudžeto. Savivaldybėms pavaldžios švietimo įstaigos yra finansuojamos valstybės bei vietinių valdžios organų, o taip pat finansavimą galima gauti iš rėmėjų bei papildomai gaunamų pajamų (teikiant įvairias paslaugas). Privačios švietimo įstaigos yra finansuojamos iš privačių lėšų, bet kartais gali būti finansuojamos vietinės valdžios arba valstybės (dalina). Privačios švietimo įstaigos pačios nustato mokesčių už mokslą dydį ir jis neturi kisti akademinį mokslo metų bėgyje (jie gali padidėti tik 10 proc. jeigu tam neprieštarauja tarp švietimo įstaigos ir studento pasirašyta sutartis).

Estijoje yra 24 aukštosios mokyklos, iš kurių 9 yra privačios, 6 valstybinės ir 9 profesinės aukštosios mokyklos. Jos visos daugiausiai yra finansuojamos iš valstybės biudžeto ir taip pat iš kitų papildomų lėšų (studentų mokesčiai už studijas, mokamų paslaugų teikimas, tyrimai ir plėtra).¹⁰⁴

Anglija

¹⁰² Eurydice: Estonia: Higher Education, prieiga per internetą

<https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Estonia:Higher_Education>. (žiūrėta 2014 12 28).

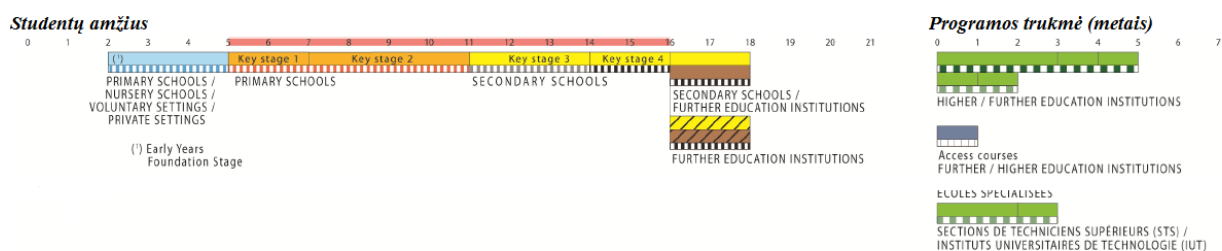
¹⁰³ Ten pat.

¹⁰⁴ Ten pat.

Šioje Didžiosios Britanijos dalyje, finansavimą švietimo įstaigoms skiria centrinė valdžia per Švietimo departamentą bei Verslo, inovacijų ir įgūdžių departamentą (toliau VIID), angl. *BIS-Department for Business, Innovation and Skills*)).

Aukštosios mokyklos yra autonomiškos ir gali pačios tvarkyti savo valdymą. Studijų programų sistema Anglijoje nėra teisiškai reguliuojama ir tai aukštosioms mokykloms suteikia galimybę, kurti tokias programas, kokių joms reikia. Vis dėlto, aukštosios mokyklos savo studijų programas stengiasi orientuoti į trijų pakopų studijas (žr. 7 pav.), kurias skatina vykdyti EHEA, siekiant užtikrinti kvalifikacijos standartus (suteikti vienodai pripažįstamus laipsnius).¹⁰⁵

JUNGTINĖ KARALYSTĖ - ANGLIJA

7 pav. Anglijos švietimo sistema pagal ISCED klasifikaciją.

Šaltinis: *Eurydice Highlight, The structure of the European education systems 2012/13: schematic diagrams*, p. 10.

Aukštosios mokyklos finansavimą gauna tiesiogiai iš valstybės. Dabar daugėja pajamų gaunamų ne iš valstybės, o iš studentų, kaip mokestis už studijas (studentams yra sudarytos labai palankios sąlygos imti paskolas, kurias jie pradeda gražinti tik baigus studijas ir įsidarbinus – nuo jų pajamų numatytą metų skaičių yra nuskaitomas tam tikras nedidelis procentas lėšų. Tačiau jeigu studentas baigęs studijas neranda darbo, kur jo pajamos pasiektų tam tikrą ribą, nuo jo joks mokestis nėra nuskaitomas, ilgainiui jis anuliuojamas).

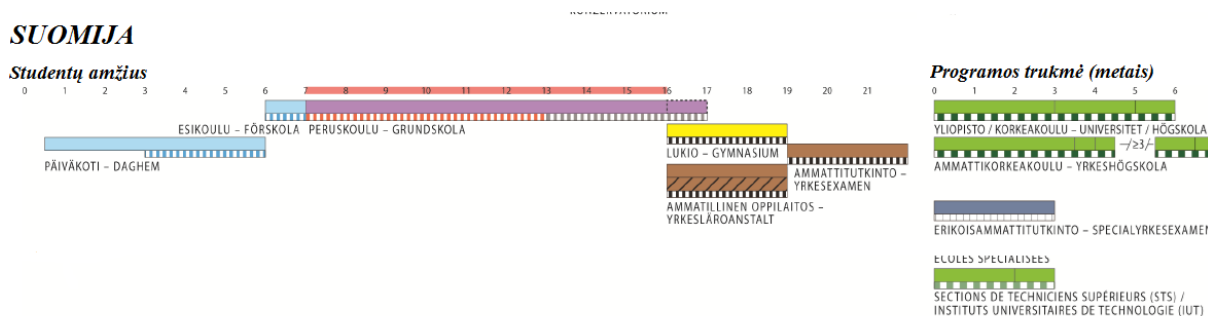
Taip pat didėja finansavimas mokymuisi ir tyrimams bei jų infrastruktūrai. Šioms sritims finansavimas yra skiriamas per Anglijos aukštojo mokslo finansavimo tarybą (angl. *HEFCE-Higher Education Funding Council for England*). Tai nedepartamentinė vieša įstaiga, kuri yra kuruojama VIID.

¹⁰⁵ Eurydice: United Kingdom:England: Higher Education, prieiga per internetą <https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/United-Kingdom-England:Higher_Education>. (žiūrėta 2014 12 28).

Anglijoje aukštosios mokyklos pagrindinį finansavimą tyrimams gauna iš Tyrimų tarybos, kuri finansavimą gauna iš valstybės biudžeto dalies skirtos mokslui (ją administruoja VIID). Taip pat finansavimas gaunamas už teikiamas paslaugas studentams bei iš įvairios paramos.

Suomija

Suomijoje yra dviejų tipų aukštosios mokyklos – universitetai ir politechnikumai (žr. 8 pav.). Universitetai vykdo mokslinius tyrimus ir su tuo orientuotą mokymą (ISCED 5A). Juose galima įgyti bakalauro ir magistro laipsnius, bei antrosios pakopos licenciato ir daktaro laipsnį. Politechnikumai yra keliose srityse besispecializuojančios regioninės švietimo įstaigos, kurios stipriai susijusios su verslu ir regionine šalies plėtra.¹⁰⁶ Juose galima įgyti politechnikumo bakalauro ir magistro laipsnius (ISCED 5A). Suomijoje universitetai, labiau orientuoti į mokslo plėtrą, teoriją, mokslo tyrimus, o politechnikumai labiau pritaikyti praktikai, jie orientuojasi į realius rinkos poreikius, ruošia specialistus praktikus.

8 pav. Suomijos švietimo sistema pagal ISCED klasifikaciją.

Šaltinis: Eurydice Highlight, *The structure of the European education systems 2012/13: schematic diagrams*, p. 9.

Šioje šalyje visą švietimą finansuoja valstybė – tai yra nacionalinė švietimo kultūra. Suomijoje švietimas laikomas investicija ne tik į patį žmogų, bet ir į visos visuomenės gerovę. Taip yra užtikrinamos lygios teisės visiems žmonėms, nesvarbu iš kokio socialinio sluoksnio jie yra kilę. Iš viso valstybė finansuoja 99 proc. viso aukštojo mokslo išlaidų. Studentai moka tik studentų organizacijų nario mokesť (kaip ir Švedijoje bei Norvegijoje).¹⁰⁷ Privačios švietimo įstaigos sudaro tik 5 procentus (o kartais net mažiau) visos švietimo sistemos Suomijoje. Nuo 2015 m.

¹⁰⁶ Eurydice: Finland: Higher Education, prieiga per internetą <https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Finland:Higher_Education>. (žiūrėta 2014 12 26).

¹⁰⁷ *Key data of Higher Education in Europe*, pranešimas spaudai, 2007 m. redakcija, p. 2, prieiga per internetą <http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/key_data_series/eu_press_release/pr088lt.pdf>, (žiūrėta 2014 11 12).

politechnikumai bus finansuojami tik valstybės (iki tol juos galėjo finansuoti ir savivaldybės). Juose finansavimas bus skirstomas remiantis rezultatų finansavimo mechanizmu.

2010 m. priimtas universitetų aktas pakeitė universitetų statusą, dabar jie turi didesnes galimybes patys ieškoti finansavimo privačiame sektoriuje. Privačios išlaidos švietimui čia sudaro tik 2,6 proc. visų išlaidų švietimo sistemai.¹⁰⁸

Prancūzija

Prancūzijoje nuo 2002 metų yra įdiegta bakalauro, magistro ir daktaro laipsnių studijų pakopų sistema (žr. 9 pav.), kuri taip pat remiasi ECTS studijų kreditais bei atitinka Bolonijos proceso reikalavimus (suvienodinti Europos valstybių aukštojo mokslo sistemas).¹⁰⁹

9 pav. Prancūzijos švietimo sistema pagal ISCED klasifikaciją.

Šaltinis: Eurydice Highlight, *The structure of the European education systems 2012/13: schematic diagrams*, p. 6.

Prancūzijoje švietimas yra finansuojamas valstybės, vietinės valdžios, šeimų ir įvairių kompanijų. Valstybė finansuoja apie pusę vidaus (naminių-*domestic*) išlaidų švietimui. Švietimo darbuotojų atlyginimų išmokėjimui yra skiriami $\frac{3}{4}$ nacionalinių išlaidų skirtų švietimui.

2011 metais šeimos padengė 11 proc. visų švietimo išlaidų. Prancūzijoje knygos yra nemokamos visiems studentams ir tai sumažina šeimų išlaidas.

Prancūzijoje valstybinės aukštosios mokyklos yra finansuojamos pagal veiklos sutartis, kurios yra pasirašomos tarp aukštosios mokyklos ir valstybės. Privačios švietimo įstaigos taip pat gali gauti valstybinį finansavimą. Pasirašiusios sutartį su valstybe, jos privalo gauti valstybinį

¹⁰⁸ Eurydice: Finland: Higher Education, prieiga per internetą <https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Finland:Higher_Education>. (žiūrėta 2014 12 26).

¹⁰⁹ Eurydice: France: Higher educations, prieiga per internetą <https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/France:Higher_Education>. (žiūrėta 2014 12 28); *Svarbiausi Bolonijos proceso dokumentai, Bolonijos-Bergeno laikotarpis, 1999-2005 m.*, Vilnius: ŠMM, 2005, p. 8, prieiga per internetą <http://www.skvc.lt/uploads/lawacts/docs/103_de333a9c257bed5aa3d615c80013b655.pdf>. (žiūrėta 2015 03 20).

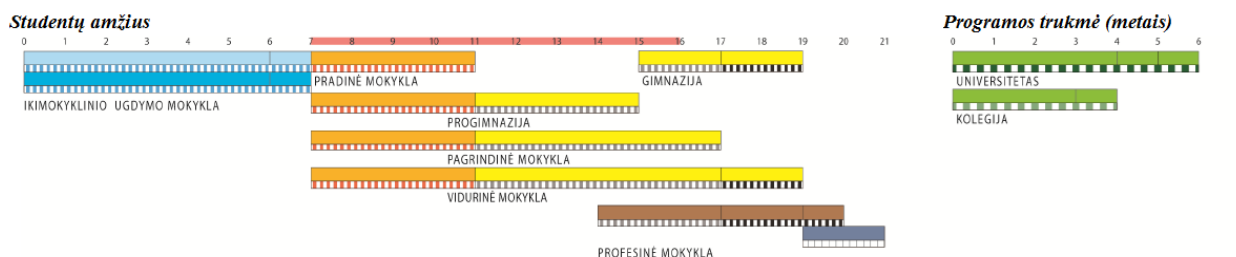
finansavimą, skirtą akademinio personalo atlyginimams ir socialiniam saugumui užtikrinti. Dėl to privačios švietimo įstaigos sutinka, kad jos bus tikrinamos taip kaip ir valstybinės, o akademinio personalo algos atitiks viešosios teisės nuostatas. Departamentai ir regionai taip pat prisideda prie vidurinio ugdymo įstaigų finansavimo pagal sutartį.¹¹⁰

Taip pat valstybė gali subsidijuoti asmeninius aukštojo mokslo kursus. Mokyklos, organizuojančios tokius kursus finansavimą gauna iš Žemės ūkio ir socialinių reikalų departamento, ir daugelis iš jų gauna subsidijas iš Švietimo departamento. Šios institucijos yra vertinamos ir tik jei atitinka keliamus reikalavimus gali gauti valstybės subsidijas šių kursų organizavimui.

Lietuva

Lietuvoje yra laipsnį suteikiančios ir laipsnio nesuteikiančios studijos. Taip pat galima studijuoti universitetuose, kur įgyjamas universitetinis išsilavinimas (ISCED 5A) ir kolegijose, suteikiančiose neuniversitetinį išsilavinimą (ISCED 5B). Lietuvoje yra trys studijų pakopos: pirmoji suteikianti profesinį bakalauro laipsnį arba Bakalauro laipsnį, antrosios pakopos studijos suteikia magistro laipsnį, o trečiosios daktaro laipsnį (žr. 10 pav.).

LIETUVA

10 pav. Lietuvos švietimo sistema pagal ISCED klasifikaciją

Šaltinis: Eurydice Highlight, *The structure of the European education systems 2012/13: schematic diagrams*, p. 7.

Dabar taikoma aukštojo mokslo finansavimo sistema remiasi principu „pinigai paskui studentą“ – tai reiškia, kad biudžeto lėšos yra skiriamos toms programoms, kurias pasirenka

¹¹⁰ Eurydice: France: Higher educations, prieiga per internetą
https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/France:Higher_Education, (žiūrėta 2014 12 28).

geriausiai stojantieji. Toks modelis leidžia vyksti konkurencijai tarp universitetų ir kolegijų, kurie siūlo 19 skirtingų studijų krypčių grupių.¹¹¹

Dabartinis finansavimo modelis išskiria ir tikslinį finansavimą, kuris garantuoja studijų programai tam tikrą krepšelių skaičių. Toks finansavimas skiriamas toms programoms, kurios neturi pakankamos pastovios paklausos. Tačiau valstybė tikslinai finansuojamoms programoms kelia didesnius reikalavimus – stojantieji į šias programas turi turėti ne mažesnę nei 10 balų konkursinį balą kolegijose ir mažiausiai 12 balų universitetuose. Studentai studijuojantys šiose studijų programose, baigę studijas trejus metus turi dirbti pagal baigtą specialybę, taigi tarp universiteto, studento ir darbdavių yra pasirašomos trišalės sutartys, garantuojančios studentui darbą, pagal studijuojama specialybę.

Dabartinė finansavimo sistema taip pat numato stipendijų, tiek skatinamųjų, tiek ir socialinių, skyrimą studentams. Socialines stipendijas gali gauti universitetų pirmosios pakopos, vientisų studijų, antrosios pakopos studentai, bei studentai, kurie studijuoja pagal laipsnio nesuteikiančias studijų programas.¹¹² Skatinamųjų stipendijų skyrimo tvarką numato kiekviena aukštoji mokykla atskirai ir individualiai. Skatinamosios stipendijos skiriamos iš pačios aukštosios mokyklos lėšų, atsižvelgiant į studijų rezultatus bei studento akademinis pasiekimus.¹¹³

Taikant studijų krepšelio principą visi stojantieji į pirmos pakopos ir vientisąsias studijas bei norintys, kad jų studijos būtų finansuojamos valstybės, pagal mokymosi pasiekimus yra sudaroma eilė. Jie vertinami pagal brandos egzaminų rezultatus, papildomus kriterijus – sporto laimėjimus, olimpiadas ir kt. Taip pat nuo 2010 m. stojantys į švietimo ir ugdymo studijų kryptis yra vertinami pagal motyvacinius kriterijus.¹¹⁴

Nors buvo siūlyta finansavimą taikyti valstybinės ir nevalstybinės aukštosios mokykloms (pagal pirmąją Mokslo ir studijų įstatymo redakciją), tačiau po Konstitucinio Teismo išaiškinimo¹¹⁵ jį gauna tik valstybinės aukštosios mokyklos. Vis dėl to, kasmet pastebimas akivaizdus krepšelių skaičiaus mažėjimas, tačiau tai paaiškinama nuolatiniu vidurines mokyklas baigiančių abiturientų mažėjimu.

¹¹¹ Aukštojo mokslo finansavimas, prieiga per internetą < <http://www.smm.lt/web/lt/smm-studijos/aukstojo-mokslo-finansavimas>>. (žiūrėta 2014 02 22).

¹¹² Socialinių stipendijų aukštųjų mokyklų studentams skyrimo ir administravimo tvarkos aprašas, *Valstybės žinios*, 2009, Nr. 158-7187.

¹¹³ Ten pat.

¹¹⁴ Babravičius, J., Dzemyda, I., Naujosios viešosios vadybos elementais ir „studijų krepšelio“ modelio diegimas Lietuvoje, *Viešoji politika ir administravimas*, T. II, Vol. 11, nr. 2, p, 2012, 266.

¹¹⁵ Sprendimas dėl Lietuvos respublikos konstitucinio teismo 2002 m. Sausio 14 d. nutarimo motyvuojamosios dalies III skyriaus 6.1, 6.2, 7 punktų nuostatų išaiškinimo, prieiga per internetą < <http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta538/content>>. (žiūrėta 2015 03 22).

Normatyvinė studijų kaina (tai maksimali kaina, kurią dengia valstybė) nustatyta ir patvirtinta pagal Vyriausybės kriterijus. Pačią studijų kainą aukštoji mokykla nustato pati, atsižvelgdama į valstybės nustatytą kainų diapazoną. Taip aukštosios mokyklos konkuruoja kainomis. Taip pat norint išvengti valstybės patiriamų finansinių nuostolių, jei studentas gauna krepšelį, tačiau nutraukia studijas arba yra pašalinamas iš aukštosios mokyklos tai jis turi grąžinti valstybės sumokėtą studijų kainą į valstybės biudžetą.

Analizuojamų Europos valstybių švietimo sistemų apibendrinimas

Taigi, apžvelgus visų septynių analizuojamų valstybių aukštojo mokslo ir jo finansavimo sistemas matoma, kad Lietuva, bendrame Europos Valstybių kontekste, yra stipriai integravusis į EHEA erdvę. Visose analizuojamose valstybėse yra taikoma trijų pakopų aukštojo mokslo sistema. Lietuvoje, kaip ir Suomijoje, Estijoje bei Lenkijoje vyrauja ne vien universitetai, tačiau ir kolegijos, suteikiančios neuniversitetinį išsilavinimą. Šios valstybės ruošia ne vien su mokslu siejamus specialistus, tačiau stengiasi paruošti ir labiau į praktiką orientuotų specialistų. Visgi, kolegijų ir profesinių mokyklų ar politechnikumų diplomai nėra prilyginami universiteto diplomams.

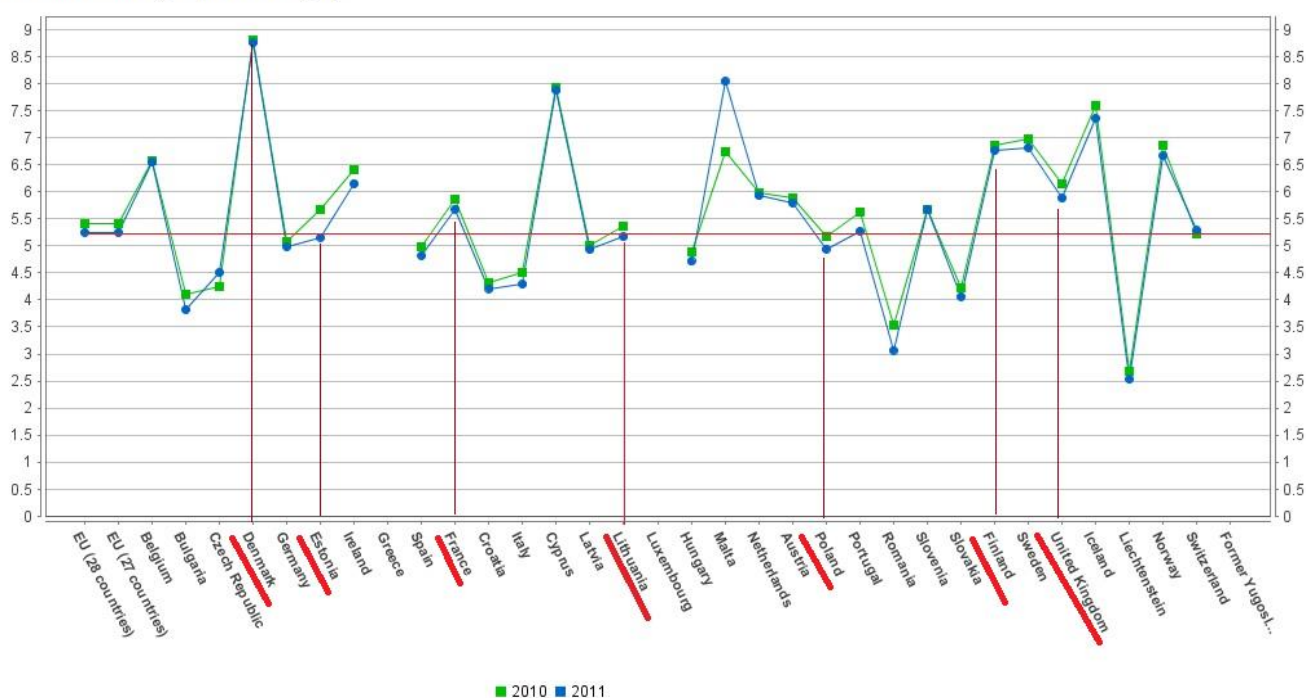
Daugelis valstybių taip pat turi ir vientisų studijų programas, kurios analizuojamose valstybėse yra panašios – tai medicinos, veterinarijos farmacijos bei inžinerijos studijos.

Nemokamas aukštasis mokslas yra taikomas tik Suomijoje ir Danijoje, taip pat panašią sistemą bandoma diegti Estijoje. Visose kitose valstybėse dalis studentų turi mokėti už studijas.

5. AUKŠTAJAM MOKSLUI SKIRIAMOS LĖŠOS

27-niose ES šalyse visam švietimui yra skiriama vidutiniškai 5,3% nuo bendro vidaus produkto (toliau – BVP) (OECD rekomenduoja skirti 6,2 proc.¹¹⁶), arba 680 bilijonus eurų (bendrai visose ES valstybėse) Lietuvoje švietimui skiriamos lėšos yra didelės lyginant su visa Europa, kadangi Lietuvos skiriamų lėšų dydis yra artimas ES vidurkiui – 5,17 proc. (Danija – 8,75 proc., Kipras – 7,87 proc., Rumunija – 3,07 proc., Bulgarija – 3,82 proc.) (žr. 11 pav.). Lietuva Valstybinėje švietimo 2013-2022 metų strategijoje 2017 metais numato švietimui skirti 5,8, 2022 m. – 6 proc. nuo BVP¹¹⁷.

Viešos išlaidos švietimui, kaip BVP dalis (%).

11 pav. Viešosios valstybės išlaidos, skiriamos švietimui, kaip BVP dalis (%).

Šaltinis: Eurostat,

<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/graph.do?tab=graph&plugin=1&pcode=tsdsc510&language=en&toolbox=type>
(žiūrėta: 2015-03-02).

Didžiausia BVP dalis, skiriama švietimui yra Skandinavijos valstybėse, kur valstybė privalo daug investuoti į švietimą, nes čia visas švietimo sistemos finansavimas yra laikomas valstybės prioritete ir manoma, kad jis turi būti visiems nemokamas.

¹¹⁶ Salzano, G., *OECD's Education Report for 2013: Expenditure in 2010*, prieiga per internetą <http://www.bloomberg.com/news/articles/2013-06-25/oecd-s-education-report-for-2013-expenditure-in-2010-table->>, (žiūrėta: 2015 03 28).

¹¹⁷ Valstybinė švietimo 2013 – 2022 metų strategija, *Valstybės žinios*, 2013, Nr. 140-7095.

3 lentelėje matoma, kad per 10 metų laikotarpį valstybių išlaidos aukštajam mokslui kaip BVP dalis nuolat augo (skiriamų lėšų mažėjimas yra tik 2006-2008 m. laikotarpiu ir tai yra paaiškinama tuo metu pasaulyje vykusia ekonomine krize). Sparčiausias augimas yra matomas Lietuvoje – nuo 2009 metų lėšos skiriamos švietimui kaip procentinė BVP dalis čia kasmet augo po 0,2 proc. Mažiausiai valstybė lėšų aukštajam mokslui skiria Jungtinėje Karalystėje (tik 1,32 proc. nuo BVP) – tai sąlygoja išplėtotą privačių aukštųjų mokyklų sistema ir dideli mokesčiai už studijas iš privačių šaltinių, kurie ir sudaro didžiausią aukštojo mokslo pajamų dalį.

3 lentelė. Visos viešosios išlaidos aukštajam mokslui (ISCED 5-6) kaip BVP dalis (%).

Šalys/Metai	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Europos Sąjunga (28 šalys)	1,12	1,11	1,10	1,12	1,10	1,11	1,14	1,21	1,25	1,27
Danija	2,70	2,50	2,51	2,38	2,26	2,28	2,17	2,42	2,41	2,44
Estija	1,08	1,02	0,86	0,92	0,90	1,04	1,12	1,33	1,23	1,29
Prancūzija	1,22	1,23	1,21	1,20	1,20	1,23	1,25	1,34	1,33	1,29
Lietuva	1,39	0,99	1,06	1,02	0,99	1,01	1,03	1,14	1,26	1,47
Lenkija	1,05	1,02	1,15	1,19	0,96	0,93	1,04	1,07	1,18	1,13
Suomija	2,02	2,06	2,07	2,00	1,96	1,85	1,89	2,16	2,18	2,17
Jungtinė Karalystė	1,04	1,03	0,99	1,18	1,08	0,92	0,83	0,80	1,01	1,32

Šaltinis: Eurostat, <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do#> (žiūrėta: 2015 03 24).

Analizuojamose valstybėse procentinė lėšų dalis, skiriama tik aukštajam mokslui 2011 m. duomenimis, kurie yra vėliausiai prieinami, nesiekia 2,5 proc. ir tai rodo, kad aukštojo mokslo sistema negauna net pusės lėšų iš viso valstybės skiriamo finansavimo švietimui. Daugiausiai lėšų aukštajam mokslui yra skiriama Danijoje – čia ji siekia 2,44 proc. nuo BVP. Tai dvigubai lenkia visos Europos Sąjungos vidurkį, kuris siekia 1,27 proc. nuo BVP. Taip pat 2 proc. skiriamo finansavimo viršija Suomija ir tai, kaip minėta, sąlygoja Skandinavijos valstybių siekis visiškai finansuoti švietimą. Skandinavijos šalyse, aukštųjų mokyklų pajamos už studentų mokesčius sudaro apie 5 procentus visų jų gaunamų pajamų.¹¹⁸ Nedidelį procentą pajamų iš studentų gauna aukštosios mokyklos Prancūzijoje, Vokietijoje, Austrijoje. Šalyse, kur studentų mokesčiai sudaro 10 procentų AM gaunamų pajamų, šios lėšos antros pagal svarbą po valstybės dotacijų. Tokia situacija yra Lenkijoje, Latvijoje, Nyderlanduose, Didžiojoje Britanijoje.¹¹⁹ Kadangi šis pajamų šaltinis yra kintantis, jis gali paveikti finansinę aukštosios mokyklos struktūrą.

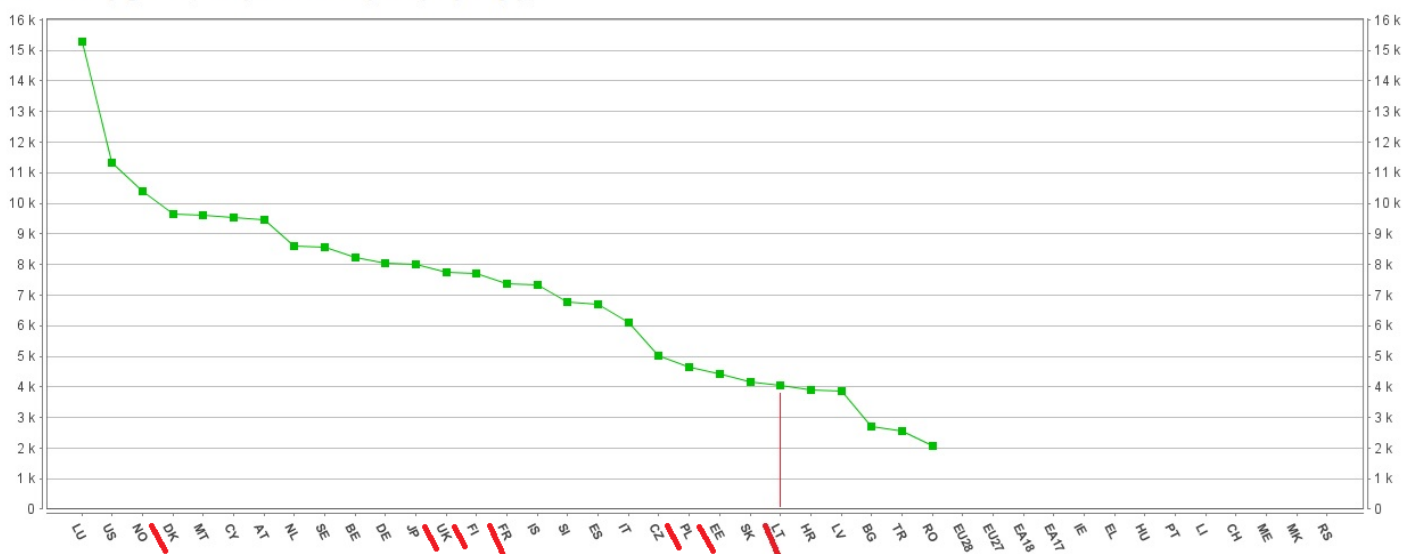
¹¹⁸ Esterman, T., et al., *Designing Strategies for Efficient Funding of Higher Education in Europe*, Brussels: European University Association, 2013, p. 7, prieiga per internetą < <http://www.eua.be/define> > (žiūrėta: 2014 04 18).

¹¹⁹ Ten pat.

Lietuvoje aukštajam mokslui iš visų švietimui skiriamų lėšų tenka tik 1,47 proc. BVP dalis.¹²⁰ Ir tai 0,2 proc. lenkia Europos skiriamų lėšų valstybiniam aukštajam mokslui dalį.¹²¹

Lietuvos BVP lyginat su kitomis didesnėmis ir stipresnes ekonomikas turinčiomis valstybėmis yra gan mažas, taigi jeigu lėšas, skiriamas švietimui matuosime ne pagal BVP dalį, o pagal išraišką valiuta (perkamosios galios indeksu – toliau PGS), Lietuva atsilieka nuo daugelio Europos valstybių. Lėšos, skiriamos švietimui yra mažiausios iš visų analizuojamų valstybių ir negali patenkinti visų švietimo sistemos suinteresuotų grupių poreikių (žr. 12 pav.).

Europos valstybių skiriamos lėšos valstybinėms ir privačioms švietimo institucijoms kiekvienam mokiniui/studentui pagal PPS (bendrą valiutos vienetą naudojamą Europoje).

12 pav. Europos valstybių skiriamos lėšos švietimui pagal PGS (2011 m.).

Šaltinis: Eurostat, prieiga per internetą

<<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/graph.do?tab=graph&plugin=1&pcode=tps00067&language=en&toolbox=type>>, (žiūrėta 2015 03 02).

Pagal bendrą valiutos vienetą naudojamą Europos Sąjungoje – perkamosios galios indeksą (toliau PGS) (angl. PPS (*Purchasing power standard*) - bendras pasirinktas dirbtinis valiutos vienetas, naudojamas Europos Sąjungoje išreikšti suvestinių ekonominių rodiklių apimtį, siekiant erdvinius palyginimus atlikti tokiu būdu, kad kainų lygio skirtumai būtų pašalinti šalių), Lietuva pagal skiriamas lėšas aukštajam mokslui yra viena paskutiniųjų tarp ES valstybių (žr. 4 lentelę.), nors švietimui skiriama BVP dalis yra aukšta lyginant su kitomis ES valstybėmis (žr. 11 pav.).

¹²⁰ Eurostat duomenys, Viešosios valstybės išlaidos, skiriamos švietimui, kaip BVP dalis (%), prieiga per internetą <<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do#>>, (žiūrėta 2015 03 24).

¹²¹ Ten pat.

Lietuva pagal PGS švietimui skiria 4,004 valiutos lėšų, kai tuo tarpu daugelis kitų Europos Sąjungos šalių švietimo institucijoms skiria daugiau negu 6 000 pagal PGS.

Analizuojant atskirai aukštojo mokslo sektorių (žr. 4 lentelę) matoma, kad daugiausiai lėšų pagal PGS yra skiriama Prancūzijoje ir Jungtinėje Karalystėje, kai tuo tarpu lėšų skiriamų kaip BVP dalis šiose šalyse yra apie 1,3 proc. tai sąlygoja aukštas šių valstybių BVP lygis, kurio net nedidelis procentas suteikia galimybę skirti didesnę lėšų dalį nei valstybėse, kuriose BVP dalis, skiriama aukštajam mokslui yra maža ir skiriamas finansavimas yra proporcingai mažesnis. Lietuvoje ir Estijoje lėšos skiriamos švietimui pagal PGS yra mažiausios analizuojamose valstybėse. Tačiau šiuo metu Estijoje aukštajam mokslui skiriamas finansavimas yra padidintas, kadangi valstybė siekia padengti kuo didesnes studijų išlaidas (orientacija į Skandinavijos valstybes ir veiklos sutarčių taikymas).

4 lentelė. Visos viešosios išlaidos aukštajam mokslui (ISCED 5-6) pagal PGS (mln.).

Šalys/Metai	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Europos Sąjunga (28 šalys)	113.125,2	114.280,7	118.962,3	126.710,2	130.903,7	136.990,3	142.075,4	142.826,1	153.057,8	160.329,2
Danija	3.804,7	3.457,2	3.688,1	3.578,0	3.603,5	3.806,3	3.713,3	3.858,8	4.165,0	4.277,6
Estija	149,7	155,8	143,4	172,2	188,1	243,3	257,6	266,4	257,4	301,1
Prancūzija	17.805,8	17.566,2	17.911,8	18.614,0	19.446,0	21.097,8	21.340,0	22.092,9	22.870,8	23.053,5
Lietuva	439,2	349,5	398,9	417,8	441,7	504,9	533,1	489,1	585,7	742,5
Lenkija	3.968,7	3.954,5	4.792,4	5.229,3	4.494,2	4.834,2	5.598,8	5.800,9	6.988,6	7.110,6
Suomija	2.466,1	2.501,4	2.713,7	2.699,4	2.776,4	2.867,8	2.986,8	3.101,8	3.262,3	3.388,9
Jungtinė Karalystė	14.822,2	14.873,1	15.282,0	19.095,1	18.151,0	15.832,0	14.287,0	13.283,7	15.962,4	21.349,0

Šaltinis: Eurostat, <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do> (žiūrėta: 2015 03 24)

Visose analizuojamose valstybėse matoma lėšų, skiriamų aukštajam mokslui didėjimo tendencija. Sparčiausias augimas matomas Lenkijoje, Suomijoje ir Jungtinėje Karalystėje.

Per 2005-2011 metų laikotarpį lėšos, skiriamos aukštajam mokslui padidėjo.¹²² Per šį laikotarpį daugelyje OECD priklausančių šalių (Lietuva nėra OECD narė ir jos duomenys nėra pateikiami) išlaidos vienam studentui remiantis turimais duomenimis išsaugo vidutiniškai 10 procentų.¹²³

Visos su studijomis susijusios išlaidos yra susijusios su finansavimo šaltiniu ir pasirinktu studijų finansavimo modeliu. Jeigu valstybė finansuoja didelę aukštųjų mokyklų išlaidų dalį, jai

¹²² Education at a Glance 2014: OECD Indicator, p. 211, prieiga per internetą: <<http://www.oecd.org/edu/Education-at-a-Glance-2014.pdf>>, (žiūrėta 2014 12 26).

¹²³ Ten pat., p. 213.

tenka didelė finansinė našta, kuri mažesnėms ir ne tokios ekonomiškai stiprioms valstybėms yra labai sunki. Tokiu atveju daugelis valstybių renkasi pusiau valstybinį studijų finansavimą, kuomet dalį lėšų aukštoji mokykla gauna iš privačių šaltinių – dažniausiai tai yra studentai arba jų šeimos. Tokiu atveju dalis studentų moka už studijas ir valstybė finansuoja tik geriausiai besimokančiųjų studentų studijas.

Taigi, analizuojamose valstybėse didžiausias aukštojo mokslo finansavimo šaltinis yra viešos (valstybinės) lėšos. Pavyzdžiui, OECD šalyse trys ketvirtadaliai skiriamų lėšų, yra iš valstybių biudžetų.¹²⁴

Tačiau visuose aukštojo mokslo finansavimo modeliuose, aukštojo mokslo institucijoms yra sudaromos sąlygos pačioms užsidirbti (nebent tai yra visiškai biurokratinis ir centralizuotas modelis).¹²⁵ Tai skatinama Estijoje, Prancūzijoje, Suomijoje, Danijoje, Anglijoje, Lietuvoje. Tačiau universitetai turi patys ieškoti papildomų finansavimo šaltinių ir taip pritraukti privačias lėšas į aukštąsias mokyklas. Ypač svarbus tyrimų užsakymas ir finansavimas, kadangi ši sritis yra labiausiai linkusi pritraukti privataus sektoriaus lėšas. Užsakomi tyrimai, labdara, regioninių ar vietos valdžios parama daugelyje aukštojo mokslo sistemų skirtingose šalyse sudaro apie 10 procentų visų gaunamų pajamų. Tyrimų finansavimas kaip vienas iš svarbiausių yra išskiriamas Lenkijoje, Prancūzijoje, Suomijoje, Anglijoje (yra atskira tyrimų finansavimo programa), Lietuvoje. Kai kurios šalys (Anglija, Lenkija) taip pat stengiasi naudotis ES fondų parama, taip bandydamos padengti sumažėjusį valstybinį finansavimą.¹²⁶

Privačių lėšų pritraukimas didina bendradarbiavimą tarp privataus ir viešojo sektoriaus ir taip skatina persipinti jų tarpusavio požiūriui – viešasis ir privatus sektorius geriau supranta vienas kito poreikius ir taip tobulėja, gerindami aukštojo mokslo kokybę.¹²⁷ Taip pat tai skatina aukštąsias mokyklas plėtoti veiklą tam tikrose srityse, kuriose jos yra stipriausios, nes tai leidžia pasiekti geriausią rezultatą ir pritraukti didesnę finansavimą nei atliekant įvairius, bet neišsamius tyrimus.

¹²⁴ *Education at a Glance 2013: OECD Indicators*, p. 186, prieiga per internetą

<<http://www.oecd.org/edu/eag2013%20%28eng%29--FINAL%2020%20June%202013.pdf>>, (žiūrėta 2014 05 25).

¹²⁵ Pūraitė, A., *Aukštojo universitetinio mokslo valstybinis reguliavimas*: daktaro disertacija, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, p. 127.

¹²⁶ Esterman, T., et al., *Designing Strategies for Efficient Funding of Higher Education in Europe*, Brussels: European University Association, 2013, p. 8, prieiga per internetą <<http://www.eua.be/define>> (žiūrėta 2014 04 18).

¹²⁷ JongBloed, B., *Funding Higher Education: a view across Europe*, Brussels: ESMU, 2010, p. 13.

6. STUDIJŲ FINANSAVIMO ŠALTINIAI

Finansavimo šaltiniai gali būti skiriami pagal aukštojo mokslo institucijos išlaidas ir kokių lėšų yra finansuojamos. OECD išskiria švietimo institucijų išlaidų klasifikaciją¹²⁸:

1. Išlaidos pagrindinėms švietimo išlaidoms.
 - Valstybinės išlaidos dėstymui aukštojo mokslo institucijose;
 - Privačios subsidijos dėstymui aukštojo mokslo institucijose;
 - Privačios subsidijos mokesčiams už studijas.
2. Išlaidos tyrimams ir plėtrai.
 - Valstybinės išlaidos tyrimams;
 - Lėšos, skiriamos privačių finansuotojų, tyrimams ir plėtrai aukštojo mokslo institucijose.
3. Švietimo išlaidos, neapimančios dėstymo.
 - Išlaidos pagalbinėms paslaugoms, tokioms kaip maistas, transportas, apgyvendinimas;
 - Privačios išlaidos, skirtos mokesčiams už pagalbines paslaugas.

Taigi pagrindiniai finansavimo šaltiniai yra valstybinės ir privačios lėšos, skiriamos aukščiau išvardytoms išlaidoms padengti. Atitinkamas privataus ir valstybinio finansavimo dydis parodo, ar institucija yra privati ar valstybinė. Valstybinės aukštojo mokslo institucijos didesnę paramą gauna iš valstybės, kai tuo tarpu privačios – iš privačių šaltinių. Iš analizuojamų valstybių, Suomijoje ir Danijoje yra tik valstybinės aukštojo mokslo institucijos, o kitose valstybėse yra tiek privačių, tiek ir valstybinių aukštųjų mokyklų.¹²⁹

Didėjant aukštojo mokslo paklausai, aukštojo mokslo sistemoje tiek Lietuvoje, tiek ir Europoje daugėja įvairaus amžiaus studentų iš įvairių socialinių sluoksnių. Valstybės, siekdamos patenkinti visų norinčių studijuoti poreikius, turi nuolat perskirstyti savo finansus skiriamus švietimui ir tobulinti lėšų asignavimų aukštosios mokykloms metodus. Valstybei vienai būtų sunku padengti visas aukštojo mokslo išlaidas dėl nuolat augančio studentų skaičiaus ir dėl to yra labai svarbu pritraukti papildomą finansavimą.

¹²⁸ *Education at a Glance 2013: OECD Indicators*, p. 160, prieiga per internetą

<<http://www.oecd.org/edu/eag2013%20%28eng%29--FINAL%2020%20June%202013.pdf>>, (žiūrėta 2014 05 25).

¹²⁹ *The European Higher Education Area in 2012: Bologna Process Implementation Report*, Education, Audiovisual and Culture Executive Agency, Brussels, 2012, p.23, prieiga per internetą

<<http://www.ehea.info/Uploads/%281%29/Bologna%20Process%20Implementation%20Report.pdf>>, (žiūrėta 2014 05 25).

Viena iš vyraujančių nuomonių teigia, kad didžiausią naudą iš aukštojo mokslo gauna pats individas, taigi jis ir turėtų daugiausiai prisidėti finansiškai prie savo gerovės.¹³⁰ Šis požiūris atitinka anglosaksišką požiūrį, kuris teigia, kad aukštasis mokslas yra individo investicija į savo žmogiškąjį kapitalą, dėl to jis turi už ją susimokėti. Vienas geriausių šio požiūrio pavyzdžių yra Jungtinės Amerikos Valstijos (toliau – JAV), kur aukštasis mokslas yra mokamas, daugelis universitetų yra privatūs tačiau net ir tada pritraukiama daug studentų, o JAV aukštosios mokyklos yra vienos geriausių pasaulyje.¹³¹ Anglosaksiškas modelis veikia sąlygojamas „aiškios, akademinės rinkos veikimų pagrįstos aukštojo mokslo institucijų tarpusavio konkurencijos paskatos“.¹³² Universitetai, norėdami pritraukti kuo daugiau studentų konkuruoja savo studijų kokybe ir kaina. Statistiškai nustatyta, kad Europos universiteto studentui tenka 2-5 kartus mažiau lėšų negu JAV universitetuose už mokslą mokančiam studentui.¹³³ Taigi anglosaksiškas modelis leidžia pritraukti ne tik aukštesnio lygio dėstytojus, įrengti gerą studijų ir laboratorijų infrastruktūrą, bet ir dėstyti mažesnėms studijų grupėms, kas gali būti sunku, kai aukštasis mokslas yra prieinamas kiekvienam norinčiam.

Tačiau kitos šalys yra linkusios remtis kitu požiūriu, anot kurio, aukštasis mokslas yra viešoji gėrybė – žmogus investuoja ne tik į savo žmogiškąjį kapitalą, bet ir į visos visuomenės gerovę, nes kuo labiau išsilavinusi visuomenė, tuo ji tobulesnė. Visuomenė, sudaryta iš kvalifikuotų ir išsilavinusių žmonių gerina bendrą gyvenimo kokybę bei socialinę aplinką. Tai vadinama teigiamais išoriniais efektais – kai žmogaus veikla, jam sąmoningai to nesiekiant teikia naudą ne tik tiesioginiam jos gavėjui, bet ir pašaliniams asmenims.¹³⁴ Šis požiūris atsispindi Skandinavijos šalių aukštajame moksle, kur valstybė yra pagrindinė finansuotoja, o studentams aukštasis mokslas yra nemokamas, tačiau apskritai gana brangus (studentai moka tik įvairius papildomus mokesčius – vienkartinę įmoką už studijas, mokesčių už knygas, transportą, apgyvendinimą ir pan.).¹³⁵ Skandinaviškas modelis veiksmingas gali būti tik tada, kai universitetai finansuojami pagal realius jų poreikius, o ne „valstybės demonstruojamą tų poreikių sampratą“.¹³⁶ Tai atitinka kolegialų aukštojo mokslo finansavimo metodą, kuomet aukštosios mokyklos gali nuspręsti kaip panaudoti

¹³⁰ *Education at a Glance 2013: OECD Indicators*, p. 196, prieiga per internetą <<http://www.oecd.org/edu/eag2013%20%28eng%29--FINAL%2020%20June%202013.pdf>>, (žiūrėta 2014 05 25).

¹³¹ Ansell, B. University Challenges. The Trilemma of Higher Education Policy in Advanced Industrial States, *Midwest Political Science Association Annual Conference*, Chicago, 2006-04, prieiga per internetą <<http://www.polisci.umn.edu/~ansell/papers/University%20Challenges%20MPSA.doc>>, (žiūrėta 2015 05 25).

¹³² Čekanavičius, L. Lietuvos aukštojo mokslo finansavimo modelio projekcijos, *Ekonomika*, Nr. 81, 2008, p. 9.

¹³³ Ten pat.

¹³⁴ Ten pat.

¹³⁵ Ansell, B. University Challenges. The Trilemma of Higher Education Policy in Advanced Industrial States, *Midwest Political Science Association Annual Conference*, Chicago, 2006-04, prieiga per internetą <<http://www.polisci.umn.edu/~ansell/papers/University%20Challenges%20MPSA.doc>>, (žiūrėta 2015 05 25).

¹³⁶ Čekanavičius, L. Lietuvos aukštojo mokslo finansavimo modelio projekcijos, *Ekonomika*, Nr. 81, 2008, p. 10.

gautas lėšas, tenkinant ne tik valstybės prioritetus, tačiau ir pačios konkrečios aukštosios mokyklos poreikius.

Valstybinis finansavimas dažniausiai yra skiriamas valstybinėms aukštosioms mokykloms, tačiau jį gali gauti ir privačios aukštosios mokyklos, tai kiekvienoje valstybėje yra skirtingai teisiškai reglamentuojama. Lyginant valstybinės ir privačioms aukštosioms mokykloms skiriamas lėšas, privačiose aukštosiose mokyklose lėšų skirtų vienam studentui suma sudaro dvigubai mažiau gaunamų lėšų, nei valstybinėse aukštosiose mokyklose. Šalyse, kuriose lėšų suma vienam studentui yra mažesnė, parengia ir mažiausiai studentų, kurie baigia studijas.¹³⁷

6.1 Aukštojo mokslo finansavimo šaltiniai skirtingose Europos valstybėse

Lenkijos aukštosios mokyklos iš valstybės gauna subsidijas sritims, kurios yra susijusios su studijomis ir dieninių (nuolatinių) studijų studentais (*full time students*) bei tyrimais; taip pat iš valstybės biudžeto lėšos yra skiriamos aukštųjų mokyklų pastatų priežiūrai; nekompensuojamoms doktorantūros nuolatinių studijų studentų bei žemesnių pakopų studentų išlaidoms padengti; teikti bendras dotacijas investiciniams projektams įskaitant ir finansuojamus iš ES biudžeto; padengiant studentų, kurie laiku nebaigė studijų, mokymo išlaidas.¹³⁸ Visos šios išlaidos Lenkijoje yra padengiamos iš valstybės biudžeto dalies, kurią kuruoja švietimo ministras. Aukštojo mokslo institucijos gali gauti finansavimą iš kitų valstybės biudžeto dalių, o taip pat iš smulkesnių apskričių ar šalies sričių biudžetų bei įvairių asociacijų. Švietimo ministras (atsakantis už aukštąjį mokslą) nustato sąlygas ir procedūras nevalstybinėms aukštosioms mokykloms, siekiant reguliuoti ir vertinti kaip jos panaudoja iš valstybės biudžeto gaunamas subsidijas.¹³⁹

Danijoje profesionalios aukštojo mokslo akademijos, specializuoti koledžai ir koledžai bei universitetai yra finansuojami iš valstybės biudžeto.

Aukštosios mokyklos finansavimą gauna iš dviejų pagrindinių šaltinių: 1) valstybės dotacijos; 2) savarankiškai gaunamos pajamos (mokamai teikiamos paslaugos, mokesčiai už studijas, mokesčiai gaunami už bedarbių aktyvinimo programos vykdymą, t.y. baigusieji aukštąsias mokyklas greitai randa darbą). Valstybės dotacijos sudaro apie 80 procentų aukštųjų mokyklų lėšų ir yra pagrindinis finansavimo šaltinis.

¹³⁷ *Education at a Glance 2013: OECD Indicators*, p. 197, prieiga per internetą <<http://www.oecd.org/edu/eag2013%20%28eng%29--FINAL%2020%20June%202013.pdf>>, (žiūrėta 2014 05 25).

¹³⁸ Eurydice: Poland: Higher Education, prieiga per internetą <https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Poland:Higher_Education>, (žiūrėta 2014 12 26).

¹³⁹ Ten pat.

Estijoje aukštosios mokyklos pagrindinį finansavimą gauna iš valstybės biudžeto (studijų kainai padengti, administracinėms išlaidoms, investicijoms ir numatytam finansavimui skirtos lėšos). Taip pat aukštosios mokyklos lėšų gauna iš studentų, kurie jas įnešą į aukštosios mokyklos biudžetą kaip mokesčių už studijas. Aukštosios mokyklos gali ir pačios užsidirbti teikdamos įvairias paslaugas, susijusias su jų pagrindine veikla (dėstymu) arba iš tyrimų.¹⁴⁰

Anglijoje aukštojo mokslo institucijos lėšas taip pat gali gauti tiek ir valstybinių, tiek ir iš privačių šaltinių. Didžiąją dalį aukštųjų mokyklų finansavimo sudaro valstybės tiesiogiai skiriamos lėšos, tačiau vis didėja pajamos gaunamos ne iš valstybės, bet ir iš studentų, kaip mokesčiai už studijas.

Aukštosios mokyklos taip pat gali gauti mokslinių tyrimų ir inovacijų finansavimą iš Europos Sąjungos fondų pagal bendrąją mokslinių tyrimų programą skirtą 2014-2020 metams, Horizontas 2020. Didžiojoje Britanijoje tyrimų finansavimo programa yra labai svarbus finansavimo šaltinis, kadangi ji prideda 15 papildomų procentų prie valstybinio tyrimų finansavimo.¹⁴¹

Aukštojo mokslo institucijos taip pat gauna pajamas už nuomos, apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų teikimą. Taip pat pajamos gaunamos kaip labdara, rėmėjų skiriamas finansavimas, pajamos gaunamos už valstybės ar privačių įmonių užsakomų tyrimų atlikimą. Papildomai gaunamos pajamos varijuoja tarp skirtingų institucijų, pavyzdžiui labdaros ar rėmėjų parama dažniau yra skiriama senesniems universitetams arba labiau remiamiems universitetams, kurie turi medicinos mokyklas. Daug aukštųjų mokyklų Anglijoje net įsteigė atskiras kompanijas, kurios parduoda aukštųjų mokyklų paslaugas ir taip pritraukia pajamas.

Suomijoje bendrą universitetų finansavimą apima valstybinis bei papildomas (mokamų paslaugų teikimas, dovanos, parama) finansavimas. Suomijoje ypač vertinami tyrimai, kadangi iš jų gaunamos pajamos sudaro didelę papildomo finansavimo dalį, o taip pat prisideda prie aukštojo mokslo kokybės ir poveikio gerinimo. Tyrimai yra finansuojami Suomijos Akademijos, kuri yra viena iš ministerijai pavaldžių institucijų.¹⁴²

Taigi Suomijoje aukštojo mokslo finansavimo šaltiniai yra valstybinis finansavimas bei papildomas finansavimas. Suomijoje gerai išvystyta papildomo finansavimo sistema – aukštosios mokyklos geba pačios užsidirbti, pritraukti privačius finansuotojus.

¹⁴⁰ Eurydice: Estonia: Higher education, prieiga per internetą
<https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Estonia:Higher_Education>, (žiūrėta 2014 12 28).

¹⁴¹ Eurydice: United Kingdom: England: Higher education funding, prieiga per internetą
<https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/United-Kingdom-England:Higher_Education_Funding>, (žiūrėta 2015 03 25).

¹⁴² Eurydice: Finland: Higher Education, prieiga per internetą
<https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Finland:Higher_Education>, (žiūrėta 2014 12 26).

Prancūzijoje 2010 metais valstybės bendros vidaus išlaidos švietimui sudarė 20,2 proc. visų šalies išlaidų. Šioje šalyje valstybė švietimui skyrė 71,8 proc. viso finansavimo. Taip pat aukštosios mokyklos yra finansuojamos vietinės valdžios (11,5 proc.), studentų ir jų šeimų (8,4 proc.) bei įvairių kompanijų, kurių skiriamas finansavimas sudaro apie 7 proc. visų aukštųjų mokyklų gaunamų lėšų.

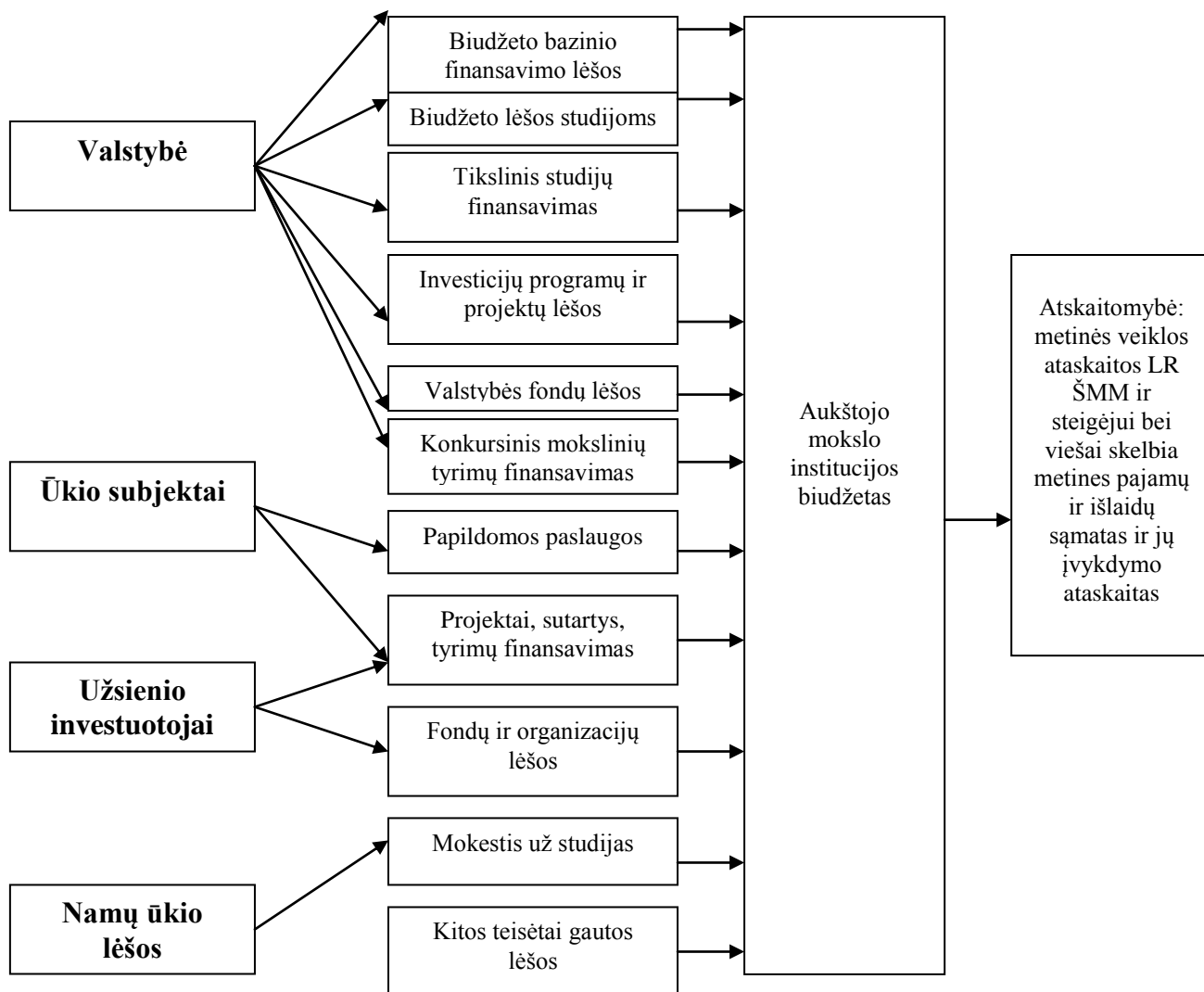
Aukštojo mokslo finansavimą šalyje kuruoja dvi ministerijos – Aukštojo mokslo ir tyrimų ministerija ir Agrokultūrinio aukštojo mokslo ir tyrimų ministerija. Ministerijos vykdo tris skirtingas programas, kurios kiekviena yra finansuojama skirtinga biudžeto eilute. Jų finansavimas yra atnaujinamas Parlamento nutarimu, atsižvelgiant į vykdančią programą pasiektus rezultatus.¹⁴³

Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatyme (2009) numatyta, kad mokslo ir studijų institucijų lėšas sudaro (žr. 13 pav.)¹⁴⁴:

1. valstybės biudžeto bazinio finansavimo lėšos valstybinėms mokslo ir studijų institucijoms;
2. mokslo ir studijų institucijoms skiriamos valstybės biudžeto lėšos studijoms;
3. valstybės investicijų programų ir valstybės investicijų projektų lėšos valstybinėms mokslo ir studijų institucijoms;
4. pajamos, gautos kaip mokestis už studijas, taip pat pajamos iš ūkinės, mokslinės veiklos ir teikiamų paslaugų;
5. lėšos, gautos kaip programinis konkursinis mokslinių tyrimų finansavimas;
6. valstybės fondų lėšos;
7. tarptautinių ir užsienio fondų ir organizacijų skiriamos lėšos;
8. lėšos, gautos kaip parama pagal Lietuvos Respublikos labdaros ir paramos įstatymą;
9. kitos teisėtai gautos lėšos.

¹⁴³ Eurydice: France: Higher education, prieiga per internetą
<https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/France:Higher_Education>, (žiūrėta 2014 12 28).

¹⁴⁴ Eurydice: Lietuva: Higher Education, prieiga per internetą
<https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Lietuva:Lietuva:Auk%C5%A1tojo_mokslo_%28studij%C5%B3%29_f finansavimas>, (žiūrėta 2014 12 26).

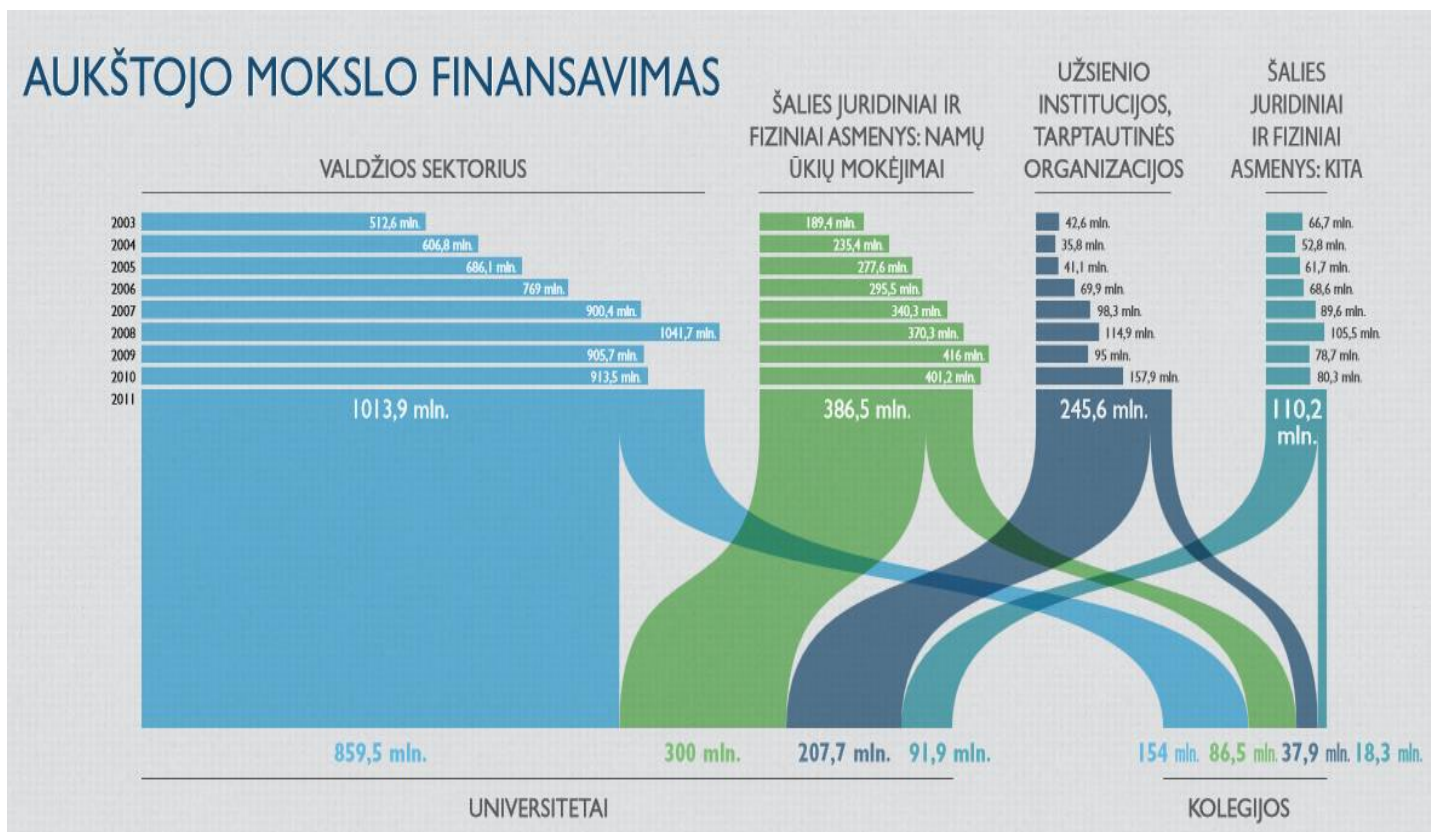
13 pav. Lietuvos aukštųjų mokyklų finansuotojai ir skiriamo finansavimo paskirtis.

Šaltinis: Sudaryta autorės remiantis Mokslo ir studijų įstatymu.

Taigi pagrindiniai finansavimo šaltiniai yra: valstybė (ji finansuoja apie 80 procentų viso gaunamo finansavimo), ūkio subjektai, užsienio investuotojai, namų ūkio lėšos. Skiriamų lėšų dydis pinigine išraiška yra matomas aukštojo mokslo finansavimo paveiksle (žr. 14 pav.).

Dabar galiojančio Mokslo ir studijų įstatymo 68 straipsnis numato, kad valstybinėms mokslo ir studijų institucijoms valstybės biudžeto bazinio finansavimo lėšos skiriamos moksliniams tyrimams, eksperimentinei (socialinei, kultūrinei) plėtrai ir meno veiklai plėtoti; administravimui ir ūkiui; kitoms reikmėms. Valstybės biudžeto lėšos moksliniams tyrimams, eksperimentinei (socialinei, kultūrinei) plėtrai ir meno veiklai plėtoti valstybinėms mokslo ir studijų institucijoms skiriamos Vyriausybės nustatyta tvarka pagal valstybinių mokslo ir studijų institucijų mokslo (meno) veiklos vertinimo rezultatus.

Valstybės biudžeto lėšos studijoms skiriamos: studijų kainai valstybės finansuojamose studijų vietose apmokėti; geriausių studijų rezultatus pasiekusių valstybės nefinansuojamose studijų vietose studentų sumokėti studijų kainai kompensuoti; tiksliniam studijų finansavimui; valstybės paskoloms arba valstybės remiamoms paskoloms; socialinėms stipendijoms ir kitai paramai.¹⁴⁵

14 pav. Aukštojo mokslo finansavimas.

Šaltinis: Lietuvos studijų būklės apžvalga, prieiga per internetą

<http://www.smm.lt/uploads/lawacts/docs/691_405fd570b74e696ece7f277c7d12aea7.pdf>, (žiūrėta 2014-12-28).

Kitą dalį aukštųjų mokyklų gaunamo finansavimo sudaro studentų įmokos už studijas bei kitų juridinių asmenų lėšos (žr. 14 pav.). Pastebima, kad užsienio institucijos gana gausiai prisideda prie universitetų finansavimo – tai ES skiriamos lėšos. Tuo tarpu kolegijose valstybės skiriamos lėšos sudaro tik apie pusę viso finansavimo. Čia didelę lėšų dalį sudaro namų ūkių lėšos (įmokos už studijas) bei privačių šaltinių finansavimas. Galima daryti išvadą, kad universitetai yra mažiau linkę pritraukti privačius finansuotojus (jų pritraukimas labiausiai yra siejamas su tyrimais), nei kolegijos, kuriose yra rengiami specialistai praktikai ir dėl to yra daugiau bendradarbiaujama su darbdaviais.

¹⁴⁵ Mokslo ir studijų įstatymas, *Valstybės žinios*, 2009-05-12, Nr. 54-2140.

Taigi, visose valstybėse valstybė finansuoja pagrindines aukštųjų mokyklų išlaidas: tai išlaidos susijusios su studijomis, administracinės ir tyrimų išlaidos, pagalbinės išlaidos skirtos studentų maitinimui, apgyvendinimui ir pan. Privatūs šaltiniai daugiausiai prisideda prie studijų įmokų finansavimo – tai pasakytina apie valstybes, kuriose studijos nėra visiškai finansuojamos valstybės (Prancūzijoje, Lietuvoje, Lenkijoje, Anglijoje, Estijoje). Taip pat privačios lėšos didelę lėšų dalį skiria tyrimų finansavimui. Dažniausiai tai būna užsakomieji tyrimai arba tyrimai, kurie yra aktualūs tam tikrai darbo rinkos šakai, pavyzdžiui, įvairūs laboratoriniai tyrimai, susiję su chemijos pramone.

Aukštosios mokyklos yra suteikiama teisė pačioms užsidirbti ir neretai pačių aukštųjų mokyklų gautos pajamos yra beveik tokio pačio dydžio, kokį skiria valstybė. Aukštosios mokyklos nuomoja joms priklausančius pastatus arba parduoda mokymo paslaugas.

6.2 Aukštajam mokslui skiriamos lėšos pagal finansavimo šaltinius

Pagal analizuojamų valstybių lėšas, skiriamas aukštajam mokslui, pagal skiriamą BVP dalį procentais Lietuva lenkia ES valstybių vidurkį 0,2 proc. tačiau daugiausiai valstybinių lėšų aukštajam mokslui yra skiriama Skandinavijos valstybėse dėl ten esančio nemokamo aukštojo mokslo. Mažiausiai aukštajam mokslui yra skiriama Lenkijoje.

Per pastaruosius penkerius metus Europoje matoma didėjanti BVP dalis skiriama aukštajam mokslui (žr. 5 lentelę). Analizuojamose valstybėse sparčiausiai ši skiriamų lėšų dalis kyla Lietuvoje. Taip pat greitai lėšų nuo BVP dalis skiriama švietimui auga ir Didžiojoje Britanijoje, kur 2012 metais buvo įvykdytos studijų reformos. Dabar Didžiojoje Britanijoje studentai turi mokėti gan didelius studijų mokesčius, tačiau jiems yra sudarytos palankios sąlygos imti paskolas studijoms ir pragyvenimo išlaidoms. Pastovumu išsiskiria būtent Skandinavijos šalys, kur nemokamas mokslas jau yra kultūros dalis, suteikianti visiems vienodas galimybes studijuoti. Suomijoje, Švedijoje ir Danijoje BVP dalis skiriama aukštajam mokslui yra didžiausia Europoje.¹⁴⁶ Suomijoje aukštajam mokslui yra skiriama 2,1 proc. nuo BVP.¹⁴⁷

5 lentelė. Išlaidos aukštajam mokslui % kaip viešų/valstybinių išlaidų BVP dalis (ISCED 5-6)

¹⁴⁶ Pūraitė, A. *Aukštojo universitetinio mokslo valstybinis reguliavimas*: daktaro disertacija, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, p. 132.

¹⁴⁷ Ten pat.

	2007	2008	2009	2010	2011
Europos Sąjunga (28 valstybės)	1.11(e)	1.14(e)	1.21(e)	1.25(e)	1.27(e)
Danija	2.28(d)	2.17(d)	2.42(d)	2.41(d)	2.44(d)
Estija	1.04	1.12	1.33	1.23	1.29
Prancūzija	1.23	1.25	1.34	1.33	1.29
Lietuva	1.01	1.03	1.14	1.2	1.47
Lenkija	0.93	1.04	1.07	1.18	1.13
Suomija	1.85	1.89	2.16	2.18	2.17
Didžioji Britanija	0.92(d)	0.83(d)	0.80(d)	1.01(d)	1.32(d)

Šaltinis: Eurostat, prieiga per internetą <<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do#>>. (žiūrėta 2014 12 27).

Analizuojant valstybės ir privataus sektoriaus lėšas, skiriamas aukštajam mokslui (žr. 15 pav.), visose valstybėse matoma valstybinio finansavimo persvara prieš privatų finansavimą. Tačiau lyginant visus švietimo sistemos lygmenis, aukštojo mokslo lygmuo gauna didžiausią privataus sektoriaus finansavimą, kuris sudaro apie 31 proc. viso aukštojo mokslo gaunamo finansavimo.¹⁴⁸ Danijoje bei Suomijoje šis procentas sumažėja iki 6. Didžiausią privataus finansavimo dalį aukštasis mokslas turi Didžiojoje Britanijoje, kur jis sudaro net 70 proc., kadangi ten labai dideli mokesčiai už studijas, kuriuos padengia privačių asmenų, t.y. studentų arba jų šeimų, lėšos.¹⁴⁹ Panašų procentą privataus sektoriaus lėšos sudaro ir Korėjoje, Čilėje. Korėjoje 80 proc. visų aukštųjų mokyklų yra privačios, o Didžiojoje Britanijoje - 100 proc. vyriausybei priklausančių privačių aukštųjų mokyklų.¹⁵⁰ Apskritai D. Britanijoje aukštasis mokslas yra finansuojamas kombinuotai – tai yra mokesčiai (už studijas ir kt.) ir centrinės valdžios asignavimai skiriami netiesiogiai, o mokami per švietimo finansavimo agentūrą.¹⁵¹

Nors valstybinis finansavimas ir yra dominuojantis, tačiau remiantis OECD duomenimis, jo dydis nuolat mažėja. Buvo tirtos 20 valstybių visame pasaulyje, kurių duomenys yra prieinami ir nustatyta, kad 2000 m. valstybinis finansavimas šiose valstybėse vidutiniškai sudarė 73,7 proc. viso aukštajam mokslui skiriamo finansavimo, o jau 2005 m. jis nukrito iki 69,1 proc. ir nenustojo kristi – naujausiais, 2011 m., duomenimis, valstybinis finansavimas sudarė 68,3 proc. aukštajam mokslui skiriamo finansavimo.¹⁵² Labiausiai valstybinis finansavimas mažėjo Europos valstybėse. Taigi, yra

¹⁴⁸ *Education at a Glance 2014: OECD Indicators*, p. 238, prieiga per internetą <<http://www.oecd.org/edu/Education-at-a-Glance-2014.pdf>>, (žiūrėta 2014 12 26).

¹⁴⁹ Ten pat., p. 240.

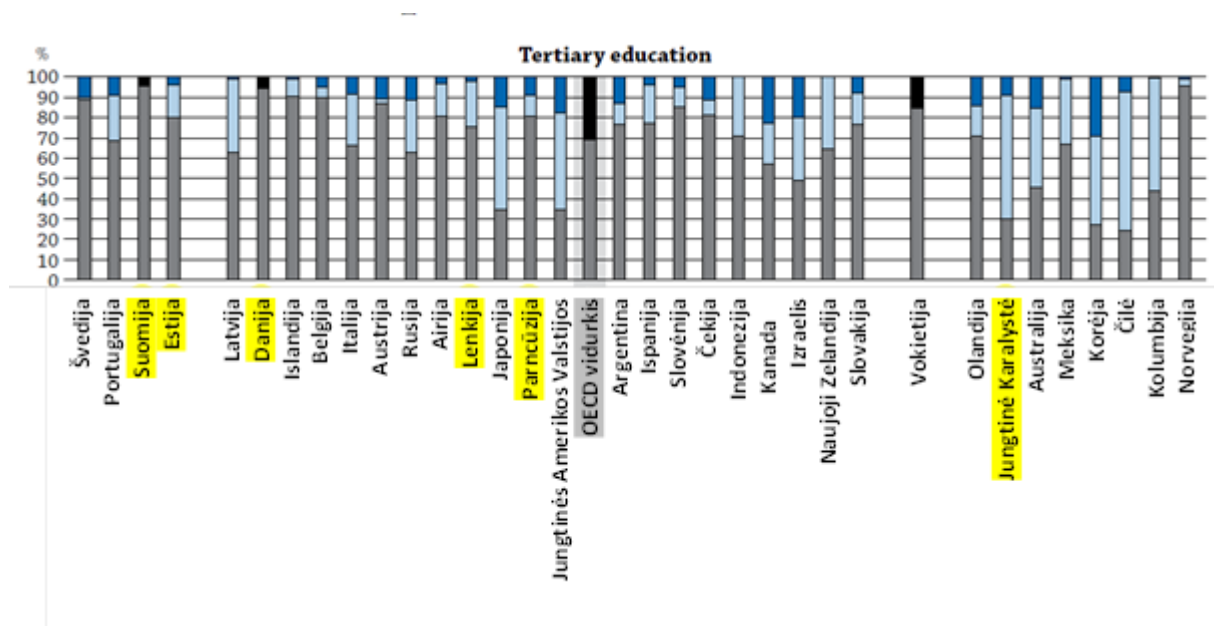
¹⁵⁰ Ten pat., p. 240.

¹⁵¹ Ten pat., p. 240.

¹⁵² *Education at a Glance 2014: OECD Indicators*, p. 240, prieiga per internetą <<http://www.oecd.org/edu/Education-at-a-Glance-2014.pdf>>, (žiūrėta 2014 12 26).

matomas privataus sektoriaus finansavimo augimas, kadangi jį sąlygoja masiškėjantis aukštasis mokslas. Jeigu D. Britanijoje per 2000–2011 m. laikotarpį privatus finansavimas išaugo 37 procentais, Lenkijoje privačių lėšų skyrimas per šį laikotarpį sumažėjo.

- Visi privatūs šaltiniai, įskaitant subsidija: mokėjimams, gautas iš viešų šaltinių
- Kitų privačių subjektų išlaidos
- Namų ūkių išlaidos
- Viešos išlaidos švietimo institucijoms

15 pav. Viešųjų ir privačių išlaidų pasiskirstymas aukštojo mokslo įstaigoms (2011 m.)

Šaltinis: *OECD Education in Glance 2014*, p. 239, prieiga per internetą < <http://www.oecd.org/edu/Education-at-a-Glance-2014.pdf>>, (žiūrėta 2014 12 26).

Tirtose valstybėse per 2000–2011 m. laikotarpį valstybinis finansavimas augo lėčiau negu privatus ir galima daryti išvadą, kad privatus sektorius bei privatūs asmenys geba greičiau prisitaikyti prie aukštojo mokslo sistemos kaitos, o taip pat atsižvelgti į vyraujančias tendencijas privačiame sektoriuje ir patenkinti jo poreikius finansuojant aukštąsias mokyklas.

6 lentelėje yra pateikiami proporciški privačių ir valstybinių išlaidų aukštajam mokslui bei visam švietimui duomenys analizuojamose valstybėse. Lentelėje nėra pateikiama Lietuva, jis bus aptarta atskirai, lyginant su kitomis valstybėmis. Lentelėje duomenys pateikiami kaip procentinė visų skiriamų lėšų dalis.

6 lentelė. Valstybinių ir privačių išlaidų proporcinis pasiskirstymas švietimo įstaigoms, pagal švietimo lygmenis (2011 m.)

	Aukštasis mokslas					Visi švietimo lygmenys				
	Vieši šaltiniai	Privatūs šaltiniai			Privačios: iš kurių subsidijuojamos	Vieši šaltiniai	Privatūs šaltiniai			Privačios: iš kurių subsidijuojamos
		Namų ūkių išlaidos	Kitų privačių subjektų išlaidos	Visi privatus šaltiniai			Namų ūkių išlaidos	Kitų privačių subjektų išlaidos	Visi privatus šaltiniai	
(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	(17)	(18)	(19)	(20)	
Danija	94,5	x(14)	x(14)	5,5	n	94,5	4,2	1,2	5,5	m
Estija	80,4	15,6	4,0	19,6	m	93,7	5,0	1,3	6,3	m
Suomija	95,9	x(14)	x(14)	4,1	0,2	97,6	x(19)	x(19)	2,4	n
Prancūzija	80,8	10,4	8,8	19,2	2,6	89,4	7,5	3,1	10,6	m
Lenkija	75,5	22,6	1,9	24,5	n	87,2	x(19)	x(19)	12,8	m
Didžioji Britanija	30,2	60,7	9,1	69,8	39,9	74,9	21,0	4,1	25,1	12,4
OECD vidurkis	69,2	~	~	30,8	3,8	83,9	~	~	16,1	2,0
EU21 vidurkis	78,6	~	~	21,4	4,4	89,4	~	~	10,6	2,3

Šaltinis: *Education at a Glance 2014: OECD Indicators*, p. 245, prieiga per internetą <<http://www.oecd.org/edu/education-at-a-glance-2014.pdf>>, (žiūrėta 2014 12 26).

Paaiškinimai:

1. Įskaitant subsidijas priskirtas švietimo įstaigų išmokoms, gautas iš viešų šaltinių.
2. 2010-2011 metų duomenys.
3. Kai kurie švietimo lygmenys siejasi su kitais švietimo lygmenimis.
4. 2011-2012 metų duomenys.
5. x - duomenys pateikiami skliausteliuose įrašytame stulpelyje.
6. n – nereikšmingas dydis arba nulis.
7. ~ - vidurkis nepalyginamas su kitais švietimo lygiais.
8. m – nėra duomenų.

Remiantis šia smulkesne statistika matoma, kad OECD vidurkį (69,2 proc.) lenkia visos valstybės išskyrus D. Britaniją, kurioje viešų šaltinių lėšos aukštajam mokslui sudaro 30,2 procento. Jeigu pateiktus duomenis lyginsime su Europos šalių vidurkiu (78,6 proc.), jo nesiekia Lenkija (75,5 proc.) bei D. Britanija (30,2 proc.). Didžiausias procentas lėšų, skiriamų valstybės, yra Suomijoje – 95,9 proc. Panašus valstybinio sektoriaus skiriamas procentas yra ir Danijoje – 94,5 proc. Estija ir Prancūzija taip pat didžiąją lėšų dalį aukštajam mokslui gauna iš valstybės asignavimų – 80,4 (Estija) ir 80,8 proc. (Prancūzija).

Privatus sektorius, kaip jau minėta, daugiausiai aukštąjį mokslą remia D. Britanijoje (tai daugiausiai studentų ir jų šeimų mokesčiai už studijas, jie sudaro 60,7 proc. visų pajamų), o dar 9,1 proc. yra skirta kitų privačių šaltinių. Taip pat nemažai privačių lėšų pritraukia Lenkija, Prancūzija bei Estija. Nors šiose šalyse privačių šaltinių lėšos nesiekia 20 procentų, tačiau lyginat su kitomis analizuojamomis šalimis tai yra nemažai ir rodo, kad šiose šalyse privatus sektorius yra suinteresuotas investuoti į aukštąjį mokslą ir turi tam sudarytas sąlygas, kas mažiau pasireiškia Skandinavijos valstybėse. Nors Skandinavijos šalys dabar taip pat pradeda skatinti aukštąsias mokyklas stengtis pačioms pritraukti privačius finansuotojus.

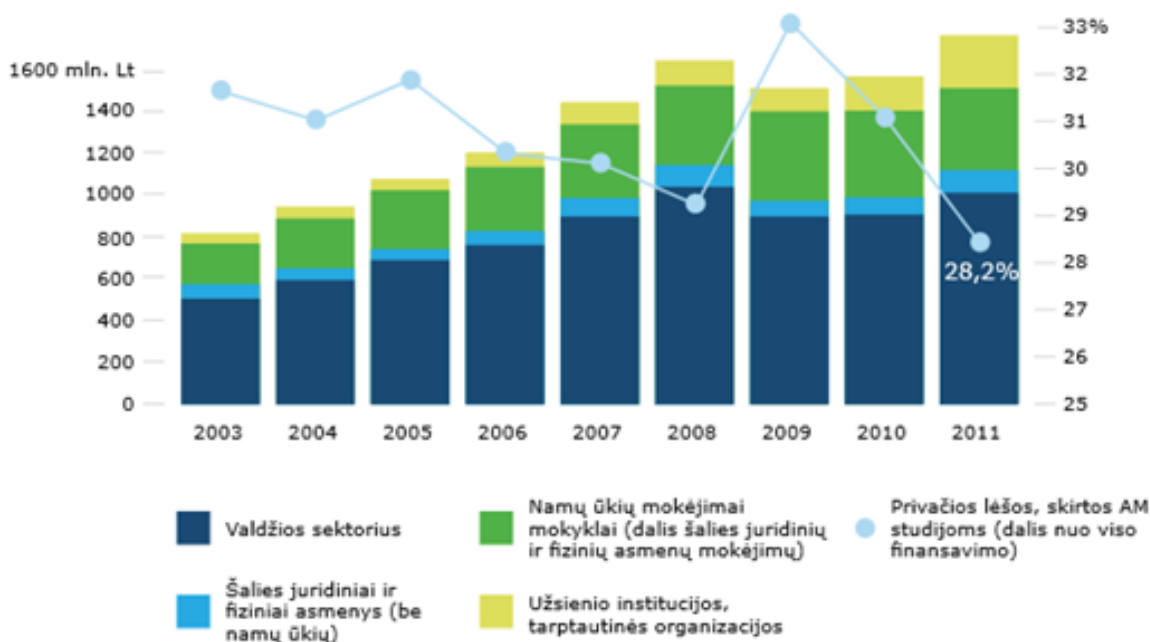
Aukštąjį mokslą lyginat su visais švietimo lygmenimis, valstybė išlieka dominuojančia ir pagrindine finansuotoja, tačiau galima išskirti D. Britaniją – lyginant su visais švietimo lygmenimis, aukštasis mokslas valstybės yra finansuojamas mažiausiai. Tai rodo teigiamai vykdomas reformas ir nedidelę naštą valstybei, kuri gali švietimui skirtas lėšas perskirstyti pagal svarbesnius prioritetus. Taip pat matoma Estijos lygiavimosi į Skandinavijos valstybes tendencija, kadangi šioje šalyje viešų ir privačių šaltinių išlaidų santykis yra labai panašus – viešasis sektorius skiria daugiau nei 90 proc. viso reikalingo finansavimo, o iš privataus sektoriaus gaunamos lėšos svyruoja nuo 2 iki 6,3 proc. (lyginant visų švietimo lygių finansavimą bendrai).

6.3 Lietuvos studijų finansavimas pagal finansavimo šaltinius

Lietuvoje privačios lėšos, skiriamos aukštajam mokslui, sudaro 28,2 proc. visų aukštųjų mokyklų pajamų (žr. 16 pav.). Remiantis Mosta duomenimis, Lietuvoje per 2003-2011 metų laikotarpį privačių lėšų dalis, skiriama aukštajam mokslui, išaugo.¹⁵³ Tai daugiausiai studentų ar jų šeimų įmokos už mokslą. Tačiau privačių lėšų dalis nuo visų aukštųjų mokyklų gaunamų pajamų išliko panaši, t.y. apie 30 proc. Jeigu lyginsime Lietuvą su OECD vidurkiu (30,8 proc.), Lietuva yra arčiausiai jo. Taip pat Lietuva pagal gaunamų privačių lėšų dalį viršija 2011 m. Europos vidurkį, kuris siekė tik 21,4 proc.

¹⁵³ *Lietuvos studijų būklės apžvalga*, Vilnius: Mosta, 2013, prieiga per internetą <http://www.smm.lt/uploads/lawacts/docs/691_405fd570b74e696ece7f277c7d12aea7.pdf> (žiūrėta 2014 12 28).

Aukštųjų mokyklų lėšos ir pajamos pagal finansavimo šaltinius (mln. Lt), privačių lėšų dalis (proc.)

16 pav. Aukštųjų mokyklų lėšos ir pajamos pagal finansavimo šaltinius

Šaltinis: Mosta, Lietuvos studijų būklės apžvalga, prieiga per internetą

<http://www.smm.lt/uploads/lawacts/docs/691_405fd570b74e696ece7f277c7d12aea7.pdf>, (žiūrėta 2014-12-28).

Taigi lyginant Lietuvą su kitomis analizuojamomis valstybėmis matome, kad pagal privačių lėšų dalį Lietuva lenkia Lenkiją, Prancūziją bei Skandinavijos valstybės – Daniją bei Suomiją, kur privačių lėšų dalis yra mažiausia. Lietuva stipriai atsilieka nuo D. Britanijos, tačiau tai yra paaiškinama tuo, kad Lietuvoje nėra tokio didelio studentų skaičiaus ir studijų kaina yra žymiai mažesnė. Taip pat galima teigti, kad įvesta nauja studijų krepšelio sistema stipriai neįtakuoja valstybinių ir privačių lėšų proporcijos pokyčių ir neskatino privataus sektoriaus labiau investuoti į aukštąjį mokslą.

Valstybinio finansavimo dalis, skiriama aukštajam mokslui per 2003-2011 m. laikotarpį Lietuvoje išaugo daugiau negu dvigubai – nuo 800 mln. iki 1755 mln.¹⁵⁴ Prie daug prisidėjo ne tik augantis valstybinis finansavimas, tačiau ir užsienio institucijų skirtos lėšos – daugiausiai ES parama (per pastaruosius 5-erius metus matomas žymus šio finansavimo augimas).

¹⁵⁴ Lietuvos studijų būklės apžvalga, Vilnius: Mosta, 2013, prieiga per internetą

<http://www.smm.lt/uploads/lawacts/docs/691_405fd570b74e696ece7f277c7d12aea7.pdf> (žiūrėta 2014 12 28).

7. STUDIJŲ FINANSAVIMO METODAI SKIRTINGOSE EUROPOS VALSTYBĖSE

Kiekvienos analizuojamos valstybės pasirenkamą studijų finansavimo modelį sąlygoja daug veiksnių. Tai geografinė padėtis bei dydis (Rytų Europos valstybės labiau yra linkusios taikyti finansavimą pagal formulę, o Vakarų Europos – veiklos sutartimis paremtus finansavimo metodus), tradicijos (pavyzdžiui, Skandinavijoje valstybė savo pareiga laiko finansuoti visas studijų išlaidas), nes tai yra investicija į visos visuomenės gerovę), vyraujančios politinės pažiūros ar tuo metu valdžioje esančių partijų ideologija (socialdemokratai labiau pasisako už visuotinai nemokamas studijas, liberalai už privačių aukštųjų mokyklų finansavimą ir pan.)¹⁵⁵, prieš tai taikytas finansavimo modelis (dažnai nėra kardinaliai keičiamas, pavyzdžiui, diegiant veiklos sutartis dalinai paliekamas finansavimas paremtas formule, o sutartimis finansuojama likusi dalis), finansinė padėtis (aukštą BVP turinčios valstybės gali labiau finansuoti aukštąsias mokyklas arba finansuoti jas visiškai, o mažesnę BVP turinčios šalys turi gauti papildomą finansavimą iš šalies – tai dažniausiai yra įmokos už studijas).

2012 metais F. Barnabe straipsnyje „*Trends and Old Habits in Higher Education Management: Focus on the Public vs. Private Funding Database*“ pateikė 2008 metų duomenis atspindinčią schemą (žr. 17 pav.), kurioje vaizduojami skirtingi aukštojo mokslo finansavimo mechanizmai skirtingose valstybėse. 2008 metais daugiausiai valstybių taikė finansavimą pagal formulę ir veiklos sutartimis paremtus finansavimo metodus. Tačiau buvo ir tokių valstybių, kurios taikė kelis ar visus populiariausius finansavimo metodus. Schemoje valstybės priskiriamos tiems finansavimo metodams, kurie laikomi jų pagrindiniais metodais. Pavyzdžiui, Suomija šioje schemoje yra priskiriama prie valstybių, aukštąsias mokyklas finansuojančių pagal veiklos sutartis, tačiau remiantis smulkesne F. Barnabe pateikiama schema¹⁵⁶ matoma, kad čia taip pat taikomas finansavimo pagal formulę mechanizmas.

¹⁵⁵Želvys, R., et al., *Švietimo politika ir monitoringas*, Vilnius: Švietimo studijų centras, 2003, p. 24, 32.

¹⁵⁶ Barnabe, F., *Emerging Trends and Old Habits in Higher Education Management: Focus on the Public vs. Private Funding Debate*, *Creative Education*, Vol. 3, 2012, p. 1012.

Table 6.
Main mechanisms for direct public funding, public and government-dependent private higher education, 2006-07.

	BE fr	BE de	BE nl	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	IT	CY	LV	LT	LU
Budget negotiation with the funding body		•		•					•	•				•			•
Budget based on past costs							•			•			•				
Funding formula	•	•	•	•	•	•		•	•	•		•	•			•	
Performance contracts based on strategic objectives			•		•	•	•			•	•	•					•
Contracts based on a predetermined number of graduates								•								•	
Funding for specific research projects,	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•		•	•		•		n.a.
	HU	MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK-ENG /WLS/NIR	UK-SCT	IS	LI		NO
Budget negotiation with the funding body		•					•	•									
Budget based on past costs					•										•		•
Funding formula	•		•	•	•	•	•	•	•	•	•		•	•	•	•	•
Performance contracts based on strategic objectives				•		•	•		•	•					•		
Contracts based on a predetermined number of graduates																	
Funding for specific research projects	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•

Table 7.
Main funding mechanisms for European HEIs, 2011.

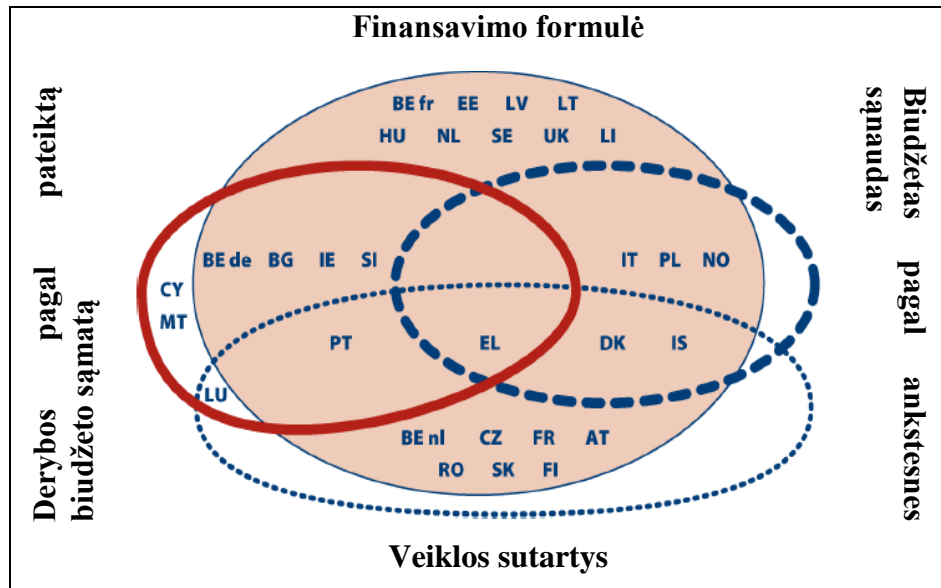
	BE fr	BE de	BE nl	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	IT	CY	LV	LT	LU	
Negotiated allocation				•			:										:	
Purpose-specific funding	•				•		:										•	:
Performance-based mechanisms			•			•	:			•						•		:
Input-based mechanism		•	•		•		:		•		•			•	•		•	:
Other	•						:	•				•						:
	HU	MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK-ENG /WLS/NIR	UK-SCT	IS	LI	NO	TR	
Negotiated allocation		•	:	•			•			•		•		•	•	•		•
Purpose-specific funding			:		•		•		•			•		•			•	
Performance-based mechanisms			:				•	•	•		•	•		•		•		
Input-based mechanism	•		:					•			•	•						
Other			:															

Source: Eurydice (2012: p. 38).

17 pav. Pagrindiniai valstybinio finansavimo metodai.

Šaltinis: Barnabe, F. Emerging Trends and Old Habits in Higher Education Management: Focus on the Public vs. Private Funding Debate, *Creative Education*, Vol. 3, 2012, p. 1012.

2006/2007 akademiais mokslo metais (žr. 18 pav.) visose analizuojamose valstybėse buvo taikomas vienas arba kaip vienas iš finansavimo metodų, finansavimas pagal formulę. Tai reiškia, kad dauguma finansavimo, skiriamo aukštosios mokykloms buvo siejamas su indėlio finansavimu, kadangi jis yra dažniausiai pasirenkamas kriterijus skaičiuojant finansavimą remiantis formulės metodu.

18 pav. Valstybinio finansavimo metodai Europoje 2006-07 metais.

Šaltinis: Higher Education Governance in Europe. Policies, Structures, Funding and Academic Staff. Brussels: Eurydice, 2008.

Danija, Suomija, Estija, Prancūzija, Lenkija bei Anglija finansavimo pagal formulę metodą derino su kitais finansavimo metodais – biudžetu siejamu su ankstesnėmis išlaidomis, veiklos sutartimis, išskirtinių tyrimų projektų finansavimu. Tuo tarpu Lietuvoje buvo taikomas tik finansavimo pagal formulę metodas (kaip pagrindinis), kuris labai riboja aukštąsias mokyklas ir jų gaunamas pajamas. Kitose analizuojamose šalyse finansavimas buvo diferencijuojamas, jį stengiamasi pritaikyti skirtingoms sritims.

Finansavimą pagal sutartis buvo bandyta taikyti ir Lietuvoje. 2000 m. aukštojo mokslo įstatyme buvo numatyta, kad „Valstybės biudžeto lėšos skiriamos valstybinei aukštajai mokyklai numatytoms programoms įgyvendinti pagal sutartį, kurią aukštoji mokykla 3 metams sudaro su Ministerija“.¹⁵⁷ Sutarties projektą pagal Ministerijos nustatytą formą rengia aukštoji mokykla. Sutartyje, vadovaujantis perspektyviniu Lietuvos aukštojo mokslo sistemos plėtros planu, turėjo būti numatyta:

1) kiekvienais metais valstybės finansuojamų vietų aukštojoje mokykloje skaičius pagal studijų kryptis, pakopas ir formas;

¹⁵⁷ Lietuvos Respublikos aukštojo mokslo įstatymo 5, 9, 11, 15, 34, 40, 51, 54, 56, 59, 67 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas, *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 16-496.

2) vietų (pagal studijų kryptis, pakopas ir formas), į kurias atitinkamais metais aukštoji mokykla gali priimti sutinkančius mokėti už studijas studentus (toliau – studijuojančiuosius savo lėšomis), maksimalus skaičius;

3) aukštosios mokyklos mokslinių tyrimų ir meninės kūrybos kryptys arba programos;

4) kita aukštosios mokyklos veikla (kvalifikacijos kėlimas, perkvalifikavimas, konsultacijos, užsienio piliečių mokymas pagal valstybių susitarimus, mokyklai perduotų valstybinės reikšmės kultūros objektų priežiūra ir kt.);

5) valstybės biudžeto lėšos, skiriamos sutartyje numatytai aukštosios mokyklos veiklai užtikrinti ir plėtoti;

6) aukštosios mokyklos planuojamos gauti iš mokslinės, konsultacinės, informacinės ir ūkinės veiklos bei teikiamų paslaugų pajamos, kurios naudojamos pagal senato (akademinės tarybos) patvirtintą sąmatą;

7) kiti aukštosios mokyklos ir Ministerijos įsipareigojimai.

Kasmet ne vėliau kaip kovo mėnesį aukštoji mokykla ir Ministerija įvertina, kaip sutartis vykdoma, prireikus ją tikslina ar papildo abipusiais įsipareigojimais ateinantiems 3 metams.

Pakeistas Mokslo ir studijų įstatymas¹⁵⁸ numatė, jog „Mokslo ir studijų institucijų veikla gali būti finansuojama valstybės biudžeto asignavimais, Lietuvos valstybinio mokslo ir studijų fondo bei kitų fondų lėšomis, taip pat kitomis teisėtai įgytomis lėšomis. Mokslo ir studijų institucijos taip pat gali vykdyti valstybines mokslo bei kitas programas, užsakymus pagal sutartis su Lietuvos Respublikos ir užsienio fiziniiais bei juridiniais asmenimis, dalyvauti tarptautinėse mokslo ar studijų programose“.

Pagal Mokslo ir studijų įstatymo pakeitimo 24 straipsnį, „Seimas kasmet turi nustatyti asignavimų mokslui ir studijoms bendrą sumą: Seimas kasmet nustato asignavimų mokslui ir studijoms bendrą sumą: paprastosioms išlaidoms (neišskiriant lėšų darbo užmokesčiui) ir Valstybės investicijų programoje numatytus valstybės biudžeto asignavimus nepaprastosioms išlaidoms. Kartu iš asignavimų mokslui ir studijoms nurodomi asignavimai kiekvienai valstybės aukštajai mokyklai“. Šios finansavimo nuostatos sietinos su bendrosios sumos (angl. *block – grant funding*) valstybinio finansavimo mechanizmu.

2011 metų duomenimis (žr. 17 pav.) aukštųjų mokyklų finansavimo metodai Europoje kardinaliai pasikeitė. Daugelis valstybių atsisakė finansavimo pagal formulę – šis metodas išliko, tačiau kaip antraeilis arba pagalbinis, siekiant suskaičiuoti lėšas skiriamas pagal kitą

¹⁵⁸ Lietuvos Respublikos Mokslo ir studijų įstatymo pakeitimo įstatymas. 2002 m. birželio 11 d. Nr. IX-945. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 68-2758.

mechanizmą.¹⁵⁹ Vienintelė Didžioji Britanija taiko daugiausiai finansavimo mechanizmų – finansavimą pagal formulę, veiklos sutartis, finansavimą pagal praėjusių metų išlaidas, išskirtinių tyrimų finansavimą. Tai paaiškinama tuo, kad Didžiosios Britanijos aukštojo mokslo sistema yra suskilusi į keturias sritis pagal atskirus šalies regionus – Angliją, Velsą, Šiaurės Airiją ir Škotiją. Kiekvienas regionas taiko skirtingus aukštųjų mokyklų finansavimo metodus.

Vienu plačiausiai taikomų metodu tampa veiklos sutartys – pradedama orientuotis ne vien į indėlį, tačiau ir į rezultatus, kurie prieš tai nebuvo vertinami kaip ypač svarbūs. Veiklos sutartys skatina aukštąsias mokyklas gerinti savo veiklos kokybę ir efektyvumą, tai siekiant padidinti gaunamą finansavimą ir kartu vykdant šalies/regiono mastu svarbius tikslus. Lietuva 2011 m. duomenimis išskiria tikslinį finansavimą ir į indėliu paremtą finansavimą, kas yra paskatinta studijų krepšelio metodikos. Vis dėlto šis metodas skatina aukštąsias mokyklas steigti daug studijų programų siekiant pritraukti kuo daugiau studentų, tačiau neužtikrinant kokybės ir ruošiamų specialistų poreikio.

Kiekvienas finansavimo metodas dažniausiai turi vienos arba kelių skirtingų politinių ideologijų elementų. Pavyzdžiui, finansavimas bendrąja suma ir biudžeto eilutės gali būti priskiriamos konservatyviam požiūriui, kadangi viską sprendžia ir kontroliuoja valstybė, aukštosioms mokykloms turi mažą arba visai neturi jokios pasirinkimo ir sprendimų priėmimo laisvės. Toks metodas skatina laikytis tradicijų paliekant valstybę viena pagrindine aukštųjų mokyklų finansuotoja (tai yra ir socialdemokratinės ideologijos elementas) ir kontroliuotoja. Visa aukštųjų mokyklų atskaitomybė taip pat yra valstybei. Taip pat šis metodas turi ir socialdemokratinės ideologijos elementų, nes neskatina privataus sektoriaus įsitraukimo į aukštųjų mokyklų finansavimą.¹⁶⁰

Finansavimo formulė yra metodas, kuris gali būti taikomas vienas arba greta kitų finansavimo metodų ir dėl to sunku nustatyti jos ideologinę kryptį. Jeigu formulė yra taikoma greta veiklos sutarčių – ji gali būti laikoma gan liberalia, kadangi čia jos funkcija yra tik objektyviai suskaičiuoti ir paskirti finansavimą aukštojo mokslo institucijai. Pats finansavimo dydis ir jo skyrimo kriterijai yra nustatomi veiklos sutartimis. Pagal finansavimo formulę skaičiuojamas finansavimas aukštosioms mokykloms skaičiuojamas objektyviai, pagal kiekvienos aukštosios mokyklos turimą indėlį – taigi šiuo atveju formulė negali būti priskiriama socialdemokratinėms pažiūroms, nes finansavimas nėra vienodas visoms aukštosioms mokykloms, tik taikoma skaičiavimo metodika sutampa. Formulė iš dalies gali būti laikoma konservatyviu finansavimo metodu, nes ji

¹⁵⁹ Barnabe, F. Emerging Trends and Old Habits in Higher Education Management: Focus on the Public vs. Private Funding Debate, *Creative Education*, Vol. 3, 2012, p. 1012.

¹⁶⁰ Želvys, R., et al., *Švietimo politika ir monitoringas*, Vilnius: Švietimo studijų centras, 2003, p. 33.

taikoma finansuojant aukštąsias mokyklas, o ne pačius stojančiuosius ir tai prieštarauja liberaliai idėjai, kuomet finansuojami yra studentai ir jie gali nuspręsti į kokias aukštąsias mokyklas – privačias ar valstybines – nešis gautą finansavimą, taip skatinant aukštųjų mokyklų konkurenciją.

Veikos sutarys arba rezultatų finansavimo metodas yra vienas liberaliausių studijų finansavimo būdų. Šis metodas aukštosioms mokykloms suteikia pasirinkimo laisvę, kaip gautas lėšas jos panaudos, svarbiausia įvykdyti numatytus tikslus. Taip pat matomas galių pasidalijimas tarp valstybės, aukštosios mokyklos ir visuomenės. Valstybė gali nurodyti aukštąja mokykla kokius tikslus ji turi pasiekti norėdama gauti tam tikrą finansavimą. Aukštoji mokykla gali pati spręsti kaip panaudos gautas lėšas ir kaip pritraukti daugiau studentų. O visuomenė – tai dažniausiai būna studentai ir jų šeimos – gali nuspręsti, kokias aukštąsias mokyklas pasirinkti (aukštosios mokyklos turi atsiskaityti visuomenei apie savo vykdomą veiklą siekdamas juos pritraukti).

Visi finansavimo metodai gali būti suskirstyti ir pagal aukštojo mokslo finansavimo modelius. Biurokratiniam modeliui galima priskirti finansavimą bendrąja suma, biudžeto eilutės finansavimą bei iš dalies finansavimą pagal formules. Šiuose modeliuose svarbų finansuotojos ir prižiūrėtojos vaidmenį atlieka valstybė. Kolegialiam modeliui galima priskirti finansavimo formules bei veiklos sutartis, nes šis modelis suteikia galimybę pritraukti lėšų iš įvairių šaltinių (formulė dažnai yra ne pagrindinis finansavimo metodas, bet taikoma skiriant tik dalį gaunamo finansavimo). Veiklos sutartys skatina aukštųjų mokyklų nepriklausomybę, nes joms yra suteikiama plati autonomija nuspręsti kaip jos vykdys savo veiklą. Rinkos modeliui gali būti priskiriamos taip pat veiklos sutartys, nes jo skatina konkurenciją, siekiant gauti norimo dydžio finansavimą, skatina atskaitomybę prieš visuomenę.

Svarbu aptarti ir palyginti skirtingose valstybėse taikomus finansavimo metodus.

Lenkija

Lenkija yra priskiriama prie valstybių, taikančių veiklos sutartimis paremtą finansavimo metodą.¹⁶¹

Aukštosios mokyklos finansavimą gauna valstybės skiriamomis dotacijomis (*blok grants*). Jos skirtos veiklai, kuri yra numatyta teisiškai, finansuoti: aukštosios mokyklos priežiūra, veikla susijusi su priimtais studentais; finansinei paramai studentams teikti; investicinių projektų

¹⁶¹ Esterman, T., et al., *Designing Strategies for Efficient Funding of Higher Education in Europe*, Brussels: European University Association, 2013, p. 11, prieiga per internetą <<http://www.eua.be/define>>, (žiūrėta 2014 04 18).

finansavimui; tinkamų sąlygų neįgaliems studentams sudarymui.¹⁶² Universitetai gali gauti konkrečias bei tikslines dotacijas, kurios skirtos skirtingų rūšių išlaidų padengimui. Konkrečios dotacijos yra skiriamos konkrečiam, numatytam ūkio subjektui (aukštojo mokslo institucijai), kuri lėšas naudoja mokymui, priežiūrai bei finansinei paramai. Tokį konkretumą galima lyginti su biudžeto eilutės finansavimo metodu. Tikslinės dotacijos (*purpose specific grants*) skiriamos ilgalaikio turto pirkimams, reikmių reikalingų neįgaliesiems įsigijimui, doktorantūros studentų išlaidoms padengti.¹⁶³ Šias dotacijas dalinai finansuoja aukštojo mokslo ir mokslo ministerija.

Kariuomenės, medicinos, aviacijos ir jūreivystės universitetų ar specialybių studentams skiriama lėšų dalis yra kontroliuojama atitinkamą sritį kuruojančios ministerijos.

Aukštajai mokyklai skiriamų lėšų dalis yra nustatymas ir paskirstymas susideda iš 2 etapų:

1. Visa numatyta lėšų suma kasmet yra nustatoma valstybės biudžeto akte. Šalies biudžeto išlaidos yra paskirstomos aukštųjų mokyklų finansinėms operacijoms, kurios skirtos darbo užmokesčiui finansuoti, turi būti kasmet indeksuojamos, t.y. susieta su indeksu pagal vidutinę (ar bent minimalią) metinę atlyginimų augimo normą, kuri yra reglamentuojama biudžeto įstatyme atsižvelgiant į biudžeto metus.¹⁶⁴ Lėšos, kurios nėra skirtos darbo užmokesčiui, turi būti indeksuojamos kasmet.
2. Ministras, atsakingas už aukštąjį mokslą, nustato lėšų skyrimo algoritmą, pagal kurį lėšos bus paskirstomos tarp aukštųjų mokyklų. Algoritmas leidžia paskirstyti 35 proc. visos gaunamos paramos. Jis nustatomas remiantis 6 kriterijais (studentai, žmogiškieji ištekliai, personalo galimybės, tyrimai, įgaliojimai, mainų programos).¹⁶⁵

Finansinės dotacijos yra atskirai skiriamos universitetinėms ir neuniversitetinėms aukštosioms mokykloms.

Lenkijoje skiriama dotacija labai daug priklauso nuo finansavimo, skirto praėjusiais metais (tai finansavimo pagal formulę kriterijus). Jis yra nustatytas naudojant taip vadinamą perdavimo konstantą.¹⁶⁶

Biudžeto akte yra numatyti ir kiti lėšų šaltiniai, kurie yra skirti kokybės užtikrinimui ir yra skiriami geriausiems organizaciniams vienetams. Šios lėšos gali būti naudojam os stipendijoms, atlyginimams ir kt.

¹⁶² Eurydice: Poland: Higher Education Funding, prieiga per internetą <https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Poland:Higher_Education_Funding>. (žiūrėta 2014 12 28).

¹⁶³ Ten pat.

¹⁶⁴ Ten pat.

¹⁶⁵ Ten pat.

¹⁶⁶ Ten pat.

Aukštosios mokyklos taip pat gali gauti finansavimą iš valstybės struktūrinių fondų, vietinės valdžios ar įvairių asociacijų.

Lenkijoje viešos aukštosios mokyklos vykdo finansinę politiką, grindžiamą veiklos ir finansiniais planais, patvirtintais senato. Planas turi atitikti 2012-12-18 Ministrų tarybos reglamentą ir ten numatytus reikalavimus.¹⁶⁷ Aukštosios mokyklos rengia metinės veiklos ir finansų planą, atsižvelgiant į gaunamas dotacijas, kitas lėšas gautas iš valstybės biudžeto ir vietinės valdžios ar asociacijų lėšas bei savo planuojamas pajamas. Parengtas planas pateikiamas ministrui, kuris vykdo priežiūrą ir ministrui, atsakingam už viešuosius finansus per 14 dienų nuo plano patvirtinimo.¹⁶⁸ Viešose AM rektorius yra atsakingas už valdymą ir priima sprendimus. Strateginį veiklos planą jis teikia kolegialiam aukštosios mokyklos organui, numatytam statute.¹⁶⁹

Danija

Danijoje aukštosios mokyklos finansavimą gauna bendrosiomis dotacijomis (*block grants*) iš Mokslo, inovacijų ir aukštojo mokslo ministerijos bei Kultūros ministerijos taikant taksometro principą. Taip pat lėšos yra gaunamos iš įvairių pajamų, gaunamų teikiant įvairias paslaugas, susijusias su aukštosios mokyklos pagrindine veikla.¹⁷⁰

Šios dvi ministerijos dotacijas skiria įvairioms išlaidų kategorijoms:

- švietimo reikmėms: dotacijos dydis priklauso nuo priimamų studentų skaičiaus ekvivalento lyginant jį su esamų studentų, doktorantų, kursų klausytojų skaičiumi ir atviromis švietimo programomis, kurių klausytojai moka kuklų mokestį. Priimtų studentų ekvivalentas yra padauginamas iš taksometro, numatyto kasmetiniame valstybės biudžete, dydžio ir dotacijų švietimo reikmėms kaip viso finansavimo pagrindo.¹⁷¹
- Tyrimams;
- Kitoms reikmėms: bibliotekoms, muziejams, kolekcijoms ir kt.;
- Kapitalo išlaidos – skiriamos konkrečiai šioms išlaidoms – paskoloms, pastato išlaikymui ir pan.

¹⁶⁷ Eurydice: Poland: Higher Education Funding, prieiga per internetą <https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Poland:Higher_Education_Funding>. (žiūrėta 2014 12 28).

¹⁶⁸ Ten pat.

¹⁶⁹ Ten pat.

¹⁷⁰ Eurydice: Denmark: Higher Education Funding, prieiga per internetą <https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Denmark:Higher_Education_Funding>. (žiūrėta 2014 12 28).

¹⁷¹ Ten pat.

Mokslui ir tyrimams lėšos yra skiriamos atskirai (aukštosios mokyklos pagrindinį finansavimą gauna taikant taksometro sistemą, kuri lėšas skiria tiesiogiai studentams, išlaikiusiems egzaminus). Tyrimai finansuojami 2-jų pakopų sistema: 1-oji pakopa tai pagrindinės dotacijos, skiriamos skirtingų ministerijų tiesiogiai aukštojo mokslo institucijai. 2-oji pakopa apima tyrimų lėšas, gaunamas iš Nacionalinės Tyrimų Tarnybos, strateginių tyrimų programų fondų, ministerijų ar privačių įmonių.¹⁷²

Taigi Danijoje taikomas finansavimas bendrąja suma paremtas formule (taksometro principas) ir pereinant prie sutarčių su valstybe. 2006/2007 metais sutartys tarp valstybės ir aukštosios mokyklos buvo pasirašomos tik su universitetais.¹⁷³ 2008 metais tokios sutartys jau buvo pasirašomos su 22 neuniversitetinėmis aukštosiomis mokyklomis, kurios susijungė į 8 institucijas.

Taksometro principas remiasi studentų sukauptais kreditais. Danijoje finansavimas skiriamas tiesiogiai studentams, kurie yra išlaikę egzaminus.¹⁷⁴

Universitetų plėtros sutartys yra pasirašomi nuo 1999 metų. Jų pagalba Danijoje buvo sukurtas gan paprastas valdymo instrumentas, kuris dabar taikomas daugelyje valstybių. Aukštosios mokyklos pasirašo plėtros sutartis su Mokslo, Technologijų ir Inovacijų ministerija. Sutartys Danijoje nėra teisiškai privalomos, t.y. aukštosios mokyklos neprivalo pasirašyti sutarčių su valstybe. Sutartys universitetams padeda nustatyti svarbiausias sritis, į kurias universitetas turi orientuotis, o taip pat tai instrumentas, kurio pagalba universitetas siekia numatytų tikslų. Taip pat sutartys nėra susiję su universitetų gaunamomis finansinėmis dotacijomis (jos kaip jau minėta skiriamos taksometro principu). Tačiau greitu metu tai gali kisti, nes suinteresuotos šalys, tarp jų ir vyriausybė, siūlo, kad plėtros kontraktai ateityje būtų susiję su finansavimu.

Estija

Estijoje universitetų gaunamos pajamos susideda iš valstybės skiriamų asignavimų, pajamų, gautų padengiant studijų išlaidas, pajamos iš teikiamų paslaugų susijusių su pagrindine aukštosios mokyklos veikla, pajamos iš tyrimų, plėtros bei kt.¹⁷⁵

Iki 2013 metų Estijoje aukštosios mokyklos buvo finansuojamos pagal valstybės numatytas švietimo programas – remtasi priimtų studentų skaičiumi, kuris buvo nustatomas susitarimu su

¹⁷² JongBloed, B., *Funding Higher Education: a view across Europe*, Brussels: ESMU, 2010, p. 25.

¹⁷³ Ten pat., p. 20.

¹⁷⁴ Ten pat., p. 21.

¹⁷⁵ University act, prieiga per internetą <<https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/504112013012/consolide/current>>, (žiūrėta 2015 01 10).

ministerija.¹⁷⁶ Nuo 2002 m. taikytas baigusiųjų skaičiumi paremtas finansavimas (*outcome based*), kai aukštoji mokykla turėjo parengti tam tikrą studentų skaičių kiekvienoje studijų pakopoje, kad gautų visą numatytą finansavimą. Labiausiai dėmesys buvo kreipiamas į magistrantų paruošimą.

Nuo 2013 m. Estijoje vykdoma švietimo finansavimo reforma. Imta finansavimo nebesieti vien su esamomis studijų vietomis ir baigusiųjų skaičiumi. Aukštosios mokykloms imta teikti paramą nepriklausomai nuo šių faktorių. Aukštosios mokyklos turi apsispręsti dėl savo profilio, numatyti studijų programas ir kiek studentų jos gebės paruošti. Pagrindinė finansavimo reformos idėja – finansavimą padaryti priklausomą nuo kokybės ir švietimo efektyvumo, atsižvelgti į visuomenės poreikius.¹⁷⁷ Finansavimas padidintas 25 proc. ir tai kompensuoja prarastas lėšas, prieš tai gautas už mokamas studijas (jos naikinamos). Reformą planuojama įgyvendinti per trejus metus, ji turi būti baigta 2016 metais.¹⁷⁸

Estijoje tarp valstybės ir aukštosios mokyklos yra pasirašomos sutartys, kurių vieno ciklo trukmė yra 3 metai. Sutartyse yra numatomos teisės ir pareigos abejoms šalims. Sutartyje numatomos pagrindinės aukštojo mokslo institucijos pareigos, pagal jos tikslus ir funkcijas nustatomos studijų programos, pagal kurias leidžiama vykdyti iššestines studijas; doktorantūros studijų apskaičiavimas; nacionalinės svarbos veiklos vykdymas ir jos finansavimo sąlygos; stipendijų dydis ir paskirstymas; veiklos sutarčių ataskaitų parengimo tvarka.¹⁷⁹

70-75 proc. valstybės skiriamo finansavimo skiriama veiklai susijusiai su kokybe, efektyvumu. 25-30 proc. finansavimo skiriama paremti tai veiklai, kuri yra svarbi nacionaliniu lygiu. Estijoje kuriant lėšų paskirstymo planą yra atsižvelgiama į keletą kriterijų, tai priimtų bei studijuojančių studentų skaičius, kuris yra lyginamas su kitomis valstybėmis; pasiekimai, kurie yra pasiekti pagal anksčiau numatytus veiklos sutarčių tikslus; studentų studijų rezultatai; įsidarbinamumas kaip studijų kokybės garantas; absolventų skaičius; teisės aktuose numatytų įsipareigojimų vykdymas.¹⁸⁰

Anglija

Anglijoje yra taikomas prioritetinis finansavimo metodas – studentams suteikiamos specialios dotacijos trūkstamuose dalykuose (*scarcity grants*). Taip siekiama tolygaus studentų pasiskirstymo visos aukštosiose mokyklose ir studijų programose.

¹⁷⁶ Eurydice: Estonia: Higher Education Funding, prieiga per internetą <https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Estonia:Higher_Education_Funding>, (žiūrėta 2014 12 28).

¹⁷⁷ Ten pat.

¹⁷⁸ Ten pat.

¹⁷⁹ University act, prieiga per internetą <<https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/504112013012/consolide/current>>, (žiūrėta 2015 01 10).

¹⁸⁰ Ten pat.

Didžiojoje Britanijoje iki 1998 metų studijos buvo finansuojamos valstybės biudžeto lėšomis, tačiau nuo 2006 m. įdiegtas studentų įmokos principas.¹⁸¹ Minimalų ir maksimalų įmokos dydį nustato valstybė. Anglijoje aukštosios mokyklos finansavimą gali gauti šešiais skirtingais keliais¹⁸².

Pirmasis yra šiuo metu taikomas finansavimas bendrąja suma (subsidiya). Metodika, pagal kurią yra skiriamas finansavimas yra nustatoma Anglijos aukštojo mokslo tarybos.¹⁸³ Gaunamas subsidijas galima skirstyti į tris kategorijas¹⁸⁴:

1. Mokymosi ir dėstymo finansavimas, įskaitant dalyvavimo plėtrą, remiantis metine finansavimo sutartimi su kiekviena institucija pagal numatytą studentų skaičių, kuri įstaiga įsipareigoja parengti.
2. Finansavimas tyrimams. Dotacijos tyrimams suteikiamos atsižvelgiant į kokybės parametrus, kuriuos periodiškai nustato Mokslinių tyrimų vertinimo (angl. Research Assessment Exercise) institucija.
3. Specialus finansavimas orientuotas į specifines veiklos sritis.

Anglijos aukštojo mokslo tarybos paskirtis yra paskirstyti lėšas mokymui ir tyrimams tarp atskirų aukštųjų mokyklų užtikrinant aukštą kokybę. Taryba finansuoja tik prioritėtines sritis, kur aukštosios mokyklos gaunamų pajamų gali nepakakti visoms išlaidoms padengti – tai brangios studijų programos, lankstaus mokymosi finansavimas, prieinamumo ir socialinio mobilumo užtikrinimas, išskirtinių studijų rengimas ir kt. strategiškai svarbūs dalykai.¹⁸⁵ Aukštojo mokslo institucijos yra atskaitingos tarybai dėl gautų lėšų panaudojimo.

Didžioji finansavimo dalis yra skiriama pagal formulę, naudojant skirtingas formules mokymo ir tyrimų finansavimui. Sumos, skirtos mokymui ir tyrimams, vėliau yra sujungiamos į dotacijas, paskirstomas atskiroms aukštosioms mokykloms. Aukštosios mokyklos ir koledžai apie

¹⁸¹ Pūraitė, A., *Aukštojo universitetinio mokslo valstybinis reguliavimas: daktaro disertacija*, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, p. 137.

¹⁸² Reichert, S., *Institutional Diversity in European Higher Education*, Brussels: European University Association, 2009, p. 28, prieiga per internetą <http://www.eua.be/fileadmin/user_upload/files/Publications/Institutional_Diversity_in_European_Higher_Education.pdf>. (žiūrėta 2015 03 14).

¹⁸³ Eurydice: United Kingdom: England: Higher education funding, prieiga per internetą <https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/United-Kingdom-England:Higher_Education_Funding>. (žiūrėta 2014 12 28).

¹⁸⁴ Reichert, S., *Institutional Diversity in European Higher Education*, Brussels: European University Association, 2009, p. 28, prieiga per internetą <http://www.eua.be/fileadmin/user_upload/files/Publications/Institutional_Diversity_in_European_Higher_Education.pdf>. (žiūrėta 2015 03 14).

¹⁸⁵ Eurydice: United Kingdom: England: Higher education funding, prieiga per internetą <https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/United-Kingdom-England:Higher_Education_Funding>. (žiūrėta 2014 12 28).

jiems skiriamą finansavimą akademiniam metams (nuo rugpjūčio iki liepos) yra informuojami kovo mėnesį.

Dar vienas Anglijos aukštųjų mokyklų finansavimo šaltinis yra Kapitalo fondas (angl. *Capital Funding*). Pastarasis finansuojamas Mokslinių tyrimų investicijų fondo (angl. *Science Research Investment Fund*), kuris remia investicijas į mokslinių tyrimų infrastruktūrą. Lėšos mokslui ir moksliniams tyrimams yra skiriamos atskirai. Didžiosios Britanijos mokslinių tyrimų finansavimui būdingi į veiklos rezultatus orientuoto finansavimo principai. Mokslinės veiklos finansavimo metodika Didžiojoje Britanijoje gana sudėtinga, tačiau pakankamai efektyvi. Mokslinių tyrimų finansavimas siejamas su kokybine tyrimų dimensija, kurios išraiškos mechanizmai – tarptautiniai ir nacionaliniai kokybės standartai. Paprastai vertinami tokie rodikliai kaip cituojamų tarptautiniu lygmeniu publikacijų skaičius, studijas baigiančių doktorantų skaičius, tyrimų inovatyvumas. Institucijos pačios sprendžia, kurių tyrėjų duomenis pateikti atitinkamoms atsakingoms valstybinėms institucijoms. Moksliniams tyrimams aukštojo mokslo institucijos gali gauti ir papildomą finansavimą įvairiems projektams iš specialių valstybinių institucijų ir fondų (pavyzdžiui, Mokslinių tyrimų investicijų fondas (angl. *Science Research Investment Fund*), sutarčių su ūkio subjektais, valstybinių institucijų¹⁸⁶.

Trečią, ir kai kurioms institucijoms svarbiausią, pajamų šaltinį sudaro dotacijos iš Mokslinių tyrimų tarybos (angl. *Research Council*), skirtos specifiniams projektams, taip pat iš sutarčių su pramonės ir komercinėmis įmonėmis bei vyriausybės departamentais, arba dotacijos iš labdaros ir ES.

Ketvirtas, ir pastaruoju metu labai diskutuojamas šaltinis, yra studijų įmokos. Verta pastebėti, kad atsižvelgiant į socialinę ir ekonominę studentų padėtį, ši mokesčių visiškai ar iš dalies padengia vietos švietimo valdžią.

Penktas vis didėjantis pajamų šaltinis kyla iš žinių perdavimo tiesiogiai per institucijos teikiamas paslaugas, arba iš paramos inovacijoms iš *Anglijos aukštojo mokslo fondo tarybos* (angl. *Higher Education Funding Council for England*), kuri yra skirta padėti aukštojo mokslo įstaigoms plėtoti bendradarbiavimą su verslu ir platesne visuomene.

Reikėtų pažymėti, kad Mokslinių tyrimų tarybos taip pat skatina "tarpsektorinį" bendradarbiavimą, teikiant finansavimą moksliniams tyrimams bendradarbiaujant su pramonės sektoriumi.

Šeštasis finansavimo gavimo šaltinis yra pajamos iš labdaros/aukų, dovanos, parama, specialūs mokesčiai už trumpalaikius kursus ir t.t.

¹⁸⁶ Pūraitė, A., *Aukštojo universitetinio mokslo valstybinis reguliavimas: daktaro disertacija*, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, p. 136.

Aukštosios mokyklos gaunamomis subsidijomis gali laisvai disponuoti, remiantis Aukštojo mokslo tarybos gairėmis. Didelę gaunamų pajamų dalį sudaro studentų įmokos už studijas. Jas turi mokėti visi studentai, išskyrus tuos, kurie gauna valstybės ar universiteto skiriamas stipendijas.¹⁸⁷ Parama studentams yra skiriama tiesioginiu vyriausybės finansavimu, kuris yra skiriamas ne tik stipendijoms, bet ir paskoloms.

Anglijoje pastebimas spartus studentų skaičiaus didėjimas, kas reikalauja didesnių kaštų ir skatina didinti studentų studijų įmokas. Taip pat Anglijoje diskutuojama dėl aukštųjų mokyklų finansavimo bendrąja suma ar studentų krepšelio finansavimo metodo įdiegimo.¹⁸⁸

Suomija

Suomijoje universitetų finansavimas yra paremtas finansavimu pagal formulę, kuri apima strateginį finansavimą bei mokymo ir tyrimų finansavimą.¹⁸⁹

Suomijoje finansavimas pagal formulę orientuotas į diplomų skaičių, t.y. rezultato kriterijų arba veikla pagrįstas finansavimo pagal formulę komponentas (dėl to susitariama su aukštąja mokykla).¹⁹⁰ Kadangi Suomijoje aukštosios mokyklos turi gaunamų resursų panaudojimo laisvę, mainais ji susitaria su Švietimo ir Kultūros Ministerija, kad pasieks numatytus rezultatus bei nacionalinius tikslus, kuriuos Ministerija numato kiekvienos sutarties pasirašymo pradžioje. Tikslai nėra nustatomi tik valstybės nuožiūra – prieš juos patvirtinant yra tariamasi su aukštosiomis mokyklomis ir numatomas tam tikrai sričiai skiriamas finansavimas.¹⁹¹ Kiekvienai sričiai finansavimas skiriamas atskirai, atsižvelgiant į srities finansines sąnaudas.

Šie susitarimai (angl. *performance contracts*), orientuoti į veiklos rezultatus, paremti formule, suteikia aukštojo mokslo institucijai pagrindinį finansavimą, kuris sudaro 89 proc. viso institucijos finansavimo.¹⁹² Formulė susideda iš finansuojamos sumos, dalies finansavimo, orientuoto į indėlį (priimtų studentų skaičius), bei dalis orientuota į 3 tikslą - žinių perdavimą ir visuomenines paslaugas. Nuo 1998 metų mažesnioji universitetų lėšų dalis (apie 7 procentai) yra gaunami iš nacionalinių programų, kurios orientuotos į veiklos rezultatų kriterijus (angl.

¹⁸⁷ Pūraitė, A., *Aukštojo universitetinio mokslo valstybinis reguliavimas: daktaro disertacija*, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, p. 137.

¹⁸⁸ Ten pat., p. 138.

¹⁸⁹ Eurydice: Finland: Higher Education Funding, prieiga per internetą <https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Finland:Higher_Education_Funding>, (žiūrėta 2014 12 28).

¹⁹⁰ JongBloed, B., *Funding Higher Education: a view across Europe*, Brussels: ESMU, 2010, p. 21.

¹⁹¹ Eurydice: Finland: Higher Education Funding, prieiga per internetą <https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Finland:Higher_Education_Funding>, (žiūrėta 2014 12 28).

¹⁹² JongBloed, B., *Funding Higher Education: a view across Europe*, Brussels: ESMU, 2010, p. 23.

performance criteria).¹⁹³ Apskritai Suomijoje susitarimai tarp valstybės ir aukštųjų mokyklų skirti pabrėžti strateginius tikslus (vykdant ne tik universitetui, bet ir nacionaliniu bei regioniniu mastu svarbią veiklą) ir skatinti aukščiausių kompetencijų ugdymą bei sklaidą.

Suomijoje universitetai ir politechnikumai yra finansuojami skirtingai. Politechnikumams skiriamas Ministerijos finansavimas apima pagrindines jų gaunamas lėšas, projektų ir kitos vykdomos veiklos pasiektais rezultatais pagrįstą finansavimą ir finansavimą, skirtą bendroms politechnikumo išlaidoms. Politechnikumai gauna tam tikrą lėšų sumą, skirtą vienam studentui, kuri skiriasi priklausomai nuo studentų skaičiaus skirtingose švietimo srityse ir baigusiujų studijas skaičiaus (per dviejų metų laikotarpį).¹⁹⁴ Tai yra skaičiavimo metodika, paremta vidutine išlaidų suma vienam studentui. Studentų skaičius priklauso nuo susitarime su ministerija numatyto studentų skaičiaus (toks susitarimas gali būti laikomas specialiu susitarimu sutartiniu biudžetu). Suma, kuri yra skiriama vienam studentui yra perskaičiuojama kas ketverius metus pagal aktualias išlaidas vienam studentui.¹⁹⁵

Politechnikumai taip pat iš ministerijos gauna finansavimą, skirtą tyrimams bei veiklos rezultatais pagrįstą finansavimą. Tuo siekiama, kad politechnikumai nuolat gerintų savo švietimo paslaugų kokybę ir efektyvumą.

Veiklos rezultatų finansavimas skiriamas remiantis numatytais kriterijais: institucinė struktūra, studentų pritraukimas, studijų kokybė ir efektyvumas, internacionalizavimas, tyrimai ir plėtra, bendradarbiavimas su darbdaviais.¹⁹⁶

Suomijoje nuo 2014 metų taikomas finansavimas pagal pakoreguotą finansavimo formulę, kuri apima 5 finansavimo sritis: švietimą, tyrimus ir plėtrą, regiono įtaką ir bendradarbiavimą su darbdaviais, kokybę ir internacionalizavimą, veiklos apimtis (mastą).¹⁹⁷

Prancūzija

Prancūzijoje aukštojo mokslo finansavimas visada buvo laikomas valstybės atsakomybe, o privačios lėšos buvo priimtinos gautos iš mokslinių tyrimų.¹⁹⁸

¹⁹³ JongBloed, B., *Funding Higher Education: a view across Europe*, Brussels: ESMU, 2010, p. 23.

¹⁹⁴ Eurydice: Finland: Higher Education Funding, prieiga per internetą <https://webgate.ec.europa.eu/fpfs/mwikis/eurydice/index.php/Finland:Higher_Education_Funding>, (žiūrėta 2014 12 28).

¹⁹⁵ Ten pat.

¹⁹⁶ Ten pat.

¹⁹⁷ Ten pat.

¹⁹⁸ Reichert, S., *Institutional Diversity in European Higher Education*, Brussels: European University Association, 2009, p. 50, prieiga per internetą <http://www.eua.be/fileadmin/user_upload/files/Publications/Institutional_Diversity_in_European_Higher_Education.pdf>, (žiūrėta 2015 03 14).

Prancūzijoje šiuo metu yra taikomas finansavimo metodas paremtas veiklos sutartimis ir kitais *performance* elementais (kaip Danijoje, Lenkijoje, UK). Jis yra platesnis nei finansavimas pagal formulę, nes apima tikslus ir uždavinius, kuriuos universitetas įsipareigoja pasiekti. Aukštųjų mokyklų finansavimas yra tarpministerinė sritis dėl kurios derasi skirtingos krypties ministerijos.¹⁹⁹

2009 metais Prancūzijoje vyravo finansavimas bendromis dotacijomis (ir biudžeto eilutės finansavimu, kuris buvo siejamas su valstybės ir aukštosios mokyklos ketverių metų sutartimis). Aukštosios mokyklos negalėjo nei pasilikti nepanaudotų lėšų, nei jų panaudoti kitai išlaidų kategorijai, nei palikti kitiems metams. Toks biudžeto nelankstumas labai riboja aukštųjų mokyklų veiklos efektyvumą ir veiksmingumą.²⁰⁰ Tais pačiais metais buvo taikomas fiksuotas mokestis už studijas. Taip pat atlyginimai aukštųjų mokyklų darbuotojams ir išlaidos, siejamos su aukštosios mokyklos pastato priežiūra buvo mokamos tiesiogiai ir valstybės ar regiono valdžios biudžeto bei tai buvo tiesioginė jų atsakomybė.²⁰¹

Prancūzijoje finansavimas yra orientuotas į indėlių (studentus, personalą, vietovės, kurioje yra aukštoji mokykla, ypatybes).²⁰²

Prancūzijoje 80 proc. universitetų yra finansuojama pagal San Remo modelį, kuriuo remiantis suskaičiuojamos darbuotojų poreikių ir periodinės išlaidos.²⁰³ Modelis apima tokius kriterijus kaip studentų skaičius, vietovės ypatybės bei kiti su skirtingomis studijų programomis susiję indikatoriai.

Prancūzijoje sutartys arba kontraktai yra taikomos šalia finansavimo pagal formulę metodo. Kontraktai yra pasirašomi 4-iems metams. Pirmieji kontraktai atsirado jau 9-ajame dešimtmetyje (1989 m.). Pirma jie buvo skirti tik tyrimų finansavimui, o 1989 metais su jais susietas visos aukštojo mokslo institucijos finansavimas.²⁰⁴ Viena skiriamo finansavimo dalis yra skiriama tyrimams, o kitos dydis priklauso nuo studentų skaičiaus. Šios dvi dalys yra atskiros ir tarpusavyje nesiejamos. Mokymui skirtos lėšos yra mažiau detalizuotos, dėl jų deramasi tik su aukštosios mokyklos vadovu. Tyrimų dalis yra labiau detalizuojama.

Prancūzijoje kontraktai yra pasirašomi ne tik tarp valstybės ir aukštosios mokyklos, bet taip pat gali būti pasirašomi tarp valstybės ir regiono, kas užtikrina tinkamą ir efektyvų tyrimų finansavimą bei regiono plėtrą.

¹⁹⁹ Eurydice:France: Higher education funding, prieiga per internetą <https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/France:Higher_Education_Funding>. (žiūrėta 2014 12 28).

²⁰⁰ Reichert, S., *Institutional Diversity in European Higher Education*, Brussels: European University Association, 2009, p. 50, prieiga per internetą <http://www.eua.be/fileadmin/user_upload/files/Publications/Institutional_Diversity_in_European_Higher_Education.pdf>. (žiūrėta 2015 03 14).

²⁰¹ Ten pat.

²⁰² JongBloed, B., *Funding Higher Education: a view across Europe*, Brussels: ESMU, 2010, p. 21.

²⁰³ Ten pat., p. 24.

²⁰⁴ Ten pat., p. 24.

Lietuva

Iki 2009 metų aukštojo mokslo reformos Lietuvoje buvo taikomas finansavimo būdas, kuris yra priskiriamas prie finansavimo pagal formulę, kuri buvo sudaroma pagal įvairias taisykles ir kriterijus.²⁰⁵ Vienas svarbiausių kriterijų buvo priimtų studentų skaičius, vykdomos programos, aukštosios mokyklos veiklos vertinimo rezultatai, t.y. indėlio finansavimas.²⁰⁶

Po 2009 metų mokslo ir studijų reformos Lietuvoje finansavimo modelis kito, diegiama „studento krepšelio“ („Studijų krepšelis – tai valstybės lėšos, visiškai padengiančios didesnės dalies studentų studijų išlaidas“²⁰⁷) metodika kartu su programinio bei prioritetinio finansavimo elementais, kurie palieka nemažai erdvės valstybiniam finansavimui. Šis finansavimas taip pat gali būti vadinamas paslaugos gavėjo finansavimo metodu.²⁰⁸ Esmė ta, kad jei abiturientas, turintis aukštą stojamąjį balą siekia studijuoti, pavyzdžiui, teisės mokslus turi žymiai mažesnę tikimybę patekti į valstybės finansuojamą vietą, negu abiturientas, pasirinkęs techninius mokslus. Vadinasi, rinkos modelis, arba paslaugos gavėjo finansavimo metodas taikomas iš dalies, nes abiturientų pasirinkimo laisvė yra iš dalies apribota, kadangi asmuo, neturintis galimybių mokėti už studijas, rinksis studijų sritį, kurioje yra daugiau valstybės finansuojamų vietų. Bet tai suteikia valstybei galimybę reguliuoti būsimų specialistų srautus, atsižvelgiant į aktualius socialinius, ekonominius ir darbo rinkos poreikius. Vis tik kyla klausimas, kokia metodika remiantis yra nustatomas specialistų poreikis, koku būdu yra įvertinami globalizacijos ir technologijos sparčios plėtros procesai, kurie neišvengiamai keičia bendrus reikalavimus aukštojo išsilavinimo turiniui.

2009 metų mokslo ir studijų reformos pagrindiniai siekiai buvo kokybė, efektyvumas ir prieinamumas²⁰⁹. Principu „pinigai paskui besimokantįjį“ siekiama didinti pasirinkimo galimybes ir prieinamumą, tačiau taip pat numatoma, kad turi būti atsižvelgiam į valstybės planavimą ir valstybės užsakymą.²¹⁰ Tai reiškia, kad aukštosios mokyklos, siekdamos pritraukti daugiau studentų neturi akiai kurti studijų programų, bei didinti priimamų studentų skaičių – svarbu orientuotis į esamą specialistų poreikį valstybėje.

²⁰⁵ Pūraitė, A., *Aukštojo universitetinio mokslo valstybinis reguliavimas*: daktaro disertacija, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, p. 134.

²⁰⁶ Ten pat., p. 144.

²⁰⁷ Barauskienė, N., *Priėmimo į aukštąsias mokyklas taisyklės iš esmės nesikeis*, prieiga per internetą <http://www.smm.lt/web/lt/pranesimai_spaudai/priemimo-i-aukstasias-mokyklas-taisykles-is-esmes-nesikeis>, (žiūrėta 2015 03 28).

²⁰⁸ Pūraitė, A., *Aukštojo universitetinio mokslo valstybinis reguliavimas*: daktaro disertacija, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, p. 151.

²⁰⁹ Veličkaitė, A., *Startuoja Mokslo ir studijų reforma: Seimas Priėmė Mokslo ir studijų įstatymą*, prieiga per internetą <http://www.smm.lt/web/lt/pranesimai_spaudai/startuoja-mokslo-ir-studiju-reforma-seimas-prieme-mokslo-ir-studiju-istatyma>, (žiūrėta 2015 03 21).

²¹⁰ Valstybinė švietimo 2013 – 2022 metų strategija, *Valstybės žinios*, 2013, Nr. 140-7095.

Reformos tikslai beveik sutampa su Bolonijos proceso keltais tikslais – gerinti studijų kokybę, didinti visos aukštojo mokslo sistemos efektyvumą, didinti studijų prieinamumą, gerinti infrastruktūrą, užtikrinti studijų tarptautiškumą.²¹¹ Būtent aukštojo mokslo tarptautinimas yra vienas iš būdų pritraukti lėšas į aukštąsias mokyklas.

„Nepatekusieji į valstybės finansuojamas vietas galėtų kur kas lengviau pasiskolinti lėšų studijoms – kuriama nauja valstybės remiamų paskolų sistema. Paskolos išdavimą garantuotų valstybė. Palūkanos būtų daug mažesnės, nei komercinės (daliai kompensuojama)“.²¹² Valstybinėje švietimo 2013 – 2022 metų strategijoje taip pat numatoma „stiprinti valstybinio studijų finansavimo fondą, teikiant paskolas studijoms“.²¹³ Tuo siekiama suteikti vienodas galimybes siekti aukštojo mokslo įvairių socialinių sluoksnių asmenims.

Diskutuojant dėl finansavimo reformos, didžioji dalis klausimų buvo susiję su valstybinio finansavimo metodo pasirinkimu, studijų kaštų nustatymo metodika ir paskolų sistemos kūrimu. Vienu iš švietimo finansavimo metodo pasirinkimo kriterijų šiuo metu Valstybinėje švietimo 2013 – 2022 metų strategijoje išskiriamas švietimo aprėpties didinimas²¹⁴ – turi būti pasirenkamas toks finansavimo metodas, kuris suteiktų galimybes studijuoti didesniai žmonių ratui, tačiau neturėtų trukdyti aukštosioms mokykloms ir valstybei siekti numatytų tikslų.

Iš esmės buvo sutariama, jog būtina finansavimo našta pasidalinti ir diversifikuoti pagal įvairius šaltinius – valstybės biudžeto subsidijas aukštojo mokslo institucijoms, privačias studijuojančiųjų lėšas ir ūkio subjektų lėšas, skirtas tiksliniams projektams finansuoti arba sutarčių pagrindu skiriamas konkrečiai aukštojo mokslo institucijai. Buvo siekiama įgyvendinti metodą, kai aukštojo mokslo finansavimo našta pasidalijama tarp visų suinteresuotųjų aukštojo mokslo rezultatais – valstybės, studentų (ir jų šeimų) bei potencialių darbdavių²¹⁵. Vis tik pagrindiniu aukštojo mokslo finansavimo šaltiniu išliko valstybė, kito tik tai, kam lėšos turėtų būti skirstomos - institucijoms arba tiesiogiai studentams.

²¹¹ Putinaitė, N., *LR ŠMM Lietuvos mokslo ir studijų reforma ir ES parama 2009*, Vilnius, 2009 m., prieiga per internetą

<http://www.smm.lt/uploads/documents/Papildomas%20menu2/ES_parama/AM%20ir%20ES%20sasaja%201.ppt#292.1>, (žiūrėta 2015 03 22).

²¹² Aukštojo mokslo reforma, prieiga per internetą < http://www.emedicina.lt/site/files/aukstojo_mokslo_reforma.pdf> (žiūrėta 2015 03 21).

²¹³ Valstybinė švietimo 2013 – 2022 metų strategija, *Valstybės žinios*, 2013, Nr. 140-7095.

²¹⁴ Ten pat.

²¹⁵ Pūraitė, A., *Aukštojo universitetinio mokslo valstybinis reguliavimas*: daktaro disertacija, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, p. 149.

Valstybių studijų finansavimo modelių skyriaus apibendrinimas

Išanalizavus visų valstybių aukštojo mokslo finansavimo sistemas matoma, kad dabar daugiausiai taikomas veiklos rezultatų finansavimo metodas. Šį metodą taiko Suomija, Danija, Estija, Lenkija, Prancūzija. Tik Anglijoje ir Lietuvoje toks finansavimo metodas studijų finansavimui nėra taikomas.

Valstybės dažnai taiko kelis finansavimo metodus, o vien tik finansavimas pagal veiklos sutartis yra taikomas Estijoje. Kitos valstybės taikančios veiklos sutartis taip pat taiko ir kitus finansavimo metodus – tai yra finansavimą pagal formulę ar kitą metodą, kuris taikomas siekiant suskaičiuoti kiek lėšų reiktų skirti. Danijoje šiam tikslui yra taikomas taksometro principas, paremtas studentų sukauptais kreditais; Lenkijoje sutartyse numatomas finansavimas yra paskirstomas remiantis sukuriamu algoritmu. Prancūzijoje ir Suomijoje veiklos sutartys derinamos su finansavimu pagal formulę. Taigi, nors daugelis Europos valstybių ir atsisako finansavimo pagal formulę kaip pagrindinio studijų finansavimo mechanizmo, tačiau daugelyje valstybių formulė arba jos dalys vis dar yra taikomos greta kitų finansavimo metodų.

Tačiau skirtingose šalyse tas pats finansavimo pagal formulę mechanizmas yra taikomas skirtingai, remiamasi skirtingais kriterijais. Formulė, kaip jau minėta teorinėje dalyje, gali būti orientuota arba į indėlį, arba į rezultatus. Į indėlį orientuota formulė yra taikoma Lietuvoje, Prancūzijoje. O į rezultatus orientuota formulė yra taikoma Suomijoje ir Danijoje. Anglijoje ir Lenkijoje aukštojo mokslo studijos yra finansuojamos bendrosiomis dotacijomis – Lenkijoje jos taikomos šalia veiklos sutarčių ir turi linijinio finansavimo elementų, nes pasižymi konkretumu nustatant skiriamų lėšų panaudojimo paskirtį; Anglijoje – tai kaip finansavimo dalis, orientuota į praėjusių metų išlaidas, tačiau prieš sujungiant finansavimą į bendras dotacijas, lėšos yra skirstomos pagal formulę, kuri yra skirtinga tyrimų ir mokslo finansavimui. Estijoje finansavimas pagal formulę visai nėra taikomas nuo 2013 metų.

Atskaitomybės analizuotose valstybėse taip pat skiriasi. Kadangi daugelyje valstybių yra taikomos veiklos sutartys, aukštosios mokyklos turi rengti jų vykdymo ataskaitas ir jas pateikti aukštąsias mokyklas kuruojančioms institucijoms – taryboms ar ministerijai. Veiklos sutartys taip pat užtikrina atskaitomybę prieš valstybę (Prancūzijoje ir prieš regioną), nes sutartyse dažnai numatomi nacionaliniai tikslai, kuriuos aukštosios mokyklos įsipareigoja vykdyti. Lenkijoje aukštosios mokyklos finansuojamos remiantis metiniu veiklos planu, už kurio vykdymą turi atsiskaityti prižiūrinčiam ministrui. Anglijoje aukštosios mokyklos yra atskaitingos aukštojo mokslo tarybai, kuri skiria finansavimą prioritetinėms sritims. Lietuvos Mokslo ir studijų įstatymo 7 straipsnyje nurodoma, kad „Aukštoji mokykla turi autonomiją, apimančią akademinę,

administracinę, ūkio ir finansų tvarkymo veiklą, grindžiamą savivaldos principu ir akademinė laisve“.²¹⁶ Tačiau turima autonomija skatina aukštųjų mokyklų atskaitomybę ne tik valstybei, tačiau ir visuomenei, taip siekiant pritraukti daugiau studentų, o kartu ir studijų krepšelių.

Taigi, aukštosios mokyklos negali būti visiškai savarankiškos ir pačios spręsti kaip naudoti gautą finansavimą, už tai niekam neatsiskaitant. Atskaitomybė yra kertinė grandis, siekiant pagerinti aukštojo mokslo kokybę, padidinti gaunamą finansavimą. Taip pat tai užtikrina skaidrumą prieš visuomenę ir padeda pritraukti daugiau studentų.

²¹⁶ Mokslo ir studijų įstatymas, *Valstybės žinios*, 2009-05-12, Nr. 54-2140.

IŠVADOS

1. Pagal aukštosios mokyklos ir valstybės sąveiką yra skiriami trys pagrindiniai aukštojo mokslo finansavimo metodai – biurokratinis, kolegialus ir rinkos. Biurokratinis modelis valstybei suteikia didžiausią galimybę kontroliuoti aukštojo mokslo institucijas, tačiau šio modelio bruožai – centralizacija ir visiška kontrolė – neskatina aukštojo mokslo kokybės gerinimo ir skiriamas finansavimas patenkina valstybės, o ne aukštosios mokyklos poreikius, kurie neretai yra tikslingesni. Kolegialus ir rinkos finansavimo metodai suteikia aukštojo mokslo institucijoms didesnę autonomiją, valstybė nebegali kontroliuoti jų veiklos ir skirto finansavimo panaudojimo. Tačiau šie metodai gali sukelti per didelę aukštųjų mokyklų konkurenciją.
2. Aukštojo mokslo finansavimo metodų analizė atskleidė, kad šiuo metu aukštojo mokslo sistemoje įsigali didesnis galių pasidalijimas ir atskaitomybė: nuo biurokratinio finansavimo metodo yra pereinama prie kolegialaus ir rinkos modelių, taip keičiant aukštojo mokslo principus – pereinama nuo stiprios valstybės kontrolės prie interesų suderinamumo tarp valstybės, aukštojo mokslo institucijos ir visuomenės. Šiuo metu aukštojo mokslo sistemoje vyrauja rinkos principai, kurie skatina konkurenciją, privačių subjektų įsitraukimą bei didesnesvparinkimo galimybes studentams.
3. Atlikus valstybių lėšų, skiriamų visai švietimo sistemai ir aukštajam mokslui, analizę nustatyta, kad valstybė vis dar yra pagrindinė tiek visos švietimo sistemos, tiek atskirtai aukštojo mokslo dalies, finansuotoja. Valstybės skiriamas finansavimas yra proporcingai didėjantis – pagrindinis tai sąlygojantis veiksnys yra aukštojo mokslo masiškėjimas. Lietuvoje valstybinio finansavimo dalis per 2003-2011 metų laikotarpį išaugo dvigubai. Tačiau pagal perkamosios galios standartą, iš visų analizuojamų valstybių Lietuvoje aukštajam mokslui yra skiriama mažiausiai lėšų (daugiausiai – Suomijoje ir Danijoje).
4. Valstybė skiria lėšas pagrindinėms aukštųjų mokyklų išlaidų kategorijoms padengti – tai studijų, administracinės ir einamosios aukštųjų mokyklų išlaidos. Privačių finansavimo šaltinių pritraukimas vis dar yra opi problema. Daugiausiai privačių finansuotojų yra pritraukiama Anglijoje – tai sąlygoja studijų finansavimo sistema, kuri taiko didelius mokesčius už studijas, jis yra taikomas daugeliui studentų. Analizuojamose valstybėse aiškiai išsiskiria skandinaviško ir anglosaksiško požiūrio į finansavimą elementai. Skandinavišku požiūriu remiamasi Danijoje, Suomijoje bei pradedama remtis Estijoje – šiose šalyse valstybė studijų finansavimą laiko prioritetine sritimi ir pareiga. Anglijoje remiamasi anglosaksiško požiūrio elementais –idėja, kad individas turi pats prisidėti prie

studijų finansavimo, nes tai yra jo investicija į jo žmogiškąjį kapitalą. Analizuojamose valstybėse privatūs šaltiniai (tai potencialūs darbdaviai, juridiniai ir fiziniai asmenys, užsienio investicijos) daugiausiai finansuoja studijas ir tyrimų projektus. Tačiau privatūs finansuotojai yra suinteresuoti finansuoti tik jiems aktualias studijų programas bei tyrimus ir tai dažnai nepatenkina aukštųjų mokyklų finansinių lūkesčių.

5. Lyginant valstybinio ir privataus finansavimo augimą, matomas spartesnis privataus finansavimo aukštosios mokykloms augimas ir darytina išvada, kad privatus sektorius geba greičiau prisitaikyti prie aukštojo mokslo sistemos kaitos ir atsižvelgti į privataus sektoriaus poreikius. Lietuvoje aukštųjų mokyklų finansavimo dalis, gaunama iš privačių finansuotojų lenkia Lenkiją, Prancūziją, Suomiją, ir Daniją, tačiau labai atsilieka nuo Didžiosios Britanijos. Visose analizuojamose valstybėse privatus sektorius daugiausiai finansuoja aukštąjį mokslą, nei bet kurį kitą švietimo lygmenį.
6. Šiuo metu labai populiarėja finansavimo metodas, paremtas veiklos sutartimis. Europos valstybės perėjo nuo studijų finansavimo bendrąja suma ir biudžeto eilutės finansavimo prie finansavimo pagal formulę, o šiuo metu jis keičiamas veiklos sutarčių finansavimo metodu. Finansavimas pagal formulę yra vienas populiariausių metodų, kuris šiuo metu dažniausiai taikomas kaip pagalbinis įrankis skirstant finansavimą. Taigi, matomas perėjimas nuo indėlio prie rezultatų kriterijumi paremto finansavimo. Tai skatina aukštąsias mokyklas gerinti studijų kokybę ir efektyvumą siekiant pasiekti ne tik institucijos, bet ir valstybės keliamus tikslus. Veiklos sutartis taiko Skandinavijos bei Vakarų Europos valstybės, Rytų Europos valstybėse vis dar matomi gajūs formule paremto finansavimo elementai. Lietuvos finansavimo metodas vis dar remiasi indėlio finansavimu (priimamų studentų skaičiumi) ir gali neigiamai veikti studijų kokybę, neskatinti aukštųjų mokyklų tobulinti studijų programų, o tik didinti jų skaičių.

REKOMENDACIJOS

Aukštojo mokslo finansavimo modelio alternatyva Lietuvai

Lietuvoje aukštojo mokslo finansavimas vis dar remiasi indėlio finansavimu – gaunamus studijų krepšelius, kaip pagrindinį finansavimą, nulemia priimtų studentų skaičius ir tai skatina aukštąsias mokyklas kurti įvairias ir dažnai netikslingas studijų programas ir nesukuriant jokios pridėtinės vertės bei nepadidinant studentų įsidarbinamumo pagal specialybę skaičiaus.

Lietuvos aukštosios mokyklos ruošia daug tokios pačios srities specialistų skirtingose aukštosiose mokyklose. Tai suteikia pasirinkimo laisvę studijų krepšelio turėtojui studentui, tačiau menkina pačių aukštųjų mokyklų studijų kokybę, kadangi jos specializuojasi labai įvairiose srityse ir dažnai nepasiekia gerų rezultatų. Lietuvos aukštosios mokyklos turėtų pradėti specializuotis siauresnėse srityse, taip kuriant ir vykdant kokybiškesnes studijų programas ir kartu labiau pritraukiant darbdavius, nes dabar darbdaviai mažai prisideda prie studijų finansavimo. Pradėjus profiliuoti aukštąsias mokyklas, darbdaviai galėtų finansuoti tas aukštojo mokslo įstaigas, kurios ruošia jiems reikalingos srities specialistus.

Lietuva turėtų bent dalinai pereiti prie rezultatų finansavimo, kas skatintų aukštąsias mokyklas konkuruoti tarpusavyje dėl geresnės kokybės ir geresnio finansavimo. Rezultatų finansavimas galėtų remtis diplomų skaičiumi, kas yra daroma Suomijoje – tai paskatintų gerinti studijų kokybę, gerinti dėstytojų ir studentų tarpusavio bendradarbiavimą, optimizuoti studentų skaičių grupėse siekiant aukštesnių rezultatų. Studentų motyvavimui reikėtų pagerinti stipendijų sistemą, kuri būtų skiriama ne tik labai pažangiems studentams, bet ir įvairioje aukštosios mokyklos veikloje dalyvaujantiems studentams, studentams, kurie pasiekia ne vien labai gerą, bet gerą rezultatą. Taip pat aukštojo mokslo studijų finansavimas galėtų orientuotis ir į studentų studijų metu pasiekiamus rezultatus, kas yra daroma Danijoje, kur studentai gauna finansavimą tiesiogiai, jei išlaiko egzaminus. Toks principas pagal finansavimo gavėją yra siejamas su studijų krepšeliu, tačiau užtikrina geresnius rezultatus ir kokybę, ko negarantuoja į aukštąją mokyklą priimtas studentas (nežinant jo tikrųjų gebėjimų).

Taip pat Lietuva galėtų pradėti taikyti veiklos sutartis, kurios užtikrintų ne tik aukštosios mokyklos bet ir valstybinių tikslų vykdymą. Toks finansavimas galėtų būti taikomas bent dalinai kaip papildomo/skatinamojo finansavimo forma už aukštosios mokyklos įvykdytus tikslus. Lietuvoje skatinamasis finansavimas yra taikomas tikslinio finansavimo forma remiant retas ir nepopuliarias, bet valstybės palaikomas kaip reikalingas, studijų programas. Tačiau tai retai pritraukia daugiau studentų ar gerina kokybę.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Moksliniai šaltiniai:

1. Albrecht, D, Ziderman, A. *Funding Mechanisms of Higher Education*, Washington: World Bank, 1992, p. 4-57.
2. Ansell, B. University Challenges. The Trilemma of Higher Education Policy in Advanced Industrial States, *Midwest Political Science Association Annual Conference, Chicago*, 2006-04, prieiga per internetą <<http://www.polisci.umn.edu/~ansell/papers/University%20Challenges%20MPSA.doc>>, (žiūrėta 2015 05 25).
3. Babravičius, J., Dzemyda, I., Naujosios viešosios vadybos elementais ir „studijų krepšelio“ modelio diegimas Lietuvoje, *Viešoji politika ir administravimas*, T. II, Vol. 11, nr. 2, p, 2012, 260-271.
4. Barnabe, F. Emerging Trends and Old Habits ir Higher Education Management: Focus on the Public vs. Private Funding Debate, *Creative Education*, Vol. 3, 2012, p. 1006-1015.
5. Bray, M., et al., *Comparative Education Research*, Hong Kong: Comparative Education Research centre, Faculty of Education, The University of Hong Kong, 2007, p. 363-379.
6. *Higher Education Governance in Europe. Policies, Structures, Funding and Academic Staff*. Brussels: Eurydice, 2008, p. 47-87.
7. Esterman, T., et al., *Designing Strategies for Efficient Funding of Higher Education in Europe*, Brussels: European University Association, 2013, p. 1-20, prieiga per internetą < <http://www.eua.be/define> > (žiūrėta: 2014 04 18).
8. Estermann, T., Nokkala, T., *University autonomy in Europe I*, Brussels: European University Association, 2009, p. 1-48.
9. *The European Higher Education Area in 2012: Bologna Process Implementation Report*, Education, Audiovisual and Culture Executive Agency, Brussels, 2012, prieiga per internetą <<http://www.ehea.info/Uploads/%281%29/Bologna%20Process%20Implementation%20Report.pdf> >, (žiūrėta 2014 05 25).
10. Jongbloed, B. *Funding Higher Education: a view across Europe*, Brussels: ESMU, 2010, p. 10-29.
11. Miroiu, A., Paul-Drăgăș, A., *Public higher education financing: a comparison of the historical and formula-based mechanism*, prieiga per internetą <<http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/NISPACEE/UNPAN009148.pdf>> (žiūrėta 2014 09 14).
12. Peters, G., *Four Main Administrative Traditions*, prieiga per internetą <<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/EXTPUBLICSECTOR/ANDGOVERNANCE/0,,contentMDK:20134002~pagePK:210058~piPK:210062~theSitePK:286305.00.html>> (žiūrėta: 2014 09 11).
13. Pranevičienė, B., Pūraitė, A., The financing methods of higher education system, *Jurisprudencija*, Nr. 4(122), 2010, p. 335-356.
14. Pūraitė, A. *Aukštojo universitetinio mokslo valstybinis reguliavimas: daktaro disertacija*, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, p. 124-167.
15. Reichert, S., *Institutional Diversity in European Higher Education*, Brussels: European University Association, 2009, prieiga per internetą <http://www.eua.be/fileadmin/user_upload/files/Publications/Institutional_Diversity_in_European_Higher_Education.pdf>, (žiūrėta 2015 03 14).

16. Williams G., *The Economic Approach*, kn. *Perspectives on Higher Education*, Clark B. R. (red.), Los Angeles: University of California Press, 1987, p. 79-106.
17. Želvys, R., et al., *Švietimo politika ir monitoringas*, Vilnius: Švietimo studijų centras, 2003, p. 21-35.

Teisės ir kiti normatyviniai aktai:

18. Lietuvos Respublikos Mokslo ir studijų įstatymo pakeitimo įstatymas. 2002 m. birželio 11 d. Nr. IX-945. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 68-2758.
19. Mokslo ir studijų įstatymas, *Valstybės žinios*, 2009-05-12, Nr. 54-2140.
20. Sprendimas dėl Lietuvos respublikos konstitucinio teismo 2002 m. Sausio 14 d. nutarimo motyvuojamosios dalies III skyriaus 6.1, 6.2, 7 punktų nuostatų išaiškinimo, prieiga per internetą <<http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta538/content>>, (žiūrėta 2015 03 22).
21. Socialinių stipendijų aukštųjų mokyklų studentams skyrimo ir administravimo tvarkos aprašas, *Valstybės žinios*, 2009, Nr. 158-7187.
22. *Svarbiausi Bolonijos proceso dokumentai, Bolonijos-Bergeno laikotarpis*, 1999-2005 m., Vilnius: ŠMM, 2005, prieiga per internetą <http://www.skvc.lt/uploads/lawacts/docs/103_de333a9c257bed5aa3d615c80013b655.pdf>, (žiūrėta 2015 03 20).
23. University act, prieiga per internetą <<https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/504112013012/consolide/current>>, (žiūrėta 2015 01 10).
24. Valstybinė švietimo 2013 – 2022 metų strategija, *Valstybės žinios*, 2013, Nr. 140-7095.

Internetiniai šaltiniai:

25. Aukštojo mokslo finansavimas, prieiga per internetą <<http://www.smm.lt/web/lt/smm-studijos/aukstojo-mokslo-finansavimas>>, (žiūrėta 2014 02 22).
26. Aukštojo mokslo reforma, prieiga per internetą <http://www.emedicina.lt/site/files/aukstojo_mokslo_reforma.pdf> (žiūrėta 2015 03 21).
27. Barauskienė, N., *Priėmimo į aukštąsias mokyklas taisyklės iš esmės nesikeis*, prieiga per internetą <http://www.smm.lt/web/lt/pranesimai_spaudai/priemimo-i-aukstasias-mokyklas-taisykles-is-esmes-nesikeis>, (žiūrėta 2015 03 28).
28. *Education at a Glance 2013: OECD Indicators*, prieiga per internetą <<http://www.oecd.org/edu/eag2013%20%28eng%29--FINAL%2020%20June%202013.pdf>>, (žiūrėta 2014 05 25).
29. *Education at a Glance 2014: OECD Indicators*, prieiga per internetą <<http://www.oecd.org/edu/education-at-a-glance-2014.pdf>> (žiūrėta 2014 12 26).
30. Eurydice: Denmark: Higher Education, prieiga per internetą <https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Denmark:Higher_Education>, (žiūrėta 2014 12 28).
31. Eurydice: Denmark: Higher Education Funding, prieiga per internetą <https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Denmark:Higher_Education_Funding>, (žiūrėta 2014 12 28).
32. Eurydice: Estonia: Higher education, prieiga per internetą <https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Estonia:Higher_Education>, (žiūrėta 2014 12 28).

33. Eurydice: Estonia: Higher Education Funding, prieiga per internetą <[https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Estonia:Higher Education Funding](https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Estonia:Higher_Education_Funding)>, (žiūrėta 2014 12 28).
34. Eurydice: United Kingdom: England: Higher Education, prieiga per internetą <[https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/United-Kingdom-England:Higher Education](https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/United-Kingdom-England:Higher_Education)>, (žiūrėta 2014 12 28).
35. Eurydice: United Kingdom: England: Higher education funding, prieiga per internetą <[https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/United-Kingdom-England:Higher Education Funding](https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/United-Kingdom-England:Higher_Education_Funding)>, (žiūrėta 2014 12 28).
36. Eurydice: Finland: Higher Education, prieiga per internetą <[https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Finland:Higher Education](https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Finland:Higher_Education)>, (žiūrėta 2014 12 26).
37. Eurydice: Finland: Higher Education Funding, prieiga per internetą <[https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Finland:Higher Education Funding](https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Finland:Higher_Education_Funding)>, (žiūrėta 2014 12 28).
38. Eurydice: France: Higher education, prieiga per internetą <[https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/France:Higher Education](https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/France:Higher_Education)>, (žiūrėta 2014 12 28).
39. Eurydice: France: Higher education funding, prieiga per internetą <[https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/France:Higher Education Funding](https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/France:Higher_Education_Funding)>, (žiūrėta 2014 12 28).
40. Eurydice: Lietuva: Higher Education, prieiga per internetą <https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Lietuva:Lietuva:Auk%C5%A1tojo_mokslo_%28studij%C5%B3%29_finansavimas>, (žiūrėta 2014 12 26).
41. Eurydice: Lietuva: Apžvalga, prieiga per internetą <<https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Lietuva:Ap%C5%BEvalga>> (žiūrėta: 2015 03 11).
42. Eurydice: Poland: Higher Education, prieiga per internetą <[https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Poland:Higher Education](https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Poland:Higher_Education)>, (žiūrėta 2014 12 26).
43. Eurydice: Poland: Higher Education Funding, prieiga per internetą <[https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Poland:Higher Education Funding](https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Poland:Higher_Education_Funding)>, (žiūrėta 2014 12 28).
44. Eurostat duomenys, Išlaidos aukštajam mokslui % kaip viešų/valstybinių išlaidų BVP dalis (ISCED 5-6), prieiga per internetą <<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do#>>, (žiūrėta 2014-12-27).
45. Eurostat duomenys, Viešosios valstybės išlaidos, skiriamos švietimui, kaip BVP dalis (%), prieiga per internetą <<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do#>>, (žiūrėta 2015 03 24).
46. *Key data of Higher Education in Europe*, pranešimas spaudai, 2007 m. redakcija, p. 2, prieiga per internetą <http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/key_data_series/press_release/pr088lt.pdf>, (žiūrėta 2014 11 12).
47. *Lietuvos studijų būklės apžvalga*, Vilnius: Mosta, 2013, prieiga per internetą <http://www.smm.lt/uploads/lawacts/docs/691_405fd570b74e696ece7f277c7d12aea7.pdf> (žiūrėta 2014 12 28).

48. Putinaitė N., *LR ŠMM Lietuvos mokslo ir studijų reforma ir ES parama 2009*, Vilnius, 2009 m., prieiga per internetą <http://www.smm.lt/uploads/documents/Papildomas%20menu2/ES_parama/AM%20ir%20ES%20sasaja%201.ppt#292,1>, (žiūrėta 2015 03 22).
49. Salzano, G., *OECD's Education Report for 2013: Expenditure in 2010*, prieiga per internetą <http://www.bloomberg.com/news/articles/2013-06-25/oeed-s-education-report-for-2013-expenditure-in-2010-table->, (žiūrėta: 2015 03 28).
50. Studijuojantys pagal sritis, prieiga per internetą <[http://rsvs.emokykla.lt/cognos8/cgi-bin/cognosisapi.dll?b_action=cognosViewer&ui.action=run&ui.object=%2fcontent%2ffolder\[%40name%3d%27Studijos%27\]%2freport\[%40name%3d%2705.%20Studijuojantys%20pagal%20sritis%27\]&ui.name=05.%20Studijuojantys%20pagal%20sritis&run.outputFormat=&run.prompt=true&cv.toolbar=false&cv.header=false](http://rsvs.emokykla.lt/cognos8/cgi-bin/cognosisapi.dll?b_action=cognosViewer&ui.action=run&ui.object=%2fcontent%2ffolder[%40name%3d%27Studijos%27]%2freport[%40name%3d%2705.%20Studijuojantys%20pagal%20sritis%27]&ui.name=05.%20Studijuojantys%20pagal%20sritis&run.outputFormat=&run.prompt=true&cv.toolbar=false&cv.header=false)>, (žiūrėta 2015 03 28).
51. *University autonomy in Europe*, prieiga per internetą < <http://www.university-autonomy.eu/dimensions/financial/> >, (žiūrėta 2014 05 24).
52. Veličkaitė, A., *Startuoja Mokslo ir studijų reforma: Seimas Priėmė Mokslo ir studijų įstatymą*, prieiga per internetą <http://www.smm.lt/web/lt/pranesimai_spaudai/startuoja-mokslo-ir-studiju-reforma-seimas-prieme-mokslo-ir-studiju-istatyma>, (žiūrėta 2015 03 21).

SANTRAUKA

Dimitrijeva, J. Valstybinio studijų finansavimo politika/Švietimo politikos ir vadybos magistro baigiamasis darbas. Vadovė doc. dr. Jolanta Urbanovič. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, politikos ir vadybos fakultetas, 2015 – p. 91.

Aukštasis mokslas vis labiau masiškėja ir didėjanti išsilavinimo reikšmė nuolat skatina ieškoti naujų ir studijų finansavimo modelių. Tinkamo finansavimo modelio pasirinkimas yra vienas svarbiausių veiksnių, siekiant aukštojo mokslo kokybės, veiksmingumo ir efektyvumo. **Tyrimo problema.** Tinkamo studijų finansavimo metodo pasirinkimas. Sparčiai augantis studentų skaičius visame pasaulyje skatina valstybes susidurti su iššūkiais visiems studentams suteikti kokybiškas paslaugas su turimais finansiniais ištekliais. Aukštasis mokslas deja nedaugelyje valstybių yra prioritinė sritis, kuriai būtų skiriama didelė valstybinio finansavimo dalis. Taigi svarbu pasirinkti tokią finansavimo politiką, kuri patenkintų visų suinteresuotų grupių poreikius. **Darbo tikslas.** Išanalizuoti studijų finansavimo politikos modelius pagal vyraujančias finansavimo politikos tendencijas skirtingose Europos valstybėse. **Darbo uždaviniai:** 1. Išanalizuoti valstybinio studijų finansavimo politiką aukštosios mokyklos ir valstybės sąveikos požiūriu. 2. Išanalizuoti ir palyginti valstybių viešųjų išlaidų studijoms apimtis ir tendencijas. 3. Atlikti studijų finansavimo šaltinių analizę. 4. Atskleisti ir palyginti pasirinktų valstybių valstybinio studijų finansavimo modelius. **Darbo metodai.** Mokslinių straipsnių analizės, lyginamosios analizės ir apibendrinimo metodai.

Pagrindinės darbo išvados. Aukštojo mokslo sistemoje įsigali didesnis galių pasidalijimas ir atskaitomybė: nuo biurokratinio finansavimo metodo yra pereinama prie kolegialaus ir rinkos modelių, taip keičiant aukštojo mokslo principus – pereinama nuo stiprios valstybės kontrolės ir interesų suderinamumo tarp valstybės, aukštojo mokslo institucijos ir visuomenės. Šiuo metu aukštojo mokslo sistemoje vyrauja rinkos principai, kurie skatina konkurenciją, privačių subjektų įsitraukimą bei pasirinkimo galimybes studentams. Valstybė vis dar yra pagrindinė studijų finansuotoja. Valstybė skiria lėšas pagrindinėms aukštųjų mokyklų išlaidų kategorijoms padengti – tai studijų, administracinės ir einamosios aukštųjų mokyklų išlaidos. Privačių finansavimo šaltinių pritraukimas vis dar yra opi problema. Lyginant valstybinio ir privataus finansavimo augimą, matomas spartesnis privataus finansavimo aukštosios mokykloms augimas ir darytina išvada, kad privatus sektorius geba greičiau prisitaikyti prie aukštojo mokslo sistemos kaitos ir atsižvelgti į privataus sektoriaus poreikius. Lietuvoje aukštųjų mokyklų finansavimo dalis, gaunama iš privačių finansuotojų lenkia Lenkiją, Prancūziją, Suomiją, ir Daniją, tačiau labai atsilieka nuo Didžiosios Britanijos. Šiuo metu labai populiarėja finansavimo metodas paremtas veiklos sutartimis. Europos valstybės perėjo nuo studijų finansavimo bendrąja suma ir biudžeto eilutės finansavimo prie finansavimo pagal formulę, o šiuo metu jis keičiamas veiklos sutarčių finansavimo metodu. Finansavimas pagal formulę yra vienas populiariausių metodų, kuris šiuo metu dažniausiai taikomas kaip pagalbinis įrankis skirstant finansavimą. Taigi, matomas perėjimas nuo indėlio prie rezultatų kriterijumi paremto finansavimo. Tai skatina aukštąsias mokyklas gerinti studijų kokybę ir efektyvumą. Veiklos sutartis taiko Skandinavijos bei Vakarų Europos valstybės, Rytų Europos valstybėse vis dar matomi gajūs formule paremto finansavimo elementai. Lietuvos finansavimo metodas vis dar remiasi indėlio finansavimu (priimamų studentų skaičiumi) ir gali neigiamai veikti studijų kokybę, neskatinti aukštųjų mokyklų tobulinti studijų programų, o tik didinti jų skaičių.

Pagrindiniai žodžiai: studijos, finansavimas, metodai.

SUMMARY

Dimitrijeva, J. Policy of Public Studies Funding /Final Master Thesis in Education Policy and Management. Supervisor doc. dr. Jolanta Urbanovič. – Vilnius: Mykolas Romeris University, Faculty of Politics and Management, 2015. – 91 page.

Higher education is becoming more massive and the growing importance of education encourages to look for new public study funding mechanisms. Appropriate choice of funding mechanism is one of the most important factor which ensures the quality, efficiency and effectiveness of higher education. **The issue under analysis.** Appropriate study funding mechanism choice. Growing number of students around the world provoke countries to look for equal services for all students with available financial resources. Unfortunately, higher education is a priority in a few countries, which provides large percentage of public funding. For this reason, it is very significant to choose the mechanism of financial policy, that could fulfil the needs of all stakeholders. **The aim of the research.** To analyze politics of public study funding models according to prevailing tendencies of funding policies in different European countries. To achieve the research aim, the following **objects** have been set: 1. To analyze public study funding policy according to the interaction of the state and higher education institution. 2. To analyze and compare the amount and tendencies of public study funding. 3. To perform the analysis of study funding sources. 4. To reveal and compare public study funding mechanisms in different European countries. **The main methods of the research:** analysis of scientific literature, comparative analysis and generalization methods.

The main results of the analysis. The division of power and accountability enters the system of Higher Education: higher education funding system is moving from Burocratical funding model to Collegial and Market funding models by changing the principles of higher education funding - the transition from a strong state control to balance of interests between the state, higher education institutions and society. Now market principles prevail in higher education system that encourage competition, the involvement of private entities and opportunities of choice for students. The state is still the major financier of higher education study. The state provides funding in order to cover the expenditure for basic categories of higher education institutions - this is study, administrative and current costs of higher education. Attracting private funding sources remains a serious problem. Comparing the growth of public and private funding, it is visible that private funding for higher education is more rapid. The results have shown that the private sector is able to adapt rapidly to changes in the system of the higher education and take into account the needs of the private sector. The amount of Private funding sources in Lithuania is ahead of Poland, France, Finland, and Denmark, but far behind the Great Britain. Currently very popular method of public study financing is based on performance contracts. European countries have moved from study funding by block grants and line-item budget to formula bases funding mechanisms and now it changing to performance contracts funding mechanism. Funding formulas is one of the most popular funding mechanism that is currently most often used as an auxiliary tool for the allocation of funding. Thus, we can see the transition from input to output based on criteria of funding. This promotes higher education institutions to improve the quality and efficiency of study. Performance contracts are applied in Scandinavian and Western European countries, Eastern European countries still use funding mechanisms based on the funding formula. Lithuanian financing method is still based on input funding criteria (enrollment rates) and it may adversely affect the quality of studies, may not improve the study programs of higher education but merely may increase the number of them.

Keywords: study, funding, mechanisms, methods.